

CURSŪ PRACTICŪ ȘI GRADATŪ

DE

GRAMATICA ROMÂNĂ

PARTEA SINTACTICĂ

PENTRU

USULU CLASELORU SECUNDARE

ROMULUS-JONAȘCU

BUCUREȘCI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & COMP.

No. 7, Calea Victoriei, No. 7.

1887.

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE

(LABORATORII ROMÂNI)

42. — Strada Colței. — 42.

P R E F A Ț Ă .

Buna voință, cu care a fost îmbrățișată, anul trecut, *partea etimologică* din Gramatica română, lucrată de mine pentru cursul secundar, m'a îndemnat să prelucrez și *partea sintactică*, care este, ca și partea etimologică, în strânsă legătură cu micul manual de clasele primare. Ca și în etimologie premergă și în partea sintactică la fie-care capitol, în multe părți chiar la fie-care regulă, o mulțime de exemple, din a căroră explicare se deducă regulile de învățat. După aceste urmază deprinderi de analizat și teme de lucrat. Prin punerea față în față a exemplelor, cu cari începe explicarea, cu a exemplelor, la cari trebuie să se ajungă, se înlesnește scolarilor nu numai înțelegerea regulilor, dar li se și arată, în mod foarte explicit, cum se poate desvolta o propozițiune, cum se poate forma o frază, sau ună periodă, etc. Numai astă-fel, cred, s'ar pute învăța elementele sintaxei. O sintaxă, în care regulile nu sunt scose din exemple și în care nu se află deprinderi și teme de lucrat, este cu totul contrară principiilor pedagogice și cu desăvârșire nepotrivită cu mîntea scolarilor, de ore-ce ei pot să învețe prea bine pe din afară toate regulile cuprinse în sintaxă, dar când e vorba, ca să le pună în aplicare, rămân ca vițelulă la porța nouă. De aceea întregul manual este basat pe exemple, culese, în cea mai mare parte, din autori români. Mulțimea exemplelor nu trebuie să sperie pe nimeni, necerându-se să fie toate cetite sau analizate în clasă. Sunt de ajuns două sau trei, restul rămâne, ca să fie cetit de scolar, când aceștia ar simți trebuință pentru a-și clarifica mai bine înțelesul celor de învățat.

În privința regulilor mi se va dice, poate, că unele dintre ele ar fi putut să fie mai concentrate sau mai reduse. Experiența mea, făcută în această privință în decursul de mai mulți ani, mi-a dovedit, că cu cât regulile sunt mai reduse și mai neînsoțite de exemple, cu atât se învață mai repede pe din afară, dar totu atât de repede se și uită. Astă-fel, în scurt timp, scolarilor nu le rămâne în minte de cât, în mod foarte vag, numirile unor propozițiuni, pe cari, când e vorba să le formeze în scris, se încurcă cu totul. Și apoi scopul sintaxei nu este de a face pe scolar să țină în minte vre-o câte-va reguli abstracte, ci de a-l pune în pozițiune ca să-și poată exprima cugetările lor în mod corect, ceea ce nu vor pute face, de cât după multe deprinderi sintactice.

Tocmai de aceea întregul manuală cuprinde mai multe deprinderi decât reguli, așa că scoțându deprinderile, ară rămănea de abia a treia parte din materia cărții, prin urmare foarte puțin de învățat. Și apoi chiar unele din reguli nu trebuiesc să fie luate în totă întinderea loră, mai alesă așa numitele reguli din sintaxa specială. La sfârșitū amă adăogată și ortografia adoptată de Academia Română.

Trebuie să amintescă, că în privința întregel lucrării amă întâmpinată o mulțime de greutăți. Dacă în partea etimologică mai există încă multe puncte îndoișe, cari voră pută fi stabilite în modă pozitivă numai prin gramatica istorică a limbel; apoi cu atâtă mai multă întâlnimă în partea sintactică cestiuni nesigure, nestudiate și prin urmare neresolvate.

Ne lipsescă o mulțime de termini tehnici, necesari în tratarea sintaxel; există o nesiguranță în punctuațiune, în topică și chiar în concordanța, etc. etc. În astăfel de impregiurări ce era de făcutū? Amă făcutū și eă ce mi-a statū prin puțină; adecă amă introdusă unde și unde chiar termini noi, (atributū apositională, genetivalū etc.). Speră însă că aceste părute inconveniente se voră înlătura cu timpul fie prin mijlocirea Academiei, fie printr'o adunare de profesori speciali. Gândindu-se cine-va la tôte greutățile enumerate va fi, nu mă îndoescă, mai indulgentū în aprețiarea sa.

Lucrările, de cari m'amă servitū, suntă mai tôte gramaticile române, pe cari mi le-amă pututū procura, ca operile D-lorū *Cipariū*, *Nădejde*, *Strajanū* etc., precum și alte scrieri în acestă privință. Mulțimea exemplorū introduse în acestū manuală și iuțela cu care amă fostū silitū să-lū tipărescă a făcutū, ca să se strecore la tipărire vre-o câte-va erori, pe cari însă profesorulă respectivū le pôte îndrepta cu înlesnire.

Daă publicității acestū manuală cu speranța, că colegii mei imi voră arăta aceiași bună-voință, pe care mi-a arătat'o și în trecutū, rugându-I să aibă bunătatea amă arăta ori-ce voră găsi nepotrivitū sau necorectū, pentru care le voiă fi adăncă recunoscătorū.

București, 8 Septembrie 1887.

I. Manliū.

S I N T A X A.

INTRODUCERE.

1. PROPOZIȚIUNEA ÎN GENERE ȘI FELURILE EI.

A). Exemple.

- a) *Pasărea cântă frumos. Calul fugă iute. Boul mugește. Iarna a trecut, primăvara a sosit.*
- b) *Ce frumos cântă pasărea! Cât fugă de iute calul!*
- c) *Cântă pasărea frumos? Fuge acest cal iute?*
- d) *Acest copil să se numiască Ion! Vino încoa! Citiți mă bine!*
- e) *Oh, dacă ar sosi primăvara! Cât suntem de mulțumiți!*
- f) *Pasărea cântă frumos. Pasărea nu cântă frumos.*

B). Explicări, definiții și deprinderi.

Noi putem cugeta sau gândi ceva despre lucrurile și ființele, ce ne înconjoară; dar această cugetare a noastră nu se vede, nici nu se aude. Ea se poate însă face altora cunoscută prin vorbit sau prin scris.

A vorbi înseamnă a-și exprima cugetarea sa prin vorbe auzibile; a scrie înseamnă a-și exprima cugetarea sa prin vorbe scrise.

Când gândim sau cugetăm ceva despre o ființă sau

despre unŭ lucru și exprimămŭ acea cugetare printr'o unire de vorbe (în modŭ afirmativŭ sau negativŭ), atunci Ńicemŭ cã facemŭ o propozițiune.

Propozițiunea este dar o reunire de vorbe, prin cari exprimămŭ o cugetare a noastră. D. e. Calulŭ fuge.

Verbe singuralece, cari nu se raportezã una la alta așa în cãtŭ sã afirme sau sã nege ceva despre unŭ lucru sau despre o ființã, nu formezã propozițiuni, ci numai o unire gramaticalã de vorbe; d. ex. : *casa vecinului, omŭ cu minte*, etc. Acestã unire de vorbe se numesce unire *etimologicã* și exprimã numai noțiunŭ sau idei determinate, iar cea-alaltã se numesce unire (sau construcțiune) *sintacticã*.

Deprinderea 1. Sã se spunã, cari din urmãtoarele uniri de vorbe suntŭ propozițiuni și cari numai uniri etimologice : *Calulŭ fuge. Calŭ murgŭ. Cãne înteleptŭ. Měrŭ necoptŭ. Scolarulŭ învėtã. Omŭ cu minte. Apã tulbure. Cartea e curatã. Cernelã negrã. Sorele luminězã. Sore luminosŭ. Soldatŭ vitezŭ. Pisica sgãrie. Ventulŭ bate. Sore arđetorŭ. Hãrtie albã.*

2. PĂRȚILE PROPOZIȚIUNEI.

În ori-ce propozițiune se deosebescŭ douë părți sau doi termenŭ principali : **subiectulŭ și predicatulŭ** (1). Subiectulŭ și predicatulŭ se numescŭ părți principale, pentru-cã fãrã ele nu pôte exista o propozițiune.

Dar, afarã de subiectŭ și de predicatŭ, propozițiunea

(1) Dintr'unŭ punctŭ de vedere mai logicŭ se deosebescŭ într'o propozițiune trei părți principale : *subiectŭ, predicatŭ și vorba împreunãtoare* (verb. *a fi*) — Acestã din urmã se numesce astŭ-felŭ, fiindŭ-cã unesce predicatulŭ cu subiectulŭ, când acela nu este exprimatŭ printr'unŭ verbŭ predicativŭ. — Din acestŭ punctŭ de vedere chiar și verbele predicative se potŭ descompune în douë părți; d. e. : *Eŭ vorbescŭ*, se pôte descompune în *Eŭ suntŭ vorbindŭ*. — Dar acestã, fiindŭ mai multŭ o subtilitate logicã, se pôte omite, din punctŭ de vedere didacticŭ.

mai p $\acute{o}$ te av $\acute{e}$ și alte părți secundare, cari at $\acute{a}$ rnă de părțile principale. Aceste sunt $\acute{u}$: *atributul $\acute{u}$, complementele și determinările* (sau *complementele*) *circumstanțiale*.

Deprinderea 2. Să se analizeze propozițiunile următoare, spunându-se, cari sunt părțile principale și cari cele secundare și cum se numesc $\acute{u}$ fie-care : *Fl $\acute{o}$ rea mi-r $\acute{o}$ se frumos $\acute{u}$. Lupul $\acute{u}$ urlă tare. Școlarul $\acute{u}$ inv $\acute{e}$ tă bine. Calul $\acute{u}$ cel $\acute{u}$ p $\acute{i}$ ntenog $\acute{u}$ este al $\acute{u}$ nostru. Școlarul $\acute{u}$ silitor $\acute{u}$ este lăudat $\acute{u}$. Apa curge repede. V $\acute{e}$ ntul $\acute{u}$ bate tare. Alexandru cântă de minune. V $\acute{e}$ nătorul $\acute{u}$ impușcă epuri. Copilul $\acute{u}$ acesta pl $\acute{a}$ nge t $\acute{o}$ tă ziua. Bolnavul $\acute{u}$ geme tare. Virgili $\acute{u}$ este ascultător $\acute{u}$.*

3). FELUL $\acute{U}$ PROPOZIȚIUNEI DUPĂ INȚELES $\acute{U}$.

Cugetarea din propozițiune p $\acute{o}$ te fi :

a) sau o judecată (*propozițiune expositivă*); d. e. : I $\acute{o}$ n $\acute{u}$ scrie frumos $\acute{u}$.

b) sau un $\acute{u}$ sentiment $\acute{u}$ de admirațiune (*propozițiune exclamativă*); d. e. ce frumos $\acute{u}$ scrie I $\acute{o}$ n $\acute{u}$!

c) Sau o părere de rău ori dorință (*propozițiune optativă*); d. e. C $\acute{a}$ t $\acute{u}$ i-aș $\acute{i}$ c $\acute{i}$ ns $\acute{i}$!

d) sau o poruncă ori o rugăciune; (*propozițiune imperativă*); d. e. : scrie I $\acute{o}$ ne !

Observ. Propozițiunea imperativă e adese-ori eliptică de subiect $\acute{u}$.

e) sau o întrebare (*propozițiune interogativă*); d. e. : Scrie I $\acute{o}$ n $\acute{u}$ frumos $\acute{u}$?

T $\acute{o}$ te aceste propozițiuni pot $\acute{u}$ fi apoi *afirmative* sau *negative*; d. e. : I $\acute{o}$ n $\acute{u}$ scrie frumos. I $\acute{o}$ n $\acute{u}$ nu scrie frumos $\acute{u}$, etc.

Observare. După propozițiunea expositivă se pune tot $\acute{u}$ -d'a-una un $\acute{u}$ punct $\acute{u}$ (.), după propozițiunea imperativă, optativă și exclamativă se pune semnul exclamărei (!), după propozițiunea interogativă se pune semnul întrebărei (?).

Deprinderea 3. Să se spună cum sunt următoarele propozițiuni, după înțelesul: *Petre învătă bine. Cerul e senin. Invătă Alexandre! Cum sbóră pasărea! Ce frumos cântă privighetórea! Unde stai George? Nu sunt eu fiul tău? Dacă ai învăța tu! Ce frumos e câmpul! Eu nu viu la tine. Tu nu scri frumos. Dunărea curge lin. Viu încoa, Radule! Băgați de sémă! Nu te duce acolo! Unde ai fostu? Românii se luptar vitejesce.*

Deprinderea 4. Să se formeze 3 propozițiuni expositive, 3 exclamative sau optative, 3 imperative și 3 interogative.

4. FELULŢ PROPOZIŢIUNILORŢ, DUPĂ PĂRŢILE DIN CARE SUNTŢ FORMATE

După părțile din care e formată o propozițiune, se deosebescŢ :

- a) propozițiunŢ **simple;**
 b) » » **eliptice;**
 c) » » **desvoltate;**
 d) » » **contrase;**
 e) » » **compuse sau frasa.**

Deprinderea 5. Să se spună, cari din propozițiunile următoare suntŢ simple, cari eliptice, cari desvoltate, cari contrase, cari frase; pe urmă să se despartă printr'o linie orizontală propozițiunile în subiectŢ și în predicalŢ, spunându-se cari subiecte suntŢ determinate și cari simple, cari predicate complinite și cari necomplinite: *MichaiŢ VitezulŢ a invinsŢ pe TurcŢ la CălugărenŢ. Dunărea este unŢ fluviŢ alŢ României. Plecați marŢ iute! Cine a fostŢ aci? Eu (subînțelesŢ amŢ fostŢ). ArgeșulŢ se varsă în Dunăre. ȘtefanŢ celŢ mare s'a îngropatŢ la Putna. Apa trece, petrele rămânŢ. TrajanŢ*

bătu pe Daci. Eretele este o pasăre răpitoare. Pisica noastră e foarte blândă. Școlarul silitoră învătă totă auna lecțiunile. La Bacău s'a înființată o fabrică de hârtie. Boii, caii și vacile suntă animale domestice. Michaiă Vitézulă a învinsă pe Turci, pe Unguri și pe Tătari. Cine e Română adevărată să mă urmeze ! Aceste locuri suntă frumoșe și pline de amintiri plăcute. Stați ! Un pasă să nu mă faci ! Fiindă-că timpulă frumoșă, mă voiă preumbla pe câmpă.

Sintaxa. Inșirarea și unirea vorbeloră în propozițiune, a propozițiuniloră în frasă saă periodă se face după anumite legi limbistice. Tratarea și expunerea acestoră legi se coprinde într'o disciplină gramaticală, numită *Sintaxă*.

Sintaxa (de la σύν și τάσσω = așezare împreună) este așa dar învățătura despre unirea și întrebuințarea vorbeloră în propozițiune, a propozițiuniloră în frasă ori în periodă.

Deosebirea între sintaxă și etimologie este, că etimologia se ocupă cu înțelesulă, cu origina și cu forma vorbeloră, pe câtă timpă sintaxa se ocupă cu arătarea raporturiloră alătă dintre vorbe, câtă și dintre propozițiuni.

Sintaxa se împarte în două părți : partea întâia, numită *Sintaxa propozițiunei saă sintaxa vorbeloră*, coprinde legile, după cari se unescă vorbele între sine, spre a forma o propozițiune; partea a doua, numită *sintaxa propozițiuniloră*, coprinde legile despre unirea propozițiuniloră în frasă saă periodă.

PARTEA ÎNTÂIA.

SINTAXA PROPOZIȚIUNEI ȘI A PĂRȚILORU EI.

I. PROPOZIȚIUNEA SIMPLĂ.

A. Exemple.

- a) *Iónu este școlaru. Cânele este animalu. Crapulă este unu pesce.*
b) *Cânele este credinciosu. Iónu este silitoru. Crapulă este grasu.*
c) *Cânele latră. Iónu încreșă. Crapulă innuță.*

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

După părțile din care e formată, propozițiunea se deosebesce în :

- a) propozițiune **simplă**;
b) " **desvoltată**.

Propozițiunea, care e formată numai din părți principale, adecă din subiectu și din predicatū, se numesce propozițiune simplă.

Subiectulū este vorba, care numesce ființa saū lucrulū, despre care se spune ceva în propozițiune iar **predicatulū** este vorba prin care se spune ceva despre subiectū.

Subiectulū se găsesce cu înlesnire în propozi-

țiune prin ajutorul întrebărilor *cine?* sau *ce?* făcute la predicat;

D. ex. în propozițiunea *Iónu este școlariu*, spre a afla subiectul facem la predicat întrebarea: *Cine este școlariu?* Resp. *Iónu*.

Subiectul se poate exprima:

a) printr'un **substantiv în nominativ**; d. ex. **Sórele** *luminéază*.

b) printr'un **pronume** în nominativ; d. e.: **Elu** *lumiéază*.

c) printr'un **adjectiv substantivizat**; d. e.: **Bogatul** *nu crede săracului*,

d) printr'un **numeral**; d. e.: **Dece** *săriră într'ajutorul meu*.

e) printr'un **infinitiv**; d. e.: **A înnota** *este folositor*.

f) prin *orice vorbă luată ca substantiv*; d. e.: **cu** *este o prepozițiune, și chiar printr'o propozițiune întregă*, d. e.: **E constatată**, *că pământul se întorce împrejurul sórelui*.

Observare. Subiectul exprimat printr'un pronume nu se pune în limba noastră ca și în cea latină și elină, decât numai când este intonat sau în contrast cu altele, pe câtu timp în cea francesă și germană, etc., se pune mai totu-d'auna.

Exprimarea predicatului:

La întrebarea **Ce este** subiectul, predicatul se poate exprima printr'un **substantiv** sau pronume în nominativ; d. ex.: **Cánele este animalu**. Tu nu ești elu.

La întrebarea **cum** este subiectul, predicatul se poate exprima printr'ună **adjectiv**; d. ex. : Cănele este **credincios**.

La întrebarea **Ce face** subiectul, predicatul se poate exprima printr'ună **verb** predicativ; d. ex. : Cănele **latră**.

Observarea 1. Predicatul se mai poate exprima :

- a) printr'ună **verb** la **infinitiv**; d. ex. : *A lucra este a trăi.*
- b) printr'ună **participiu**; d. e. *Tema este scrisă.*
- c) printr'ună **numeral**; d. ex. : *Ei sunt zece, noi douăzeci.*
- d) printr'ună **substantiv** sau **pronume** în **genetiv**, ori printr'ună **substantiv** cu o **prepoziție**; d. ex. : *Calul este al lui vecinului. Calul este al lui. Acest om este de nemă. El este contra intereselor noastre. Acest inel este de aur.*

Observarea 2. Verbul *a fi* precum și verbele : *a se face, a rămâne, a sta, a ședea, a se numi, a deveni, a se naște, a eși,* etc., formază predicatul tot-d'auna în unire cu un substantiv ori adjectiv (sau altă vorbă întrebuițată ca aceste).

Observarea 3. Verbul *a fi* devine verb predicativ, când are înțelesul de *a se afla*; d. ex. : *E lună pe cer.*

Observarea 4. Predicatul exprimat printr'ună verb este format numai dintr'o vorbă; d. e. *Calul fugă*; exprimat prin alte părți de cuvânt, este format din mai multe vorbe; d. e. : *Cartea este a nica (este frumoasă, este de vîndut etc.).*

Câte odată se întâmplă, ca subiectul sau predicatul să lipsiască în aparență din propoziție, subînțelegându-se; de ex. : *Vino!* (subînțelesu *tu*). *Cine a scris această?* (subînțelesu *amă scrisu*). Propozițiunea, în care lipsește o parte a ei, subînțelegându-se, se numește **propoziție eliptică**.

Concordanța predicatului cu subiectul (1)

Între subiectul și predicatul există un strâns raport, de unde urmează că predicatul trebuie să se uniască totu-d'auna cu subiectul său. Această unire (raportul *predicativ*) se arată, parte prin *flecțiunea verbului predicativ*; d. e. : Paserea cântă; parte prin *mijlocirea verbului ajutător «a fi»*; d. e. : Paserea **este** frumoasă.

Unirea predicatului cu subiectul său după *număr*, *persoană*, în unele împrejurări și după *gen* și *cas* se numește *concordanță*.

Predicatul exprimat printr'un *verb* concordă cu subiectul său în *număr* și *persoană*; d. e. : Copilul tace și copilul tace.

Predicatul exprimat printr'un *adjectiv* (participiu, pronume adjectival) concordă cu subiectul său în *gen*, *număr* și *cas*; d. e. : Copilul este silitor (este laudat, este al nostru).

Predicatul exprimat printr'un *substantiv* con-

(1) Afară de cas mai deosebim la subiectul *număr*, *gen* și *persoană*. Subiectul este de numărul singular, când numește o singură ființă ori un singur lucru; este de numărul plural, când numește mai multe ființe sau lucruri; d. ex. Paserea sboră și paserile sbor. Este de genul masculin, feminin sau neutru, după cum numește o ființă sau un lucru de sexul masculin, feminin ori neutru. Subiectul este de persoana I-a, când arată persoana, care vorbește; d. e. : Eu citesc; este de persoana II-a, când arată persoana către care se vorbește; d. e. : Tu citești; este de persoana a III-a când arată persoana, despre care se vorbește; d. e. : Ión citește.

cordă cu subiectul s^{eu} în număr^u și casă, în gen^u numai, când substantivul este mobil^u, adică are schimbare de gen^u; d. e. Didona era regină.

Observare. La aceste reguli sunt^u foarte puține excepțiuni; d. e. O mulțime de omeni veni^{ră}.

Deprinderea 6. Să se spună pentru ce următoarele propozițiuni sunt^u simple și prin ce părți de cuvint^u este exprimat^u subiectul și prin ce predicatul, dacă este vre-o propozițiune eliptică și cum concordă predicatul cu subiectul s^{eu}: *Lupul^u urlă. Amânca e necesar^u. Pétra e tare. Mulți sci^u. Nimenca nu vine. Ea citește. Scumpul^u păgubesce. Leneșul alérgă. Acesta este silitor^u. Frumos^u este adjectiv^u. Bine este adverb^u. Două e numeral^u. Noi suntem^u sănătoși. Vorbesce! Mâncăm^u? Ai fost^u? Clopotul^u sună. Crinul^u este o flóre. Cânele este al^u nostru. Iérba e verde. Pomul^u este bătrân^u. Copilul^u este cu minte. Nicolae învétă. Marin^u sare. Ei erau trei. Cezar^u fu ucis^u. Cai sunt^u ai noștri. Acesta e leneș^u. Ion^u este silitor^u. Cușitul^u e de fer^u. Ghiosdanul^u e de pe^{le}. Toți rămaseră încremenți de ciudă (Odob). Teodor^u s'a ales^u primar. M. s'a numit^u prefect^u.*

Deprinderea 7. Să se formeze câte două propozițiuni pentru fie-care din cele 6 aliniate, în cari se arată prin ce părți de cuvint^u se p^ote exprima subiectul.

Deprinderea 8. Să se formeze cinci propozițiuni simple în cari predicatul să fie exprimat^u: a) printr'un^u substantiv^u; b) printr'un^u adjectiv^u; c) printr'un^u verb^u. Cinci în cari predicatul să fie exprimat^u printr'un^u infinitiv^u. cinci... printr'un^u numeral^u; cinci... printr'un^u pronume; cinci printr'un^u substantiv^u cu prepozițiune.

Prelucrare.

Ión este școlară... etc.

Deprinderea 9. Să se copieze din bucata de cetire x (din Stilă și Comp.) 10 propozițiuni simple.

Observare. Fiindă-că într'o bucată de cetire mai tóte propozițiunile suntă saă *desvoltate* saă *contrase* saă *compuse*, de aceea în analiză să se caute și să se copieze numai subiectul și predicatul, lăsându-se afară tóte părțile secundare. În privința aflării acestor părți este bine să plecăm totă-d'auna de la predicat spre a evita orî ce indoială. Avëndu d. e. propozițiunea desvoltată : *Primăvera în florescú pomii*, vomă afla cu înlesnire propozițiunea simplă, făcëndu la predicat întrebare : Ce înfiorescú primăvara ? (pomii). Propozițiunea simplă este dar : *Pomii înfiorescú.*

RECAPITULAȚIUNI PRIN ÎNTREBĂRI.

Care propozițiune se numesce simplă ? Pentru ce subiectul și predicatul se numesc părți principale ? Ce deosebire este între părțile principale și cele secundare ? Prin ce întrebări se pôte găsi subiectul ? Prin ce predicatul ? Prin ce părți de cuvintă se pôte exprima subiectul ? Prin ce predicatul ? Când se unesce predicatul cu subiectul prin mijlocirea verbului *a fi*, *a deveni* etc. ? Cum se numesce propozițiunea, când îi lipsesce subiectul saă predicatul, subînțelegëndu-se ? Ce se numesce concordantă ? Cum concordă cu subiectul predicatul exprimat printr'ună *verbă* ? Cum când e exprimat printr'ună adjectivă, cum, când e exprimat printr'ună substantivă ?

II. PROPOZIȚIUNEA DESVOLTATA

A. Exemple.

Propozițiuni simple.	Prop. dezvoltate.
Copilul este lăudat	= <i>Copilul cu minte este lăudat.</i>
Privighetorea cântă	= <i>Privighetorea cântă frumos.</i>
Pomi înfloresc	= <i>Primăvara înfloresc pomi.</i>
Armata a învins	= <i>Armata română a învins pe Turci la Plevna.</i>
Florile sunt frumoase	= <i>Florile de pe câmp sunt frumoase.</i>
Riurile sunt înghețate	= <i>Iarna riurile sunt înghețate.</i>
Calul este al nostru	= <i>Acest cal este al nostru.</i>
Dă (tu)	= <i>Dă lui Ion acest măr roșu.</i>
El a dăruit	= <i>El mi a dăruit o florică foarte mirositoare.</i>

B. Explicări, definiții și deprinderi.

Din exemplele de mai sus se vede, că propozițiunea simplă se dezvoltă prin părți secundare, care adăogându-se la părțile principale ale propozițiunei, le dezvoltă, asemenea și părțile secundare, la rîndul lor, pot fi dezvoltate prin alte părți secundare, și acestea prin altele, etc. De unde urmează că, în mod teoretic, întinderea unei propozițiuni nu poate fi pe deplin terminată.

Propozițiunea, în care, afară de subiect și de predicat, se mai află și alte părți secundare, se numește **propozițiune dezvoltată**.

Observare. Subiectul cu toate determinările sale și predicatul cu toate complementele sale determinările adverbiale, luate împreună,

s'arū putē numi *subiectū* și *predicatū logicū*, iar subiectul și predicatulū simplu și necomplinitū s'arū putē numi *subiectū* și *predicatū gramaticalū*.

Observare stilistică. La dezvoltarea unei propozițiuni cată să avemū în vedere înțelesulū și ideea fundamentală, de aceea trebuie să observămū cu de-amănuntulū conținutulū ei logicū, adăogândū numai ceea-ce se potrivește cu noțiunea principală, adecă numai însușirile (notele) caracteristice și esențiale, carī să lămuriască noțiunea principală în modū firescū și logicū. Dacă greșimū contra acestei legi logice, atunci propozițiunea dezvoltată devine întunecată, stilulū umflatū, difusū și încărcatū.

Părțile secundare, carī potū desvolta propozițiunea simplă, suntū :

- a) *Atributulū*;
- b) *Complementulū*;
- c) *Determinarea adverbială (complementulū circumstanțialū)*.

Tóte aceste părți se adaogă în propozițiune la *substantivū*, saū la *verbū* și la câte-va adjective.

Atributulū determină înțelesulū unui substantivū, pronume etc., fie acesta întrebuițatū ca parte principală, fie ca parte secundară.

Complementulū indeplinesce înțelesulū verbului predicativū.

Determinările adverbiale (complementele circumstanțiale) determină înțelesulū verbului.

I. DESVOLTAREA SAŢI DETERMINAREA SUBSTANTIVULUI.

A T R I B U T U L Ū.

A. E x e m p l e.

Propoziţiuni simple.

Propoziţiuni desvoltate.

a) Strugurii suntu

buni

= *Strugurii cei copti suntu buni.*

Eu am cumpăratu

= *Eu am cumpăratu unu pesce gustosu.*

Lupulu este animalu

= *Lupulu este animalu sălbaticu.*

b) Amu întâlnitu

= *Amu întâlnitu pe Ionu, unu vechiu amicu alu meu.*

Mircea e îngropatu

= *Mircea, spaima Turciloru, e îngropatu (la Cozia).*

c) Câmpiile suntu în-

belşugate

= *Câmpiile României suntu îmbelşugate.*

Cântarea e plăcută

= *Cântarea paseriloru e plăcută.*

d) Omulu este nefer-

icitu

= *Omulu fără amici este nefericitu.*

Odaia este luminosă

= *Odaia, cu cele patru ferestre, este luminosă.*

e) Dorinţa e mare

= *Dorinţa de a învăţa e mare.*

Grădina e a voastră

= *Grădina de lângă Dâmboviţa este a voastră.*

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

Atributul este acea parte secundară a propozițiunei, care se adaugă la un substantiv spre a-lu desvolta sau determina.

Atributul formeză cu substantivul determinat o singură noțiune (idee) determinată; d. ex. : **Scolarul** (*silitorū, scolarutū din clasă, scolarulū românū, scolarulū de acolo, scolarulū cu haīna cea nouă*) scrie.

Atributul se pune numai spre a determina înțelesul substantivului, când acesta nu e îndestul de lămurit prin elū însuși.

Atributul se găsește cu înlesnire prin întrebările **care ? ce ? ce felū ?** D. ex. : **Școlarul silitorū** scrie.

Atributul se pōte exprima :

1) printr'**unū adjectivū** (participiū, numeralū, pronume adjectivale); d. ex. : **Pălăria cea nouă** este a mea. **Pălăria acēsta** este a mea.

2) printr'**unū substantivū** :

a) în același casū cu substantivul determinat (numitū *aposițiune*); d. ex. : **Mircea, Domnulū Muntenieī, s'a îngropatū la Cozia.**

b) printr'unū substantivū în casul genetivū; d. ex. : **Ottulū este unū rīū alū Românieī.**

c) printr'unū substantivū cu prepozițiune; d. ex. : **Oglinda cu ramele aurite este scumpă.**

3) printr'ună **infinitivă** cu prepozițiunea *de*;
d. ex. : *Dorința de a învăța e mare.*

4) printr'ună **adverbială**; d. ex. : *Lupta de la Grivița a fostă crâncenă.*

(Atributul se poate exprima chiar printr'o propozițiune atributivă vezi subordinata atributivă).

1. Atributul exprimat prin adjectivă

(Atribut adjectival).

Adevărata expresiune a atributului este adjectivul (participiul, numeralul și pronumele adjectival).

Atributul exprimat prin aceste părți de cuvânt concordă de obicei cu substantivul determinat în gen, număr și cas; afară de unele numerale; d. ex. : *Tabla (neagră, cea neagră, o tablă, tabla acésta e trebuinciosă.*

Deprinderea 10. Să se spună prin ce sunt exprimate atributele substantivelor din propozițiunile următoare și dacă este și vre-un atribut înfrumusețetor. *Amicii buni sunt rari. Ierba cea verde e plăcută. Animalele domestice sunt folosite. Copiii cei drăgălași au sosit. Am fost prin câmpiile cele înverzite. Luminoasele stele lucesc noptea. Calul este cel mai nobil animal. Înfuriatele valuri înghită două corăbii. Clopotul spart nu sună. Am adunat crăcile rupte de furtună. Acésta pălărie este a mea. Susletul nostru e nemuritor. Dă școlarul acésta un condei frumos. Mulți oameni sunt nedrepti. Nici un răspuns încă e răspuns. Unele boale sunt mortale. Fie-care Român dorește fericirea patriei. Al doilea școlar se chiamă Teodor. Săptămâna are șapte zile.*

Vorbă multă sărăcia omului (Prov.). Totă pasărea pe limba sa pierde (Prov.). Cine gonesce doi iepuri, nu prinde nici unul (Prov.). În urma războiului mulți voinici s'a-

rată (Prov.). Câte capele, atâtea păreri (Prov.). Din nebunia străină înveță minte (Prov.). Buturuga mică răstornă carul mare (Prov.). Nu e mai grea bôlă, de câtă punga golă (Prov.). Bușile cele deșarte răsună mai tare, de câtă cele pline. (Prov.). Copilul nepedepsit rămâne neprocopsit. (Prov.). Câte sate, atâtea bordeie și în bordeie atâtea obicei (Prov.). Fie-ce nebun pôte să câștige bani, dar nu scie să-î păstreze (Prov.). De câtă slugă mare, mai bine stăpân mic (Prov.). Paza bună trece primejdia rea (Prov.). Într'o țărâ noroasă de primăvară crivățul sufla rute și înghietat din fundul văilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreună cu frământul bătrânilor stejari, chiotele de vânătoare ale bătaiașilor și lătrătura chelălăită a copoilor (Al. Odobescu). Indoiala e o lupă neîmpăcată și nesfârșită a omului cu el însuși. (Vrancea).

Observare stilistică. În stilul poetic adjectivul atributiv se mai întrebuințează nu numai spre a determina, ci și spre a înfrumuseța gândirea. Întrebuințat astu-fel, mărește însușirea unui lucru sau a unei ființe, care de altminterlea se subînțelege, dar care e foarte caracteristică pentru scopul, ce are scriitorul. Pe buna întrebuințare a acestor vorbe zugrăvitoare se bazează frumusețea și puterea stilului poetic. (Vezi Epitetele ornante).

Deprinderea 11. Să se determine substantivele următoare printr'un atribut adjectival, formându cu fie-care câte o propozițiune : *masă, tablă, carte, ferăstră, condei, călimară, odaie, prună, pâră, stejar, brad, micșunea, trandafir, pisică, câine, găină, găscă, vândător, agricultor, profesor, copil.*

Deprinderea 12. Să se copieze din bucata de citire X (din *Stil și compozițiune*) toate substantivele determinate printr'un atribut adjectival.

2. Atributul exprimată prin substantivă (Atribută aposițională)

La ună substantivă saă pronume personală se pôte adăoga adesea, ca determinare, ună altă substantivă, fără ca acesta să atârne cu totul de celălaltă. Acestă adaosă explicativă se numesce *aposițiune*.

Aposițiunea (1) este dar ună atribută exprimată printr'ună substantivă, pusă de obiceiă în același casă cu substantivulă saă pronumele determinat; d. ex. : Osman, **comandantulă trupeloră turcescī**, a fostă învinsă de Românī.

Observarea 1. Căte odată aposițiunea nu se raportăză la ună substantivă anumită, ci la înțelesulă întregelă proposițiunii; d. ex. : *amiculă meă a fostă rău bolnavă, lucrulă ce m'a întristată foarte multă.*

Observarea 2. Aposițiunea arată adesea-orlă părțile unei noțiunii colective. În casulă acesta se lăgă de substantivulă seă prin conjunțiunea **adecă**; d. ex. : *Vertebratele, adecă mamiferele, pasăerile, amfibiile și pesci.*

Observarea 3. Când aposițiunea arată o esplicare, atunci se lăgă de substantivulă seă prin conjunțiunea **ca**; d. ex. : *Tatălă, ca susțitoră ală familiei, este răspundătoră de viitorulă copiiloră seă. Elă își vorbesce ca amică.*

Observarea 4. Aposițiunea, ca orl-care altă substantivă, pôte fi și ea determinată prin altă atribută; d.e. Bucurescī, capitala României, etc.

(1) Aposițiă care s'a născută din scurtarea unei proposițiunii secundare, se pune ca și acăsta între două virgule; iar când arată o în sușire strânsă legată cu substantivulă se împreună fără virgulă. d. ex. : *Mihailă Bravulă, care a fostă Domnulă Munteniei, etc. Michailă Bravulă, Domnulă Munteniei, Rîtulă Dâmbovița etc.*

Titlurile și explicările substantiveloră proprii încă se iaă ca aposițiunii; d. e. : *Vladă Ţepeșă a fostă domnă. Orașulă Bucurescī e marc.*

Deprinderca 13. Să se spună prin ce suntă determinate substantivele din propozițiunile următoare : *Didona, întemeclărea Cartaginei, a trăitū pe la anulū 814 a. Chr. Scipione, dărimătorulū Cartaginei, a fostū unū mare generalū. Astă-đi amū văđutū pe Iónū, amiculū tēū. Constantinopole, capitala Turciei, este lângă Bosforū. Tu, omulū de trebă de odinióră, să fact acestū lucru! Pe cerū se arată luna, regina noptiū. Elū ne vorbesce cu prietenū. Michaiū Vitezulū a intratū în Transilvania, ca învingătorū. Te-amū luatū dreptū amiculū nostru. Namū dojenitū ca părinte. Eū, părintele tēū, îți poruncescū acēsta.*

Radu era fiulū Vornicului Socolū, boierū odinióră mare și tare în țeră (Al. Odob.). Mă odihnisemū câte-va ore la schitulū Găvanulū, o minumată infundătură călugărescă din munți (Odob). Plecai călare, ca să mergū la Bisoca, satū în două chipuri interesantū (Odob.). Aveamū cu mine, dreptū călăuză, unū voinicū Bisoceanū, unū felū de ócheșū Apolonū muntenescū. (Odob) În spate aveamū culmea întinsă a Penteleului, starostele munților din Buzēū (Odob.). Feciorulū de împērātū își luă điuva bună de la Dómna maica-sa (Odob.). Mai mulți Domni din nēmulū Draciū Armașului din Mănesci, aū statū la deosebite vremuri pe tronulū țerilorū nóstre (Odob.). La virsta de opt-spre-dece ani rămăseī sub epítropia unei mălușe, varga lui Dumneđeū (N. Gane). Marculū Florii Cucului, vecinulū popei, avea unū plugū, cam stricatū.... dar plugū (I. Slavici).

Deprinderca 14. Să se determine substantivele următoare print'r'o aposițiune : *Radu Negru, Petru Rareșū, Ștefanū celū mare, Napoleonū, Bolintinēnu, România, Dunărea, Argeșulū, Oltulū, Bucuresciū, Iașiū, Curtea-de-Argeșū, Sórele, Luna, Sirius, Casiopea, Ardélulū, Austria, Constantinū, Elisabeta, Florea, Maria, Crinulū, Leulū, Lupulū, Căncle, Cocorulū.*

Deprinderea 15. Să se copieze din bucata de citire X (din *Stilă și comp.*). toate substantivele determinate printr'ună atributivă a pozițională.

3. Atributul exprimat printr'ună substantivă în genitivă.

(Atributivă genitivă).

Ună substantivă, cerută de ună altă substantivă, se pune în genitivă :

a) spre a arăta o posesiune (genitivă posesivă);
d. ex.: *Armele României. Casa vecinului.*

b) Spre a arăta numele lunilor : d. e. In luna lui Augustă.

c) spre a arăta ființa (sau lucrul personificat) de la care porcede lucrarea cuprinsă în celălaltă substantivă (genitivă subiectivă); d. e. *Iubirea părinților = părinții iubescă. Pedepsa legilor = Legile pedepsescă.*

c) spre a arăta ființa sau lucrul asupra căruia este îndreptată o acțiune (genitivă obiectivă sau pasivă); d. ex. : *Descoperirea Americii = a descoperi America. Clădirea bisericii = a clădi biserica.*

Deprinderea 16. Să se spună prin ce atribute sunt determinate substantivele din propozițiunile următoare : *Casa vecinului e mare. Grădina fratelui meu e frumoasă. Lumina lunii e palidă. Intrarea armatei a fostă astă-zi. Crescerea copiilor e grea. Luarea Plevnei a fostă la 28 Noembrie 1877. Amă vorbită despre descrierea țerei românesce. Suferința bolnavului a fostă foarte mare.*

Trufia e trâmbița cădereii (Prov). Bine-cuvintarea pă-

rinților întăresce casa fiilor (Prov). Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor (Prov.). Când treci prin țera orbilor, închide și tu un ochi (Prov). Din gura lupului anevoie scoți întreg (Prov.) Clopotele bisericii domnesci din târgulețul Bucureștilor băteau cu glas falnic și treptat (Odob). Riul Dómnului curge repede în talazuri (Vr.). Frumósă a fost odinioară grădina Socolei, dar mai frumoase sunt astăzi ruinele frumuseții sale (N. Gane).

Deprinderea 17. Să se determine substantivele următoare printr'un substantiv în genitiv : *Cartea, condeiul, pălăria, grădina, calul, pisica, cismele, haína, paharul, caietul, lemnul, fuga, nechezatul, șorul, bunătatea, blândețea, prietenia, mirosul, arendarea.*

Deprinderea 18. Să se copieze din bucata de citire X (din Stil și comp.) toate substantivele determinate printr'un atributiv genitiv.

4. Atributul exprimat printr'un substantiv cu prepoziție

(Atributul prepozițional).

Atributul se exprimă printr'un substantiv cu prepoziție :

a) spre a arăta *felul lucrului* sau *o calitate morală*; d. ex.: *Turn de biserică, cămașă de noapte, om de treabă, om cu minte, faptă de laudă.* Totu astu-fel și expresiunile: *Un procopsit de frate, un drac de copil.*

b) spre a arăta *materia*; d. ex.: *Inel de aur, lemn de brad.*

c) Spre a arăta *scopul pentru care e destinată ființa sau lucrul*; d. ex.: *Hârtie de scrisori, cal.*

de călărie, băietu de prăvălie. Saū : *Hârtie, pentru scrisori, etc.*

d) spre a exprima *întregul din care substantivulă arată o parte*; d. ex. : *O sută de ani.* Tolū aslūfelū cu *din, dintre*; d. ex. : *Unulū din voi, saū dintre voi să vină aici.*

e) spre a exprima *o numire*; d. ex. : *A primūlū numele de Iónū.*

f) spre a exprima *o măsurare*; d. ex. : *Unū drumū de cincī kilometre.*

Deprinderea 19. Să se spună prin ce atribute suntū determinate substantivele din propozițiunile următore și ce arată fie-care : *Scaunulū de nucū e tare. Vinulū de Drăgășani e renumitū. N'avenū hârtie de scrisri saū pentru scrisori. Dați-ne un paharū de vinū. Carnea de epure e gustosă. Strugurilū de Delū suntū dulci. Credința în Dumneđeū ne e mare. Scolarulū cu pălăria cea albū se chiēmă Virgiliu. Unulū dintre voi mă vă vinde. Unulū din scolari să vină încoa. Amū cumpăratū o duzină de condee. Amū o păreche de pantofi frumoși. Acesta e unū butoiū de gece dcalitri. Grija de carte mi-e mare. Oglinda cu rama de aurū e scumpă. Argeșulū este unulū din riurile Românilū. Cămașa de borangicū e frumosă.*

Calulū de darū nu se caută pe dinși. (Prov.). Gardulū cu proptele nu cade în timpurī grele (Prov.). Omulū cu 'nvășătură îl curge miere din gură (Prov.). Cine caută prietenū fără cusurū, fără prietenū rămâne (Prov.). Cu o lingură de miere prinđi mai multe musce, de câtū cu o bute de oțelū (Prov.). Cei mai mulți suntū prietenī de masă, iar nu de nevoi (Prov.). Pisica cu clopotū nu prinde șoreci (Prov.). Unū glasū de buciūmū s'auđi de odată răsunândū tare (Odob.). Sărăcenilū era unū satū fără de

popă, (I. Slavici). Vântulă colinda cu vucă de curmură (Vr.).

Deprinderea 20. Să se determine substantivele următoare printr'ună atribută prepozițională, formându-se câte o propozițiune cu fie-care : Școlurulă, cartea, flórea, icóna, cutitulă, câncele, scuinulă, masa, oglinda, canapéua, vasulă, feréstra, soba, calulă, casa, pétra, móra, apa.

* *Deprinderea 21.* Să se copieze din bucata de citire X (din *Stilulă și comp.*) tóte substantivele determinate printr'ună atribută prepozițională.

5. Atributulă exprimată prin adverbă saă adverbială

(Atribută adverbială)

Atributulă se exprimă prin adverbe saă adverbiale spre a arăta:

a) ună raportă în privința locului; d. ex. : Casa de acolo, saă cea de acolo, pomulă de aici, podulă de peste Dâmbovița, cartea de sub masă, etc.

b) ună raportă în privința timpului; d. ex. : Timpulă de acum, saă celă de acum, ziua de ieri, de mâne, etc., somnulă despre ziua, nóptea de Lună spre Marți.

Observare. Pe lângă substantivele verbale punemă adverbialele dreptă atribută, precum le-amă pune pe lângă verbe ca determinări adverbiale; d. ex. : Eșirea de la teatru, preumblarea de pe muni, învătătură cu folosă, etc.

Deprinderea 22. Să se spună prin ce attribute sntă determinate substantivele din propozițiunile următoare și ce raportă arată : *Lupta de la Plevnă a fostă crâncenă. Podulă de peste Argeșă e de feră. Ziua de ieri a fostă frumósă. Cartea de pe masă este a mea. Zidulă din prejurulă grădinei s'a stricată. Casa de pe malulă Dâmboviței este v*

nóstră. Via din Délu'ă mare s'a vîndutū. Trenulū de la Giurgiu a sositū. Drumulū printre munți e încântătorū. La eșirea nóstră de la teatru a începutū să plouă. Somnulū din spre gîiu e dulce. Curtea din drépta casei e frumósă.

Copaciulū din virfulū muntelui de orî-ce vîntū se clé-tenă (Prov.). Pe o frumósă și de vară mă odihnisemū câte-va ore la schitulū Găvanulū (Odob.). In vremea de demultū, pe când ómenii de pe lumea asta sciaū și pu-teau mai multū, de câtū ce potū și sciū cei de acum, pe când prunculū de trei dîle își numé- ra numai într'o clipă tóte stelele de pe cerū... Fe vremea de atunci traia in plaiurile Buzéului o împérátésă (Odob.). Pe lacra de sub icóne suntū aședate doué plapome gróse ca la trei ógete (Vr.). O să ne apuce júdecata d'apoí (Vr.). Intr'o și de Lunī aū venitū trei inși in o cărușă cu osiile de ferū (I. Slavici).

Deprinderea 23. Să se determine substantivele următóre printr'unū atributū adverbialū, formându-se cu fie-care câte o propozițiune : *Florile, iérba, călimara, cartea, condeiulū, tabla, páne- a, pușca, masa, administrația, pasérea, pomulū, rațele, caii, nuorii, timpulū, plóia, drumulū, grădina, li- vedea, pădurca, podulū, strugurii, rapșa, isvorulū.*

Deprinderea 24. Să se copieze din bucata de citire X tóte substantivele determinate printr'unū atributū adverbialū.

6. Atributulū exprimatū printr'unū infinitivū (scurtatū)

(Atributū infinitivalū)

Atributulū se mai póte exprima și printr'unū infini- vū scurtatū, precedatū de prepozițiunea **de**, mai alesū după substantivele verbale ca : *dorința, poșta,*

bucuria, facultatea, voința, etc.; d. ex.: *Dorința de a eși celă d'intîi în clasă mi-e mare. Pofta de a mânca, bucuria de a te vedé, înlesnirea de a învăța, etc.*

Deprinderea 25. Să se spună prin ce atribute sînt determinate substantivele din propozițiunile următoare : *Dorința de a te vedé mi-a fostă mare. Facultatea de a vorbi bine este rară. Bucuria de a te cunoșce mi-era nespūsă. Voința de a se duce m'a împedecată (de a-lă opri). Imi lipsesce putința de a dormi. Dorința de a învăța este astădă mare. Nu toți scolarii aū poftă de a învăța. Toți aū dreptulă de a vorbi.*

Pofta d'a vorbi creșcea (Vr.). Durerea de a plānge era nimicū pe lāngă durerea de a-și innăduși glasulū (N. Gane). Acei ce domnescū peste popōre sîntū cāte odată lipsiți de dreptulū de a muri, cānd vorū (N. Gane). De n'ași fi sciutū cātū e de seriōsă parola unui Englesū, ași fi consideratū propunerea lui de a mă intovărăși în Ispania, ca o propunere făcută în apă și cădută în ballă (Alexandri).

Deprinderea 26. Să se mai formeze cu substantivele abstracte din propozițiunile deprinderii anteriōre alte propozițiuni; pe urmă să se caute în mai multe bucăți de citire vre-o cāte-va substantive determinate printr'unū infinitivū

Observarea 1. Unirez atributului cu substantivulū sēū (numită *raportă atributivă*) se pōte arāta parte prin *concordanță* (Veđi atrib. adjectivalū) parte prin flexiunea geneticală (veđi atributulū geneticalū) parte prin ajutorulū prepozițiunilor (veđi atributulū prepoziționalū adverbialū și infinitivalū).

Observarea 2. În unele împrejurări substantivulū său alte vorbe întrebunțate cu substantivū se determină printr'o propozițiune secundară atributivă *intérgă* sau *scurtată*. Exemple de atribute exprimate prin propozițiuni *scurtate* se gășescū la aposisiune, la adverbiale, etc.

RECAPITULAȚIUNIPRIN INTREBARI.

Cum se dezvoltă o propozițiune simplă? Care propozițiune se numește dezvoltată? Ce deosebire este între propozițiunea simplă și cea dezvoltată? Dar între părțile principale și cele secundare? Care sunt părțile secundare, prin care se poate dezvolta o propozițiune simplă? Prin ce se poate determina înțelesul substantivului? Care parte a propozițiunii se numește atribut? Prin ce parte de cuvânt se poate exprima atributul? Care atribut se numește atribut adjectival? Care a pozițional? Care genetival? Ce arată atributul genetival? Care atribut se numește subiectiv? și care obiectiv? Exemple: Când se numește atributul prepozițional și ce arată el? Când adverbial și când infinitival?

II. COMPLINIREA VERBULUI

(ȘI A UNORĂ ADJECTIVE)

COMPLEMENTE

(Regimul verbului)

A. Exemple

Propozițiuni simple

Propozițiuni dezvoltate

Noi cercetăm = *Noi cercetăm un amic.*

Grădinarul udă = *Grădinarul udă florile.*

Scolarul scrie = *Scolarul scrie tema.*

Bolnavul e lipsit = *Bolnavul e lipsit de sănătate.*

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

(*Explicări*). A doua parte principală a propozițiunii este predicatul. Sușletul predicatului însă, și chiar al propozițiunii întregi, este verbul. După cum înțelesul substantivului, fie acest subiectiv întrebuițat ca subiect, fie ca atribut, fie ca complement etc., se poate determina, totuși astu-fel se poate dezvolta sau complini și înțelesul verbului predicativ, fie verbul întrebuițat ca ori-ce parte a propozițiunii. Se știe că verbele intran.

sitive exprimă lămuritū predicatulū, fără ca să cĕră după dĭnsele vre-o altă vorbă, care să le compliniască ĭnțelesulū; d. ex.: *Copilulū dĕrme. Sĕrele luminĕză. Pomĭ ĭnflorescū.*

Verbele transitive ĭnsă nu potū exprima predicatulū ĭn modū lămuritū, ci spre a fi pe deplinū ĭnțese, ele cĕrū să mai punemū după dĭnsele alte vorbe, cari să le compliniască ĭnțelesulū; d. ex. Noi cercetămū unū amicū. *Grădinarulū udă florile. Scolarulū scrie tema. Bolnavulū e lipsitū de sănătate.* etc.

ĭn cazulū ĭntăiū am putĕ adăoga la cele exprimate prin verbele *dĕrme, ĭnfloresce, luminĕză* unele vorbe, cari să arate, *când, cum, unde*, etc. *dĕrme* copilulū, *luminĕză* sĕrele, etc.; dar printr'aceste nu s'arū complini mai multū ĭnțelesulū predicatulū, de cătū este elū prin ĭnsuși aceste verbe; elū arū fi numai determinatū prin circumstanțele de timpū, de modū, etc.

ĭn cazulū de-alū doilea este cu totulū altū-felū. Cănd đicemū :

*Noi cercetămū (unū amicū),
Grădinarulū udă (florile),
Scolarulū scrie (tema),
Bolnavulū e lipsitū (de sănătate).*

aci este de neapărată trebuință să punemū după aceste verbe nisce vorbe (părți de propozițiunĭ) care să arate pe cine cercetămū noi, ce udă grădinarulū, ce scrie școlarulū și de ce e lipsitū bolnavulū. Se ĭnțelege că pe lângă complinirea ĭnțelesului, aceste verbe s'arū mai putĕ determina, ca cele d'ĭntăiū, după locū, după timpū, modū, etc. De unde urmĕză, că ĭnțelesulū unorū verbe potĕ fi numai determinatū, iar alū altora complinitū și determinatū prin nisce părți secundare ale propozițiunei.

Partea secundară a propozițiunei, care complinesce ĭnțelesulū verbului (1) (sau alū unui adjectivū verbalū) se numesce **complementū**, iar aceea, care determină ĭnțelesulū, se numesce **determinare circumstanțială sau adverbială**.

(1) Verbulū nepredicativū sau ajutătorū a fi precum și a se face, a se numi, a deveni, etc., cari aū ĭnțesū de ajutătoare ale predicatului, ĭși complinescū ĭnțelesulū printr'unū substantivū sau adjectivū, ĭn cazulū nominativū sau genitivū, cu care ĭmpreună formĕză predicatulū. ĭn astū-felū de propozițiunĭ adevĕratulū predicatū este

Complimentul se deosebesce în :

- a) complementă dreptă
- b) complementă nedreptă.

Deprinderea 27. Să se spună în următoarele propozițiuni cari sunt părțile secundare, ce complinesc înțelesul verbului, cari sunt complemente și cari determinări adverbiale.

Bate ferulă până e caldă (Prov.). Scumpă la târfe și-estină la făină (Prov.). Cine gonesce doi iepuri nu prinde nici unul (Prov.). Sătulul nu crede celui flămând (Prov.). Prostului nici să-î faci, nici să-î faci (Prov.). Vremea vinde lemnele și nevoia le cumpără (Prov.). Cumpără la timp și vei avea la nevoie (Prov.). Fă împrumuturi și te gătesc de supărări (Prov.). Focul cu foc nu se stingă (Prov.). Cine sapă gropă altuia, însuși cade într-însa (Prov.). Cu încetul se face oțetul (Prov.). Țiua bună o cunoști de dimineață (Prov.). Încet, încet ajungi departe (Prov.). Omului cu învețatură îi curge miere din gură (Prov.). Buruienii se găsesc și în cea mai bună grădină (Prov.). Cine se face oie, îl mănâncă lupii (Prov.). Totă graba strică treaba (Prov.). Măsoară de multe ori și croiesc o dată (Prov.). Oțetul tare vasul se și-l strică (Prov.). Omul înțelept își cumpără vara sanie și ierna cară (Prov.). Cu funia altuia nu te lăsa în fântână (Prov.).

1. COMPLEMENTUL DREPT

A. Exemple

Propozițiuni simple

Propozițiuni dezvoltate

Țărani culeg = *Țărani culeg porumbul.*

---

substantivul sau adjectivul, iar verbul *a fi*, (*a deveni*, *a se face*, etc.) se consideră numai ca legătură dintre subiectul și dintre predicatul (vezi unirea predicatului cu subiectul).

Neguțătorulă

cumpără = *Neguțătorulă cumpără marfa*

Regele. a nu-

mită pe M. ca = *Regele a numit pe M. ca comandantă ală armatei.*

Noi învățăm = *Noi învățăm a serie.*

Eă ilă audă = *Eă ilă audă* (pe frate-meă).

B. Explicări, definițiuni și deprinderi

Complementulă dreptă este acea parte secundară a propozițiunei, care complinesce de-a dreptulă înțelesulă unui verbă transitivă. (1)

Complementulă dreptă se găsesce cu înlesnire în propozițiune, făcendă la verbulă transitivă întrebările : **pe cine?** săă **ce?**

Complementulă dreptă se pôte exprima :

a) printr'ună **substantivă** săă **pronume** (săă oră-ce altă vorbă luată că substantivă) în casulă acusativă, cu săă fără prepozițiunea **pe**; (2) d. ex.

(1) Complementulă dreptă se mai numesce și *obiectă* (săă regimă) *directă*, fiindă-că de obiceiă elă arată obiectulă, adică fința săă lucrulă asupra căruia trece de a dreptulă lucrarea exprimată prin verbulă transitivă, punendă-se în casulă acusativă. Elă se mai numesce și *obiectă pđtimitoră*, fiindă-că i se face, pățimesce săă suferă ceva din partea subiectului și pôte fi *determinată* săă *nedeterminată*.

(2) Prepozițiunea **pe** se pune numai înaintea numeloră proprii de persone; d. ex. : *Amă văđută pe Iónă*. Înaintea altoră nume se pune numai spre a se evita confusiunea între forma acusativului și oanminativului; d, ex : *Leulă învinge pe ursă*.

Cănele păzesc casa. Cănele o păzesc (casa). Eă n'amă auđitū nimicū. Eă iubescū pe ceī bunī.

b) printr'unū **infinitivū**, (care nu e decâtū o propozițiune scurtată), mai alesū după verbele : *voiescū, potū, cutezū, îndrăsnescū, începū, învățū, obicīnescū, dorescū* și altele de felulū acesta; d. ex : *Dorescū a cānta. Eă voescū, ca să cāntū.*

Observare. Când complementulū exprimă, nnū ce nehotărītū, punemū pronumele feineninū; d. e. *Eă scriū acēsta.*

Suntū vre-o câte-va verbe transitive ca : *a învăța, a întreba, etc.*, cari cerū în unele împrejurări două complemente : unulū alū *persōnă* și altulū alū *lucrului*; d. ex : *Eă învățū pe Constantinū gramatica română. Te întrebū lectiunea.* Iar alte verbe transitive cerū, pe lângă complementulū *pătimitorū*, și altū complementū, prin care se explică ceea ce este celū d'infăiū saū ce se face cu dinsulū. Acestū alū doilea complementū se numesce *facitivū* saū *predicativū*; d. ex : *Ministrulū a făcutū pe fiulū său ofiterū.*

Aceste verbe suntū : *a face, a lăsa, a numi, a chiema, a da, a socoti, a finé, a judeca, a privi, a asla, a cunoșce, a lua, a declara, a avé, a proclama, a considera etc.*; d. ex. : *Romāniū proclamară pe Carol de rege.*

Observarea 1. Înaintea obiectului *facitivū* se punū adese-orī : *de, ca, dreptū*; d. e. : *Amū plătitū o sută de lei dreptū (ca) dobândă. Profesorulū n'a numitū pe mine ca cestorū. Amū consideratū acēsta ca o insultă. Eă te socoteamū ca școlarū bunū.*

Observarea 2. Vre-o câte-va verbe intransitive potū avé și ele, ca complementū dreptū unū *substantivū*, care să albă același înțelesū ca alū verbului; d. ex. : *Amū trăitū unū traiū fericitū. Amū dormitū unū somnū dulce.*

Observarea 3. Când pronumele scurtate de *acusativū* *me, te, lu, o ne, vē, i, le* și reflex. *se* staū ca complemente, atunci înțelesulū lorū

se pöte adesea-ori determina mai de aproape prin pronamele întregi; d. ex. : *Profesorulă mă laudă pe mine, iar nu pe tine. Pe tine te-amă vădută acolo.*

Asemenea când complementul dreptă stă înaintea verbului transitiv, acestă complementă se repetă prin pronumele scurtate; d. ex.: *Pe elevulă acesta l'amă vădută acolo.*

Deprinderea 28. Să se analizeze propozițiunile următore, spunându-se cari suntă complementele drepte și prin ce suntă exprimate : *Traianulă a învinsulă pe Decebalulă, regele Dacilorulă. Noi laudămulă pe cei bunți. Regele a numitulă pe Teodorulă cavalerială. Eulă l'amă vădutulă. Pisicală prinde șorecș și chișcani. Voră ată primitulă o sută de lei ca recompensă. Alexandrulă învinselă pe Dariulă, regele Perșilorulă. Grădinarululă cultivă florilă frumöse. Eulă amă împușcatulă unulă epure förte grasulă. Tu ai laudatulă pe fiulă meulă. Românulă luară Grivițală, o întărire din naintea Plevnelă. N'amă vădutulă pe nimeni. Scilă tu acestă? Aceste lucrurilă le scilă eulă. Ele doresculă să citească o cartelă frumöasă. Generalululă a numitulă pe fratele meulă sergentulă. Eulă nu cutesculă a te întrebă. Pe acestulă militarulă l'a decoratulă Regele. Profesorulă te învătă cartelă romănescă. Nuorilă acoperă cerululă. Căncelă teulă a mușcatulă pe fratele-meulă. Amă perdutulă cartelă cea frumöasă despre care ți-amă vorbitulă. Lupululă sfășielă cai, mănșilă, oi, meș și alte animale. La paradă amă vădutulă unilă escadronulă de roșiorilă, unilă regimentulă de curcani, unilă generalulă, doș colonelilă și mai multilă ofițerilă, cari însoțială pe rege.*

Buturuga mică răstörnă carulă mare (Prov.). Darea lrecele marea (Prov.). O öie riiosă molipsesce turma întrégă (Prov.). Școlă face pe omulă omulă, și altoiulă pe pomulă pomulă (Prov.). Cine scielă cartelă are pafră ochi (Prov.). Omulă sfinșesce loculă, nu loculă pe omulă (Prov.). Când ai banilă, trebuie să ai și dușmailă (Prov.). Cine n'a gustatulă amarulă, nu scielă ce e zacharulă (Prov.).

Cine se face oie, îl mănâncă lupii (Prov.). Cine vrea să trăiească în pace, aude, vede și tace (Prov.). Totă graba strică treba (Prov.). Dascălița s'arăcie înveță pe omă meșterie (Prov.). Calul bătrân nu mai înveță în bustru (Prov.). El vorbea pe de rost tote limbile de pe lume, ba încă înțelegea și graiurile tănuite ale paserilor și ale fiérelor (Odob.). Sorele și-a crăpată ochiul s'eu strélucitor (Vr.). Amurgul sorbia cu binisorul lumina (Vr.). Vremea rea a amorșit satul în deobște sgomotos (Vr.). A dat Dumneșeu zăpadă nemiluită (Vr.). Cunosc pe Coribut? — Negreșit îl cunosc. — Și eu îl cunosc, l'am vădit, l'am ghicit. (N. Gane).

Deprinderea 29. Să se desvolte propozițiunile următoare, complinindu-se înțelesul verbelor dintr'însele printr'un complement drept, care să fie exprimate: a) printr'un substantiv nedeterminat, b) printr'un substantiv determinat: *Calul mănâncă* — *Alexandru a început* — *Tata a cumpărat* — *Eu laud* — *Tu doresc* — *El poate* — *Mama a chemat* — *Camera a proclamat* — *Armata învinse* — *Leul sfășie* — *Voș știți* — *Aș aud* — *Voș ne considerați* — *Ionu a sărit* — *Sora mea a întâlnit* — *Tu ai trăit* — *Colonelul a făcut* — *Elefantul învinge* — *Apa a înghițit* — *Noș mâncăm* —

Prelucrare.

Calul mănâncă ovés. Calul mănâncă ovésul din iesle.

Deprinderea 30. Să se caute și să se copieze din mai multe bucăți de citire tote verbele complinite printr'un complement drept.

Deprinderea 31. Să se formeze mai multe propozițiuni alé căroră verbă să fie complinită: a) printr'un complement drept simplu și nedeterminat; b) simplu și

determinat; c) compus și nedeterminat; d) compus și determinat.

RECAPITULAȚIUNE PRIN ÎNTRBĂRI.

Prin ce se complinesce înțelesul unui verb? Prin ce se determină înțelesul unui substantiv? Ce deosebire este între complement și atribut? Prin ce se poate determina înțelesul verbului? Câte feluri de complemente deosebim la verbe? Care complement se numește drept? Prin ce se poate exprima complementul drept? Cum poate să fie complementul drept în privința înțelesului (simplu și nedeterminat, simplu și determinat, compus și nedeterminat, compus și determinat)? Spuneți vre-o câte-va verbe care cer un complement al lucrului și altul al persoanei. Care complement se numește factiv? Prin ce se poate lega acest complement explicativ de adevăratul complement?

2. COMPLEMENTUL NEDREPT.

A. Exemple.

- Mama povestesc = *Mama povestesc copilului basme.* (ce povestesc? cui?)
- Impărțitorul a a = *Impărțitorul mi-a adus o epistolă.* (ce a adus? cui?)
- Sluga a dat = *Sluga a dat vitelor nutriment, (sau nutriment pentru vite).*
- Scolarii răspund = *Scolarii răspund profesorului* (cui răspund?).
- Copii sunt supuși = *Copii sunt supuși părinților* (cui?)
- Elu este poftitor = *Elu este poftitor de avere.* (de ce?)

B. Explicări, definiții și deprinderi.

Din exemplele de mai sus se vede :

a) că înțelesul unor verbe transitive nu se poate lămuri totodăuna numai printr'un complement drept ; se mai cere uneori și un complement nedrept (mijlocit) spre a i se lămuri pe deplin înțelesul. Astăfel în propozițiile de mai sus, pe lângă complementul drept, *basme, epistola, nutrimentă* etc. s'a mai adăugat *copilului, mi, viteloră* etc.

b) că și unele verbe intransitive și impersonale cer după dinsele un complement nedrept, ca în propoziția : *Școlarii răspund profesorului*. Lui îi se cuvine acesta.

c) că chiar și înțelesul unor adjective verbale cere un complement nedrept, ca în prop : *copiii suntă supuși părințiloră*. *Elă este poftitoră* de avere.

Complementul nedrept este dar acea parte secundară a propoziției, care complinesce (sau desvoltă) în mod indirect înțelesul unui verb sau adjectiv verbal, arătând persoana sau lucrul personificat, căruia îi se face, îi se întâmplă sau de care se face ceva (1).

Elă stă în cazul dativ sau în altă casă cu prepoziție, și se găsește cu înlesnire, punându înaintea verbului întrebările : **cui, la ce? de cine? despre cine?** etc.

Complementul nedrept se poate exprima :

a) printr'un substantiv sau pronume în dativ ;
d. ex. : *Dă școlarului această carte. I-o dă.*

---

(1) Complementul nedrept se mai poate numi și *obiectă* sau *regimă indirectă*, fiindcă de obicei arată obiectul asupra căreia trece lucrarea în mod indirect. Acest complement poate fi determinat sau nedeterminat.

b) printr'ună *substantivă* sau *pronume* cu prepozițiune; d. ex : *Copiii sunt iubii de părinți. Fă-mă temă de tine.*

c) printr'ună *infinitivă*, care în acestă casă este o propozițiune scurtată sau chiar printr'o *propozițiune întregă*; de ex. : *M'amă hotărîtă a pleca. M'amă hotărîtă, ca să plec.*

Complementul nedrept se mai pune după multe verbe intransitive și impersonale, ca *mulțumi, respunde, place, trebui, se cade* etc.; d. e. : *Mi se cuvine acăsta.*

După întrebunțare, unele verbe aș sau ună complementă dreptă sau nedreptă. Ast-felă de verbe suntă : *ingrijescă* (de cineva), *ingrijescă* (pe cineva), *pomenescă, slujescă, vorbescă*, etc.; d. ex. : *Alexandru a lăsată joculă de cărți = Alexandru s'a lăsată de joculă de cărți. Tata vorbește limba latină = Tata vorbește de limba latină.*

Mai multe adjective derivate ceră după dăsele ună complementă nedreptă în dativă. Ast-felă de adjective suntă : *credinciosă, trebuinciosă, supusă, binevoitoră, improtivitoră, vătămătoră, folositoră, datoră, urită, plăcută, scumpă, dragă, asemenea*, etc.; d. e. Cănele e credinciosă stăpânului său. Unele din ele ceră ună complementă nedreptă cu prepozițiunea *de*, ca : *plină, lacomă, sătulă, flămândă, lipsită, sigură, vrednică, vestitoră, făcătoră, desrătată*, etc.; d. e. : *Elă este plină de bunătăți.*

Observarea 1. Fiindă-că forma dativului sēmănă cu a genitivului, de aceea când se află două substantive unulă lângă altulă, dintre cari unulă e complementă dreptă, iar celălaltă este nedreptă, se pune, spre a evita confusiunea, dativulă înaintea acusativului; d. ex : *Daă amiciloră cărțile.*

Observarea 2. Complementulă nedreptă cu prepozițiunea *de* (de către) se pune de obicei în propozițiunile pasive; d. ex. : *Epurele s'a împușcată de vândtoră sau a fostă împușcată de vândtoră.*

Observarea 3. În loculă pronomeloră posesive se pune adesea-oră dativulă pronomeloră personale în forma lor scurtată sau lungită; d. ex. : *Îmă pună capulă pentru tine. = Pună capulă meu pentru tine. Din parte-mă = Din partea mea.*

Observarea 4. În poeziile populare găsim adesea un complement nedrept pleonastic sau poetic, care nu complinesc nimic; d. ex : *Bădutu-ți-Vamă.*

Observarea 5. În expresiunile : *mi-e sete, mi-e fome, mi-e frig, mi-e somn, etc.*, pronumele scurtată ține loc de subiect, care se găsește prin descompunere în : *Ei amă sete, ei amă fome, etc.*

Deprinderea 32. Să se spună cari din complementele propozițiilor următoare sunt complemente drepte și cari nedrepte și prin ce sunt exprimate :

Ei amă dată amicului meu cartea cea rară și prețioasă. Impărtitorul ne-a adus o epistolă foarte interesantă. Medicamentele alină bolnavului durerile. Mama mi-a dat trei mere. Am împrumutat lui Alexandru caietul meu. Ți-ai scos maseaua? Croitorul mi-a adus haïna. Vamă trimis o cutie frumousă. Aerul e necesar omului. El se încrede în amicii săi. Acest om e lipsit de buna-cuviință. Lumea este zidită de (sau de către) Dumnezeu. Ion și-a uitat de necazurile sale. Mă gândesc la tine. Răspunde la întrebarea mea! Am luat parte la nenorocirile voștre. Michai Vitezul a fost ucis de Basta, un general austriac. Mă uit la cărțile tale din bibliotecă. Ei sunt deprinși la necazuri. Țărani sunt obicinuiți la lucru. El e gata la gâlcăvă. Noi credem în viitorul națiunii române. Păgânii nu cred în Dumnezeu. El se bizuiește în averea lui cea mare. M'am rugat pentru tine și pentru ai tăi. Românii sunt născuți pentru lucruri mari. Acești bani sunt pentru tine. Ei încetează de a lucra. Noi ne silim să înțelegem acest lucru. El m'a îndemnat să cumpăr. Suntem obicinuiți să muncim. Mi-e sete. Preotul se roagă lui Dumnezeu. Brâncovenii au fost condamnați la moarte. Lumea vorbește de tine și de prietenii tăi. Am trimis tatălui meu o epistolă de felicitare. Copiii cu minte sunt supuși părinților, profesorilor și mai marilor lor. Ei nu se tem de inamicii

din afară câtă de cei din năuntru. Atătă lui Iónă, câtă și lui Teodoră și lui Constantină li se cuvine acéstă onóre.

Nu-lă priimesce în sată și elă întrébă de casa vorniculă (Prov.). Chielului tichie de mǎrgăritără îi lipsesce (Prov.). Nu te apuca de lucruri mari, dacă ești bună de gură și rău de lucru (Prov.). Cum își este lucrulă, așa și câștigulă (Prov.). Fă bine și nu te teme de nime (Prov.). Bate și ți se va deschide (Prov.). Celui ne'nvătăță nici măcar păsătă (Prov.). Omulă lucrătoră de pită nu duce doră (Prov.). Ce omulă își face nimeni nu-l pôte desface (Prov.). Cine trăesce cu chiorii se deprinde a se uita crucișă (Prov.). Cu sila poți lua omulă, dar cu sila nu poți da (Prov.). Cuvântulă la celă viclénă este ca undița la pescară (Prov.). Cine nu cruță paraua, nici de galbenă nu-l este milă (Prov.). Cu bucătăria plină sǎrăcia e vecină (Prov.). Dacă nu ți se plécă ție vrămea, plécă-te tu vremii (Prov.). De sată să vorbești, de nume să te feresci (Prov.). Noua curte domnescă din Bucuresci, era plină de o glótă posomorită (Odob.). Păreții cuibului suntă dați la mistrie (Vr.). Nu s'a alesă prafulă de temelulă casei (Vr.). Audi'tați voi de o țeră depărtată, țera Moldovei? (N. Gane). Elă este supusă și umilită cu superiorii săi (Iacob Negruzzi).

Deprinderca 33. Să se înlocuiască liniile orizontale din propozițiunile următore prin complementele nedrepte: *Amă primită o epistolă de la—.* *Elă este supusă—.* *Voi ați dăruită — o carte frumósă.* *Fratele meă dă — o bucată de pâne.* *Tata se rógă—.* *Plóia este folositóre—.* *Eă dăruiescă — haîne și ghele.* *Noi nu suntemă mulțumiți—.* *Suntă decisă—.* *M'amă hotărită la—.* *Eă amă luată parte la—.* *Mirosulă floriloră e plăcută—.* *Armata nóstă a fostă admirată—.* *Regimentulă XIII era comandată de—.* *M'amă*

născută pentru—. *Ea se silește la*—. *Laptele este folositor*—.

Deprinderea 34. Să se caute în bucată de citire X și să se copieze toate complementele nedrepte dinpreună cu vorba care le cere.

Transformarea unei propozițiuni active în propozițiune pasivă și vice-versa.

După forma și felul verbului, propozițiunea măi. poate lua numirea de propozițiune *activă* sau propozițiune *pasivă*.

Când voim să schimbăm o propozițiune activă în propozițiune pasivă, atunci facem complementul drept subiect pătimitor sau suferitor, iar pe subiect îl facem complement nedrept, precedat de propozițiunea *de*; d. ex. : *Tâmplarul face mese*; pasiv : *Mesele sunt făcute de tâmplar*.

Din potrivă, când voim să schimbăm o propozițiune pasivă în propozițiune activă, atunci facem complementul nedrept subiect, iar pe subiect îl facem complement drept; d. ex. : *Mesele sunt făcute de tâmplar*; activ : *Tâmplarul face mese*.

Deprinderea 35. Să se transforme următoarele propozițiuni active în propozițiuni pasive și cele pasive în active : *Eu am cumpărat o carte frumoasă. Câmpiile sunt inundate de apă. Măcelarul taie boi, vaci și iești. Césornicarul face césornice. Via se sapă de vieră. Țărani ară pământul. Eu am câștigat o vioră buna. Pisica prinde șoareci. Fiul lui Iacob vindură pe Iosif, frațele lor. Giurgiu,*

unū portū alū României, a fostū bombardatū de Turci. Armata era comandată de însuși domnului Românilorū. Grivița a fostū luatā de Romāni. Taietorulū taie lemne. Turciū furā învinși la Calugăreni de Mihaiū. Mahomet II a luatū Bisantiulū. Calulū trage trăsura. Păstorulū duce turma la pășune. Foculū a nimicitū două-drept de case; d. ex.: O carte frumósă a fostū cumpăratā de mine.

Deprinderea 36. Să se formeze cinci propozițiuni active și cinci propozițiuni pasive.

RECAPITULAȚIUNE PRIN ÎNTREBĂRI.

Care parte secundară se numește complementū dreptū și care nedreptū? și pentru ce se numescū astū-felū? După ce verbe se pune coplementulū dreptū? (numai după verbele transitive). Dar complementulū nedreptū se pune și elū numai după unū felū de verbe? Ce deosebire este dar între complementulū dreptū și nedreptū? Ce vorbe mai pōte complini complementulū nedreptū? (O parte din adjective). Prin ce se pōte exprima complementulū nedreptū? Dați exemple de fie-care. Ce rolū jōcă infinitivul ca complementū nedreptū? (Rolulū unei propozițiuni scurtate). Spuneți vre-o câte-va verbe și adjective, după cari complementulū nedreptū se exprimă printr'unū substantivū cu prepozițiunea *de*. Cum se pōte schimba o propozițiune activă în propozițiune pasivă și vice-versa? Dați vre-o câte-va exemple de propozițiuni active și vre-o câte-va de propozițiuni pasive. În privința formei cum pōte să fie și complementulū nedreptū? (Elū pōte fi simplu, compusū, nedeterminatū sau determinatū).

III. DETERMINĂRILE VERBULUI.

SAU DETERMINĂRILE ADVERBIALE.

A. Exemple.

1. Pasărea cântă.	}	2. Pasărea cântă în grădină.
		3. Pasărea cântă acum.
		4. Pasărea cântă frumos.
		5. Pasărea cântă de plăcere.

Totă astă-felă : **Astă-dî** voiă priimi o epistolă.
Acestă copilă lucrăză cu multă plăcere etc.

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

În propozițiunea întâia predicatul său verbulă *cântă* exprimă cântarea pasărei în modă cu totulă generală; în propozițiunea a doua s'a determinată mai de aproape înțelesulă verbulă predicativă prin partea secundară «*în grădină*», arătându-se loculă, unde cântă pasărea; în propozițiunea a treia s'a determinată mai de aproape înțelesulă verbulă *cântă* prin partea secundară «*acum*», arătându timpulă, cândă cântă pasărea; în propozițiunea a patra s'a determinată mai de aproape înțelesulă verbulă predicativă *cântă* prin partea secundară «*frumos*», arătându modulă cumă cântă pasărea; în fine, în propozițiunea a cincea s'a determinată mai de aproape înțelesulă verbulă predicativă prin partea secundară «*de plăcere*».

Din exemplele de mai susă se vede, că afară de complementulă dreptă și nedreptă, care desvoltă înțelesulă unu verbu complinindu-lă, mai potă fi în propozițiune și nisce părți secundare, cari nu complinescă, ci determină înțelesulă oricăru verbu, pentru care cuvintă se și numescă *determinări adverbiale* (mai potrivită, de câtă *complemente circumstanțiale*).

Determinarea adverbială (sau complemen-

tulă circumstanțială) este o parte secundară a propozițiunii, care nu complinesce, ci determină mai de aproape înțelesul verbului, (predicatul verbal).

Fiindcă determinatiunea adverbială poate arăta când locul, când timpul, când modul când cauza celor coprinse în verbe, de aceea deosebim patru feluri de determinări adverbiale, și anume :

1. *determinarea adverbială de loc;*
2. *determinarea adverbială de timp;*
3. *determinarea adverbială de mod;*
4. *determinarea adverbială de cauză.*

1. **Determinarea adverbială de loc** (locală) arată de obicei :

a) **locul**, unde se întâmplă ceva, la întrebarea *unde?* d. ex. : *Eu stau aici. Tu aștepti acolo. Eu sunt în grădină. Noi suntem afară din grădină.*

b) **direcțiunea**, la întrebarea *în cotro?* (unde?); d. ex. : *El se duce înăuntru, în grădină.* etc. *Acești oameni se duc la București, spre București, în spre București.*

c) **o direcțiune**, la întrebarea *de unde?* (din cotro?) d. ex. : *El vine de la București, din spre București, din grădină, din oraș,* etc.

Determinarea locală se poate exprima :

a) printr'ună *adverb*; d. ex : *Eu stau aici.*

b) printr'ună *adverbială de loc*; d. ex. : *Elă vine de la București.*

2. **Determinarea adverbială de timp** (temporală) arată :

a) *timpul*, când se întâmplă ceva, la întrebarea *când?* D. ex. : *Astăzi a plouat.* *Ea se duce la biserică în fiecare zi.* *Despre ziua timpul s'a răcit.* *În vara acăsta voi sădă la țară.*

b) *durata* timpului la întrebarea *câtă timp?* (de câtă timp); d. ex. : *Scolarii au stat în clasă trei ore.* *Elă lipsese de o lună din București.* *Îlă așteptăm de trei zile.*

Determinarea adverbială de timp se poate exprima asemenea :

a) printr'un *adverb de timp*; d. ex. : *Copilulă dorme acum;*

b) printr'ună *adverbială de timp*; d. ex. : *În luna lui Maiă câmpulă e frumos.*

c) printr'o sub. de timp întregă sau scurată; d. e. *Venindă m'a plouat;* sau *pe când veniamă, m'a plouat.*

3. **Determinarea adverbială de mod** (modală) arată cum se întâmplă cele coprinse în verb (întrebarea *cum?*), și se poate exprima :

a) printr'ună *adverb de mod*; d. ex. : *Tu vorbesci deslușit.*

b) printr'ună *adverbială de mod*; d. ex. : *Elă lucră cu stăruință.*

c) printr'ună *verbă în gerunđiú*; d. ex.: *Tăranii seceră cântându.*

4. **Determinarea adverbială de cauză (causală)** arată cauza celoră coprinse în verbă și a-nume ea póte arăta :

a) **o cauză reală**, la întrebarea *de ce?* D. ex.: *Zăpada se topește de căldură.* (Căldura este cauza topirei zăpedei). *Petra cade pe fundulă apei în virtutea greutăței sale.* (Greutatea este cauza căderii etc). Totă astă-felă : *Sărindă ună șanțú, mi-amă-scrintită piciorulă.*

b) **o cauză ca urmare a cunoșcinței**, la întrebarea *după ce?* D. ex.: *Eú îlă cunoscă după vorbă.* (Vorbă sa este cauza de potă afirma, că îlă cunoscă. Cunoșcerea lui a urmată după ce i-amă ađițit vorbă). **După cele din urmă sciri,** *Grivița a fostă luată de trupele năstre.* (Cele din urmă sciri aú fostă cauză, care m'a pusă în pozițiune să-sciú că Grivița a fostă luată) etc.

c) **o cauză ca motivă sau ca scopă** a celoră coprinse în verbă (întrebări *de ce? pentru ce?*); d. ex.: *Elă plănge de necază.* (Necazulă e motivulă, care îlă face-să plăngă. Plângerea e urmarea necazului). *Soldatulă se luptă pentru apărarea patriei.* (Apărarea patriei este scopulă pentru care se luptă soldatulă).

Determinarea adverbială de cauză se póte exprima :

a) printr'ună **substantivă cu prepozițiune**; d. ex.: *Eú l'amă cunoscută după mersă.*

b) printr'ună **verbă în gerunđiú** sau chiar la **infinitivă**; d. ex.: *Măncându prea multă, m'amă-*

bolnăvitu. Ne ducem la biserică, spre a ne ruga lui Dumnezeu.

Observarea 1. Atât substantivele din adverbiale, cât și chiar adverbele, pot fi determinate, dacă cere trebuința: substantivele prin atribute, iar adverbele prin alte adverbe; d. ex.: *In vara anului trecut am fost la băi. Acest elev scrie foarte frumos.*

Observarea 2. Înțelesul verbului din propozițiune mai pöte fi, după trebuință, determinat și printr'o propozițiune adverbială întregă sau scurtată; d. ex.: *Când va sosi primăvara, vom pleca la țară,* scurtată: *Sosind primăvara, vom pleca la țară. Noi mergem la biserică, ca să ne rugăm lui Dumnezeu,* scurtată: *Noi mergem la biserică, spre a ne ruga lui Dumnezeu.* etc. (Vezi subordonatele scurtate).

Deprinderea 37. Să se analizeze propozițiunile următoare, spunându-se prin ce fel de determinări adverbiale s'au determinat înțelesul verbelor dintr'insele și prin ce fel de părți de cuvintu este exprimată fie-care determinare:

a) *Pe întinsul câmpiilor ardeau sate și orașe. Fiecare a plecat în drumul său, Armata română a trecut peste Dunăre la Izlazii. De cealaltă parte a Carpaților se află Transilvania. Nu departe de Târgoviște, odinioară capitala Munteniei, se află Monastirea Dealului, cu o pozițiune fermecătoare. Nimic nou sub soare. Pe cărări umblate nu cresce ierba. Pe munți cei înalți aerul este foarte curat. In aer, pe câmpii, prin stușiuri și prin văi era (1) o tăcere tainică.*

Pescele de la capu se impute (Prov.). Mai bine în coliba ta, de cât în palatul altuia (Prov). Unu susuru noptaticu se înalța de pe fața pământului (Odob.). Rațele sórelui se strecoru luminose printre frunze și sclipescu ca aurulu pe undele limpedii ale pâraului (Odob.).

---

(1) Verbul (*a fi*) în propozițiunea de mai susu (și în altele de felul acesteea) este predicativu, de aceea e determinat prin adverbiale.

De la Ierihon la riulū Iordanului suntū trei ore (Bolintineanu). Pe ici pe colea se zărescū poteці infurcate (Vr.). Câmpia șeță se lungesce până in pōlele munților (Vr.). Lăstuniī s'afundaū in nemărginirea zarei (Vr.). Sōrele intrase într'unū norū argintiū (Vr.).

b) *In nenorocire fii cu curagiū. Silința din tinerețe se resplătesce la bătrânețe. Primăvara dumbrăvile devinū frumōse. După o domnie de 40 de ani, muri Stefanū celt mare, plānsū de totī supușii sēt. Bolintineanu s'a născutū la Bolintinulū din vale in 1826 și a muritū la 1873 luna Augustū, la Panteleimonū, unū spitalū din apropierea Bucurescilorū. Nu in tōte ȃdilele vedemū sōrele-Alexandri, privighetōrea de la Mircesci, s'a născutū in Iași la 1821. Andreiū Mureșanu, celū mai mare poetū de peste munți, a muritū la 1860. Primăvara începe la 9 Martie. Ūncle insecte trāiescū numai vre-o cāte-va cēsuri. De trei luni pāmintulū celū rece acoperē remășițele pāmintesci ale iubitului meū pārinte. O nenorocire nu vine nici o-datā singurā. De douē ori tristele umbre ale nopței acoperirā câmpulū de luptā. Primăvara victeī infloresce numai o-datā.*

Fă totū lucrulū la vremea lui (Prov.). In urma bătăliei mulți viteji se arată (Prov.). Prietenulū la vreme de nevoie se cunōsce. (Prov.). Omulū înțeleptū își cumpără vara sanie și ierna carū (Prov.). După cāintā vine și pocāintā (Prov.). După furtună vine și vreme bunā (Prov.). De multe ori gura aduce ura (Prov.). Atunci in mijloculū acelei tăceri de spaimā se audi o zāngāniturā infundatā de cātușe și de lanțuri (Odob.). A doua ȃi ne aflarāmū in strīmtōrea Dardanelorū (Bolintineanu). Incā trei ȃile și trei nopți merse cālăreșulū pe șesuri întinse (N. Gane). Acum să-și mute gândulū la moșii āi verȃi (Vr.). P'āșa vremuri se ȃice, cā arū fi vācutiū Impēratulū cu stema

ruptă din sôre. (Vr.) A sosită într'ună cêsă rîu (Vr.). Ararū se vede fire de omū trecendū prin satū (Vr.).

c) *Drăgălașu privia luna printre nori. Ună rîspunsă blândū și dulce imblîndesce adesca fôrte iute pe celū necăjitū. In vieța omenescă, celū mai frumosū timpū este alū copilăriei. Am sârutatū cu o nespusă bucurie pămîntulū patriei mele. Aicî totulū mirôse a puciôsă. Nu începe nimica fără unū planū ôre-care. Unele animale dormū de-a înpictôrele. Elū alérqă in ruptulū capulū. In toiulū veret se lucrêză cu greū. Elū a fostū bolnavū de môrte. Acêstă întâmplare m'a mișcatū pând la lacrămî. Ea cântă dulce și melodiosū. Plângendū se despărți copilulū de părinți sîi. Tătarūi trecură prin țeră arđendū și uci-gendū. Bolnava muri in cele mai crude dureri. Tatălū meū zace bolnavū acasă. Mica trupă se predă fără nici o împușcatură. Elū inghiți in secū.*

Cu incetulū se face oțetulū (Prov.). Incetū, incetū de parte ajungî (Prov.). Mai bine ședî strâmbū și vorbesce dreptū (Prov.). Pêcatulū intră ridendū și iese plângendū (Prov.). Cine trăesce nădăjduindu-se, móre cāindu-se (Prov.). Fără de veste se ridică din vale unū venlū mare și turbatū (Odob.). Buzele-î invinețite șoptiră tremurândū (Odob.). Malulū se inalță rîposū (Odob.).

d) *L'amū cunoscutū după mersulū sîu. Fără libertate unū poporū nu se pôte desvolta. Elū a muritū de rîcialū. Ei plângū de durere și de bucurie. Multî ômenî ai rîmasū sîraci din cauza reshelulū. Vor judecați pe ômeni după haine. Tudorū Vladimîrescu muri pentru libertatea patriei sale. Michaiū Vîtczulū a fostū ucisū din ură. Pomulū se cunoșce după fructe. Pentru mulțunirea vóstră amū făcutū acêsta. Mărîrea lui Dumnedcū se cunoșce după operele sale. După fată, acêstū copilū pure bolnavū. Acêstă fetiță se ruga in genuchî pentru însănătoșirea ma-*

mei sale. Astă-ți amă cumpărată multe lucruri pentru masă. Calulă acesta abia merge de slabă.

Tótă pasărea pe limba sa pierē (Prov.). Pomulū se cunósce din ródă, și omulū din minte neródă (Prov.).

Deprinderea 38. Să se determine verbele predicative din propozițiunile următore : a) printr'o determinare adverbială de locū, b) de timpū, c) de modū, d) de causă. *Noi vorbimū. Voi scrieți. Vântulū suflă. Grăulū e frumosū. Dunărea a crescutū. Eliade a muritū. Mihaiū Vitezulū s'a luptatū. Ciocărlia sbóră. Oile pascū ierba. Ciobanulū cântă. Profesorulū explică lecția. Scolarulū răspunde profesorului. Amū călătoritū. Voiū pleca. Vomū isbuti. Pasē-rile dormū. Vulpea atērgă. Lupulū sfășie meii. Cerbulū fuge. I-amū cunoscutū. Copii se jucară.*

Prelucrare.

Noi vorbimū aici. Noi vorbimū acum. Noi vorbimū românescē etc. Voi scrieți în scólă etc.

Deprinderea 39. Să se caute și să se copieze din mai multe bucăți de citire (din Stilū și comp.) tóte verbele dimpreună cu determinările lorū.

RECAPITULAȚIUNE PRIN INTREBĂRI.

Cum se numesce partea secundară a propozițiunei, care determină înțelesulū unui verbū? Pentru ce se numesce determinare adverbială? Cum s'arū mai putē numi? (complementū circumstanțialū). Prin ce se deosebescū determinările adverbiale de complementele verbului? Câte feluri de determinări adverbiale s'aū deosebitū? Care se numesce determinare adverbială de locū? Prin ce se póte exprima? Care se numesce determinare adverbială de timpū? Prin ce se póte exprima determinarea adverbială de timpū? Exemple. Care se numesce determinare adverbială de modū? Prin ce se póte exprima? Exemple. Care se numesce determinare adverbială

de cauză? Prin ce se poate exprima? Exemple. În privința exprimării determinărilor adverbiale cum poate fi ele relativă la formelor? (simple, compuse, determinate și nedeterminate). Să se determine vre-o câte-va verbe prin două sau mai multe determinări adverbiale.

III. PROPOZIȚIUNEA CONTRASĂ.

A. Exemple.

- Prop. contrasă.   Prop. singuratice (descompuse).
- Pasărea cântă și sbóră = *Pasărea cântă. Pasărea sbóră.*
- Sórele luminéză și
incăldesce   = *Sórele luminéză. Sórele încăl-
desce.*
- Cânele și vulpea la-
tră   = *Cânele latră. Vulpea latră.*
- Copii silitorii și as-
cultătorii sunt iu-
biți   = *Copii silitorii sunt iubiți.
Copii ascultătorii sunt iubiți.*
- Calul mănâncă fin
și ovésu   = *Calul mănâncă fin. Calul
etc.   mănâncă ovész.*

B. Explicări, definiții și deprinderi.

Din exemplele de mai sus și din câte s'a învățat până aci despre părțile propoziției simple și celei dezvoltate se vede:

a) că un subiect poate să aibă mai multe predicate, care se raportează la dînsul, în care casă se dice că *predicatul este compus*; d. ex.: *Iónu scrie, învță, cântă și se jőcă.*

b) că un predicat poate să aibă mai multe subiecte, la cari se raportează, în care casă se dice că *subiectul este compus*; d. ex.: *Petre, Iónu și Teodoru sunt școlari.*

c) că și părțile secundare ale propoziției pot fi la rândul lor *compuse*, adică două sau mai multe atribute (omogene) se pot raporta la același substantiv; două sau mai multe complemente

omogene la același verbu sau adjectivă; două sau mai multe determinări adverbiale la același verbu.

d) că părțile omogene, adică de același fel, se lăgă între dînsele prin *conjunțiuni coordinătore*.

e) că substantivul, verbul, și unele adjective și adverbe, din propoziția contrasă potă fi complinite sau determinate.

De unde urmăză, că atâtă părțile principale ale unei propozițiuni câtă și cele secundare potă fi :

- a) *simple și nedeterminate sau necomplinite,*
- b) *simple și determinate sau complinite,*
- c) *compuse și nedeterminate sau necomplinite,*
- d) *compuse și determinate sau complinite.*

Propozițiunea, care are una sau mai multe din părțile ei compuse, se numesce **propozițiune contrasă**. (veđi exemplele).

Atătă părțile principale, câtă și cele secundare potă fi compuse.

Părțile omogene ale unei propozițiuni contrase se potă lega împreună prin *conjunțiunile* sau *expresiuni conjunționale coordinătore*.

Propozițiunile contrase se potă descompune într'atâtea propozițiuni singurale, din câte părți omogene (de același fel) au fostă compuse; d. ex. : *Românii au învinsă pe Turci, pe Poloni și pe Unguri*, descompusă : *Românii au învinsă pe Turci. Românii au învinsă pe Poloni. Românii au învinsă pe Unguri.*

Când in propozițiunea contrasă suntă mai multe de câtă două părți omogene, carl se raportăză la o parte comună a propozițiunei, atunci de obicei cele două din urmă părți omogene se lăgă împreună prin *conjunțiunea «și»* iar cele-alalte se deosebescă una de alta prin virgulă. Câte odată lipsesce *conjunțiunea* cu totul.

Observare. Fiindă-că propozițiunea contrasă se pôte lesne confunda cu frasa, de aceea se cere multă băgare de sémă in analiza ei.

I. Concordanța predicatului în propozițiune contrastă.

I. Când subiectul este compus din două sau mai multe subiecte de aceeași persoană, atunci predicatul, exprimat printr'unu verbu, se pune la pluralu și în persoana subiectului; d. ex. : *Tudorū, Pavelū și Ionū se întorcū de la vênatū*. Când însă subiectele sunt de persoane diferite, atunci verbulu concordă cu persoana cea mai de frunte. (Persoana întâiu e mai de frunte de câtu a doua; cea de-a doua de câtu a treia); d. ex. : *Tu și frate-tēu ați învățatū bine anulū acesta*.

II. Când subiectul e compus din două sau mai multe subiecte de același genū, atunci predicatul exprimat printr'unu adjectivū (participiū, etc.) se pune în numărul pluralū, în genulū și în cazul subiectului; d. ex. : *Radu, George și Petre suntū silitorī. Elena, Maria și Elisa suntū învățate*. Când însă subiectele sunt de genū diferitū arătându persoana, atunci predicatul (exprimat prin adjectivū etc.) se pune la numărul pluralū și în genulū masculinū; d. ex. : *Bărbați, femei și copii fură uciși cu mare cruđime*. Când în stărșitū subiectele de genū diferitū arată animale și lucruri, atunci predicatul se pune la numărul pluralū, genulū femininū; d. ex. : *Boii, caii, plugulū și alte instrumente suntū trebuinciose omulū*.

III. Când predicatul este exprimat printr'unu substantivū mobilū, concordă cu subiectul compus după genū, numărū și casū; d. ex. : *Iona, Tudora și Elena suntū elevē*. Când însă substantivul din predicatū este nemobilū, atunci elū concordă numai în numărū și în casū; d. ex. : *Vaca, boulū și calulū suntū animale*.

2. Concordanța atributului în propozițiune contrastă.

a) Când adjectivul atributivū se raportază la mai multe substantive, atunci elū concordă de obiceiū cu celū din urmă substantivū; d. ex. : *Femeile și copiii înspăimântați își făceau cruce*, (N. Gane). Sau că atributul se repetă

după toate substantivele, cu care concordă; d. ex. : *Îți dăruiesc toți boii și toate vacile.*

b) Când mai multe adjective se raportează la un singur substantiv, atunci concordă cu densusul în gen, număr și casă; d. ex. *Totă acea lată și oblată câmpie se arată scaldată într-o lumină galbuie și lucioasă, ca fața unei uriașe sinii de aur.* (Odobescu).

Observare. În G. D. și Vocativ a pozițiunea nu se concordă cu substantivul (ori substantivele) sau pronumele la care se raportează; d. e. : *Dă aceste cărți lui Teodor și Ionu, copii amicului meu,* sau dă... lui Teodor, copilul amicului meu, etc.

Deprinderea 40. Să se analizeze următoarele propoziții contrase descompunându-se unele din ele în propoziții sigurative și să se spună cum s'a concordat predicatul cu subiectul și atributul cu substantivul său. *Primăvara, vara, toamna și iarna sunt anotimpuri. Soldatul se luptă și învinge. Primăvara înfloresc trandafirii, micșunelele și viorelele. Cetățenii onesti și iubitori de patrie formează țaria Statului. Ieri și altăieri cerul a fost acoperit cu nori. Nu numai școlarii cei leneși, dar și cei silitori au trebuință de a fi bine conduși la începerea vre-unui studiu nou. Omul poate trăi atât în zonele călduroase, cât și în cele temperate și friguroase.*

Feresce-le de proști și de nebuni (Prov.). Nebunul n'asudă nici la delu, nici la vale (Prov.). Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele (Prov.). Cu răbdare și tăcere se face agurida miere (Prov.). Omul îndărătnic și pizmaș își mănâncă carnea singur (Prov.). Sfătuesce-te cu cel mic și cu cel mai mare și pe urmă hotărășce tu însuși (Prov.). Își aducea aminte de-ale ei dalbe frumuseți, de-ale ei dulci cântări (Odob.). Sbură calul nebun cu coma și cu nara în vânt. (Odob.). Pasărea lăsa să-i pice din cioc o piatră de zamfir mare și frumoasă (Odob.). Sorele și un vânt sburdalnic sibi-

ciau văile (Vr.). Pretutindenii e aceeași luptă viclenă, neindurată, sângeră (Vr.). Colo josu în vale crescū numai sălcii și răchite (Sl.). Turcii, Arabii, Beduinii mergeau la Iordanu pentru unu interesu materialu, pentru o sumă de bani (Bolintineanu). Imi placu obiceiurile sale (ale Românului) patriarhale, credințele sale fantastice, danțurile sale vechi și voinicesci, portulu seū pitorescu, cântecele sale jalnice și melodiōse, și mai alesu poesiile sale atātu de armoniōse (Alexandri). Nemărginirile cerului și ale mării dau aripi închipuirii mele (Alexandri). Numai vērfulu lincei și alu Cetățuiei străluciau încă de cele din urmă rađe murinde ale asfințitului (N. Gane). Unu sgotu mare de cai și de arme se auđia în spre Curtea Domnescă (N. Gane). După dinsulu veniau călări în haine strălucitoare, Vistierniculū Buhușu, Savinū hatmanulū, Vorniculū Pătrașcu, Spătarulū Ciugulea și alți mulți boieri curteni (N. Gane). Satele și tērgurile ardeau ca fuiorele de cânepă pe urmele lui Timușu (N. Gane). În primăvara anului 105 Trajan și Decebalu începū rēșboiulū cu îndouitā tārīe (C. Bolliac). *S'auđia în depărtare chiuitū de danțu și pocnete de pistolu (Vr.). A doua ȃi spaima și jalea era scrisă pe tōte fețele (Odob.). Mihnea, tēnērulū Mircea, Stoica și căți-va credincioși slujitorī umblau călări pe delăturile Rădvanului (Odob.).*

RECAPITULAȚIE PRIN ÎNTREBARI.

Prin ce se pōte determina unu substantivū? Prin ce părți de cuvintū se pōte complini înțelesulū unui verbū? Dar unu adjectivū? Prin ce se pōte determina înțelesulū unui verbū? Ce deosebire este între complinirea și determinarea unui verbū? Care propozițiune se numesce contrasă? Ce numimū parte omogenă? Exemple. Cum se pōte descompune o propozițiune contrasă? Exemple. Prin ce felū de conjuncțiuni se lēgă între sine părțile omo-

gene? Exemplu. Intre carî se pune virgula? Exemple. Cum se concordă unû predicatû simplu cu unû subiectû compusû? Exemple. Cum concordă unû adjectivû atributivû, care se raportă la mai multe substantive? Dar când mai multe substantive aû ca atributû unû singurû adjectivû. Exemple.

GRUPAREA VORBELORÛ IN PROPOZIȚIUNE

După câte s'a vădutû din cele expuse până aci, părțile propozițiunii dezvoltate (și contrase) nu se potû exprima tot-d'auna printr'o singură parte de cuvintû; în cele mai multe casuri, părțile propozițiunii se exprimă prin grupe de vorbe dintre carî unele determină sau precisază înțelesul celorlalte. Astû-felû se întâmplă ca o noțiune să fie determinată prin mai multe alte noțiuni, în modû de *subordonare*, (de *atârnaire*), orî de *coordinare*. Din acéstă cauză se nascû douë feluri de grupări de vorbe: a) grupări prin subordonare; b) grupări prin coordonare;

1. In grupările prin subordonare, partea determinătoare este tot-d'auna supusă părții determinate, cu care formeză o singură noțiune determinată; d. ex.: *Scolarulû silitorû este lăudatû.*

2. In gruparea prin sub. și coordonare, părțile secundare, carî determină partea principală, suntû de același felû, adică douë sau mai multe atribute exprimate prin adjective; douë sau mai multe complemente drepte (orî nedrepte) exprimate prin aceleași părți de cuvintû; douë sau mai multe determinări adverbiale de locû, douë sau mai multe adverbiale de timpû, etc. Părțile principale se potû grupa între dinsele prin coordonare.

Deprinderea. 41. Să se cerceteze cum s'aû grupatû vorbele în următoarele propozițiuni: Pomulû celû grosû și uscatû din grădina nôstră s'a ruptû astâ-nôpte de vântû. Iubitulû nostru frate și bunulû meû prietenû de odiniôră a sositû aseră din străinătate. Grădina vecinulû nostru de pe malulû celû stângû alû Dâmboviței s'a vindutû erî. Într'o nôpte fiorôsă, Stefanû celû mare a statû mai multe césuri tristû și abătutû înaintea cetătuiei Némțului. Din josulû orașului x, nu departe de turnulû celû vechiû și ruinatû și în sața podului de pētră construitû la 1878, se

afă casa părinților mei. Susu în virfulu delului, la răs-pântia celor două drumuri, lângă casa pădurarului, mortă la 1877, se afă o vechie cruce de pĕtră înclinată puțină spre răsărită, cu o inscripțiune în limba slavonă, puțin-telă ștersă și ruinată de asprimea vremiloră. Drept în mijloculă ogradet, depărtare cam de vre o sută de pași de la capela familiei Buzesciloră, cari fură odată gloria arme-loră romănesci, se afă mormintulă gloriosulă domnitoră. Eri și alaltăeri a ninsu mercă. Cartea ta e colo pe masă. Cursurile aū începută astă-dzi la 8 cėsuri. Unii omeni lu-crăză vara de la 4 cėsuri de dimineță până sĕra la 8. Rān-dunelele plĕcă tōmna în țĕri maī calde. Dumineca omni se ducă la biserică. În scōlă elevi să asculte în timpulă lectiuniloră pe profesorii loră cu multă băgare de sēmă. În timpulă verii grădina strică în unele localități grā-nele peste măsură de rĕu. Ieri în grădină Iōnă și-a scriin-titū piciorulă din nebăgare de sēmă. De căți-va anī cū călĕtorescū maī în tōte verile prin Austria, Germania și Elveția. Acestū copilū scrie maī tot-d'auna bine și co-rectū. Atătū vara câtū și iĕrna timpulă este aici câtū se pōte de frumosū. Acestū nenorocitū a peritū de fōme și de frigū. Eū lamă cunoscutū după vorbă și după um-bletă.

Pe vremea de atunci trăia în plaiurile Buzĕului o im-pĕrătēsă mare și tare (Odob.). Elū înțelegea și graiurile lănuite ale păsĕriloră și ale fiĕreloră (Odob.). Pasĕrea lāsă să-ī pice din ciocū o pĕtră de zamfirū mare și fru-mōsă, limpede și albastră, întocmai ca seninulă cerulul. (Odob.). Chipulă ei sbărcitū, uscatū și luminatū de can-dela în galbenū, socotesĕi a fi chipū de mōște (Vr.). Miei-cana mugia înăbușitū, întorcĕndū capulă cu nisce ochi ne-gri, blānți și genoși (Vr.).

Silesce-te a fi tot-d'auna la mijlocū de masă și la colțū de țĕră (Prov.). De o parte și de alta delurile smā-

rădii se încovăie în maluri mari (Vr.). Fusele sbârniie a lene într'ună risă spornică (Vr.).

Deprinderea. 42. Să se formeze câte o propozițiune cu următoarele substantive, determinându-le prin mai multe atribute : *Moșia, casa, biserica, riul, eleșteul, România, Iași, Ruscicul, cânele, calul, palatul, curtea.*

Deprinderea. 43. Să se determine verbele din propozițiunile următoare prin diferite determinări adverbiale (unele verbe pot fi și complinite) : *Scolarul scrie tema. Cerul se acopere cu nori. Leul răcnesc. Culul nechiează. Privighetorea cântă. Vintul a stricat învelitorea casei. Césul bate. Copilul plânge; d. ex. :*

a) 1-a lucrare.

Scolarul silitor scrie bine (tema) etc.

b) 2-a lucrare.

Astăzi în clasă școlarul a scris bine tema.

c) 3-a lucrare.

Ieri și astăzi școlarul a scris (tema) bine și frumos etc.

d) 4-a lucrare.

Ieri în ora de românește și astăzi în ora de latinește școlarul și-a scris temele foarte corect și foarte frumos etc.

ÎNTREBUNȚAREA VORBELOR ÎN PROPOZIȚIUNE.

I. Întrebuințarea substantivului și a articolului propriu.

Din unirea vorbelor în propozițiune s'a vădută :

Că substantivul se poate întrebuința în propozițiune :

a) ca *subiect*; d. ex. : *Calul fuge.*

b) ca *predicată*; d. ex. : *Calul este animal.*

- c) ca *atribut*, d. ex. : *Casa vecinului e nouă.*
 d) ca *complement* drept; d. ex. : *Amă cumpărată unū calū.*
 e) ca *complement* nedrept; d. ex. : *Dă calului fînă.*
 f) ca *determinare adverbială*; d. ex. : *Calulū fuge pe câmpie.*
 g) în *vocativ* spre a arăta o chemare. d. e. *Iône!*
 e) în *unire cu propozițiune* spre a forma unele *expresiuni adjectivale* sau *adverbiale*; d. e. : *Aerū de munte, omă cu minte, ziua de erī.*

În toate aceste cazuri substantivul se pōte întrebuița în două forme : în forma articulată și în forma nearticulată (subst. articulată și subst. nearticulată).

Articulul propriu se întrebuițează dar în urma substantivelor și a adjectivelor cu cari se contopesc într'o singură vorbă. Nu mai la substantivele proprii de genul masculin se pune articolul înainte G. și a Dativului. D. e. : *Dă acesta lui Iônū.*

I. Substantivul se întrebuițează în formă articulată mai ales :

- a) când arată o *ființă* sau un *lucru hotărit*; d. ex. : *Calulū fuge. Carnea calulū nu se mănâncă.*
 b) când arată o *idee generală* sau *colectivă*, care pōte fi determinată prin vorbele : *tolū, însuși, singurū*; d. ex. : *Învățătura (tolă învățatura, însuși învățatura) este folositōre.*
 c) ca *aposițiune*; d. ex. : *Iônū, amiculū meū.*
 d) când urmēază după substantivū o vorbă determinătoare; d. ex. : *Amă cumpăratū calulū acela. Amă fostū în grădina nōstră.*
 e) când arată într'unū modū nehotăritū *momentul* timpului, în care se întâmplă ceva; d. ex. : *Dumincca se ducū ōmenū la biserică. Lunea plecămū la scōlă.*

II. Substantivele se întrebuițează în formă nearticulată mai cu deosebire :

- a) când substantivul e *hotărit* prin elū însuși sau e precedatū de *negațiunea nici*; d. ex. : *Aci se gâdescū*

lemn, grâne, etc. Pe acelă pustiū nu se vĕdū nici arbori, nici pîrănașe, nici ființe omenești.

b) când are înaintea sa o vorbă determinătoare (afară de totă, însușit, singurū); d. ex. : *Acestū calū fuge.*

c) numele zilelor, lunilor, anotimpurilor împreunate în propozițiune cu verbulă a fi; d. ex. : *Aiți e Lună. Măne e Marti.*

Observarea 1. Poporulă întrebuițeză mai adesea-orî forma nearticulată în loculă celei articulate. Astū felū elū dîce : *Pomu înverșese. Bou mugese. Calu fuge, etc.* În casulū acesta u (accentuatū) de la sfârșitul substantivulū se consideră ca o contracțiune din articolulă propriū și din ũ (neintonatū).

Observarea 2. În privința altorū casuri, în carî substantivulū se pōte înfățișa sub forma articulată sau nearticulată, s'a atinsū până la unū punctū ōre-care în etimologie, restulū se pōte învăța din usū.

Să se cerceteze în privința formei articulate și nearticulate substantivele din exemplele de la propozițiunea dezvoltată.

INTREBUIȚAREA CASURILORŪ.

Atātū forma articulată, calū și cea nearticulată suferă în propozițiune unele schimbări, numite *schimbări de casuri și de numărū, etc.* *Casulū este dar o formă gramaticală, ce iaū substantivele în propozițiune, spre a arăta diferite raporturi.* De și în limba română n'avemū la substantive, de câtū numai două, la altele trei forme de casuri deosebite, totuși după înțelesul logic deosebimū cinci casuri și anume : *nominativulū, genetivulū, dativulū, acusativulū și vocativulū.*

Nominativulū și vocativulū se numescū casuri independente (casus recti), iar genetivulū, dativulū și acusativulū se numescū casuri dependente (casus obliqui).

I. Nominativulū

se întrebuițeză :

a) ca subiectū; d. ex. : *Copilulū dōrme (veđi subiect.).*

b) ca predicat; d. ex. : *Trandafirul este flóre* (veđi predicat.)

c) ca aposițiune; d. ex. : *Tudor, amicul meu* (veđi apos.)

Observare Nominativul se întrebunțeză atât ca subiect cât și ca predicat pe lângă verbele : *a fi, a deveni, a părea, a se numi, a se face, a se chema, a se alege*, și altele de felul acestora.

II. Genetivul

se întrebunțeză : 1) ca *atribut*, cerut de un alt substantiv, spre a arăta :

a) o posesiune; d. ex. : *Cartea școlarului.*

b) subiectul, acțiunii numit prin substantivul din genetiv; d. ex. : *Iubirea părinților = părinții iubesc.*

c) spre a arăta obiectul numit prin substantivul din genetiv; d. ex. : *Descoperirea Americii = a descoperi America.*

d) ca predicat spre a arăta pe posesorul predicativ; d. ex. : *Acest cal este al lui Ion.* (Veđi atributul).

III. Dativul

se întrebunțeză ca complement nedrept, cerut de verbe și de unele adjective spre a arăta :
persóna sau lucrul personificat cui se dă sau se întâmplă ceva; d. ex. : *Am dat calului fân.* *Seceta este vătămătoare grânelor.* (Veđi complementul nedrept).

IV. Acusativul

se întrebunțeză ca complement drept, cerut de verbe transitive, spre a arăta :

a) ființa saŭ lucrulŭ asupra căruia se îndrepteză deadreptulŭ lucrarea; d. ex. : *Mi-amŭ cumpăratŭ unŭ calŭ, saŭ Pamŭ cumpăratŭ.*

b) spre a explica când suntŭ două complemente, pe celŭ d'întăiu; d. ex. : *Generalulŭ a făcutŭ pe fiulŭ sĕŭ ofiterŭ.* (Veđi compl. dreptŭ).

Acusativulŭ se mai întrebunțeză la pronume și ca complementŭ nedreptŭ, *de*; d. : e. *Mĕ temŭ de tine.* (Veđi complementulŭ nedreptŭ).

Observare. Acusativulŭ se deosebesce de nominativŭ numai prin sensŭ, forma fiindŭ aceeași la amĕndouĕ casurile. Totŭ așa e cu G. și Dativulŭ.

V. Vocativulŭ

Vocativulŭ se întrebunțeză ca chiemare, ca exclamare, ca poruncă; d. ex. : *Ióne! vino. Plĕcă Ióne! O, Ióne! Ióne! O, Dómne! Dómne!*

Observare. Vocativulŭ nu atárnă de nici o parte a propozițiunei, de aceea se desparte de părțile propozițiunei prin virgulă. Căte o dată se întrebunțeză forma nominativulŭ în locŭ de a vocativulŭ; d. ex. : *Vĕ vomŭ spune îndată, amicii mei* etc. La arme, vițeji, la arme.

II. Întrebunțarea articolulŭ impropriŭ.

a) Articolulŭ impropriŭ alŭ, a, aĭ, ale, se întrebunțeză :

α) înainte a unui genetivŭ, când acestŭ genetivŭ este precedatŭ de unŭ substantivŭ saŭ adjectivŭ nearticulatŭ; d. ex. : *D-lui Ministru alŭ instrucțiunei publice și alŭ cultelorŭ. Lumina cea palidă a lunĕi. Frumóscele câmpii ale Romăniei.*

β) înainte a posesivelorŭ, când aceste posesive se află înainte a unui substantivŭ, saŭ când staŭ singure fără substantivŭ; d. ex. : *Alŭ meŭ frate a venitŭ. Acesta este a mea; aceea este a ta.*

γ) înainte a numeralelorŭ ordinale; d. ex. : *Alŭ doilea, alŭ treilea. Vladŭ alŭ cincilea,* etc. etc.

Observare. În unele locuri se întrebuintează numai **a** în loc de *alū, a, ai, ale*; d. ex.: *Aceste cărți suntū a mele* (în loc de: *ale mele*). Cu deosebire poezii facū această din cauza metrului, d. ex.: *Că'n-a noastre pepturi* (în loc de: *că în ale noastre pepturi*).

Alū uralmă de prepozițiunea **de** (alū de) se întrebuintează în unele părți în locul articolului propriu; d. ex.: *Alū de Ión, alū de Ștefanū, alū de tine sãu de-alū de tine*. **Alū** precedatū de propozițiunea **de** se mai întrebuintează în expresiunile: *de ale mele, de ale tale, de ai noștri* etc.

b) Articululū impropriū **celū, cea, cei, cele** se întrebuintează:

α) înaintea unui adjectivū, când acesta este despărțitū de substantivulū din 'naintea sa printr'unū posesivū sau numeralū ordinalū; d. ex.: *Fratele meū celū silitorū. Cãnele nostru celū rēū. Vladū alū cincelea celū înțeleptū.*

β) câte o-dată înaintea adjectivelorū spre a le determina mai de-aprope înțelesulū; d. ex.: *Calulū negru sau: Calulū celū negru.*

γ) înaintea adjectivelorū sau a expresiunilorū adjectivale spre a le substantivisa; d. ex.: *Celū înțeleptū e tot-d'auna mulțumitū. Cei cu minte. Cei fără de minte,* etc.

Observare. Să se analizeze în această privință exemplele din deprinderile de la predicatū și atributū.

III. Întrebuintarea adjectivulūi.

Adjectivulū se întrebuintează în propozițiune:

a) ca atributū pe lângă unū substantivū sau pronume numitū adjectivū atributivū; d. ex.: *Calulū negru sau Calulū celū negru este alū meū.*

Observare. Ca adjectivū atributivū elū pōte sta înaintea sau în urma substantivulū. Când se află înaintea substantivulū, adjectivulū de obicei se articulază prin articolulū propriu; d. ex.: *Bunulū omū*; când se află în urma substantivulū, rămâne nearticulatū sau priimesce spre întărire articolulū *celū, cea,* etc.; d. ex.: *Omulū bunū sau celū bunū.*

b) ca predicatū, numitū adjectivū predicativū, pe lângă verbulū *a fi* și altele cu acelașū înțelesū; d. ex.: *Calulū este negru.*

Observare. Ca predicativū, adjectivulū stă tot-d'auna nearticulatū; d. ex.: *Școlarulū e silitorū. Silitorū e școlarulū.*

c) Unele adjective se pot $\ddot{u}$ întrebui $\ddot{t}$ a ca adverbe, f $\ddot{a}$ r $\ddot{a}$ a- $\ddot{s}$ i schimba forma ; d. ex.: *Trandafir $\ddot{u}$ frumos $\ddot{u}$ $\ddot{s}$ i Trandafirul $\ddot{u}$ mir $\ddot{o}$ se frumos $\ddot{u}$.*

Adjectivul $\ddot{u}$ nefiind $\ddot{u}$ *atributiv $\ddot{u}$* sau *predicativ $\ddot{u}$* , se p $\ddot{o}$ te sub $\ddot{s}$ tantivisa prin ajutorul $\ddot{u}$ articolului propri $\ddot{u}$ sau impropri $\ddot{u}$, întrebui $\ddot{t}$ ându-se apoi intocmai ca un $\ddot{u}$ substantiv $\ddot{u}$; d. ex. : *Bogatul $\ddot{u}$ nu crede s $\ddot{a}$ racului. Cel $\ddot{u}$ în $\ddot{t}$ elept $\ddot{u}$ este cu m $\ddot{i}$ n $\ddot{t}$ e (subîn $\ddot{t}$ eles $\ddot{u}$ om $\ddot{u}$).*

Adjectivele, al $\ddot{u}$ c $\ddot{a}$ ror $\ddot{u}$ în $\ddot{t}$ eles $\ddot{u}$ este destul $\ddot{u}$ de l $\ddot{a}$ murit $\ddot{u}$ prin el $\ddot{u}$ însu $\ddot{s}$ i, se numesc $\ddot{u}$ *adjective absolute* ; iar acelea, al $\ddot{u}$ c $\ddot{a}$ ror $\ddot{u}$ în $\ddot{t}$ eles $\ddot{u}$ cere s $\ddot{a}$ fie l $\ddot{a}$ murit $\ddot{u}$ sau complinit $\ddot{u}$ prin alte vorbe, se numesc $\ddot{u}$ *adjective relative*. Ca adjective relative, cari s $\ddot{u}$ nt $\ddot{u}$ pu $\ddot{t}$ ine în limba rom $\ddot{a}$ n $\ddot{a}$, se consider $\ddot{a}$ cu deosebire acelea, ce s $\ddot{u}$ nt $\ddot{u}$ derivate de la verbe, $\ddot{s}$ i vre-o c $\ddot{a}$ te-va altele, ca : *recunosc $\ddot{e}$ tor $\ddot{u}$, iubitor $\ddot{u}$, doritor $\ddot{u}$, lacom $\ddot{u}$, multumitor $\ddot{u}$, pl $\ddot{a}$ cut $\ddot{u}$, plin $\ddot{u}$, potrivit $\ddot{u}$, iubit $\ddot{u}$, asemenea, p $\ddot{a}$ rta $\ddot{s}$ $\ddot{u}$, înalt $\ddot{u}$, ușor $\ddot{u}$, (neologismele) superior $\ddot{u}$, egal $\ddot{u}$, demn $\ddot{u}$, etc.*

O mare parte din aceste adjective se complinesc $\ddot{u}$ printr'un $\ddot{u}$ substantiv $\ddot{u}$ cu prepozi $\ddot{t}$ iune ; d. ex. : *Acest $\ddot{u}$ om $\ddot{u}$ e lacom $\ddot{u}$ de l $\ddot{a}$ nd $\ddot{a}$, pl $\ddot{a}$ cut $\ddot{u}$ la vorb $\ddot{a}$.*

Compara $\ddot{t}$ iunea adjectivelor $\ddot{u}$,

Dup $\ddot{a}$ cum s'a v $\ddot{e}$ du $\ddot{t}$ în partea formal $\ddot{a}$, prin adjective se mai p $\ddot{o}$ te ar $\ddot{a}$ ta, pe l $\ddot{a}$ ng $\ddot{a}$ însu $\ddot{s}$ irea comun $\ddot{a}$ a fiin $\ddot{t}$ elor $\ddot{u}$ sau a lucrurilor $\ddot{u}$, $\ddot{s}$ i diferitele grade ale acestor $\ddot{u}$ însu $\ddot{s}$ ir $\ddot{u}$, numite : *Positivul $\ddot{u}$. Comparativul $\ddot{u}$ $\ddot{s}$ i Superlativul $\ddot{u}$.* Tot $\ddot{u}$ acolo s'a v $\ddot{e}$ du $\ddot{t}$:

a) C $\ddot{a}$ în limba n $\ddot{o}$ str $\ddot{a}$ *comparativul $\ddot{u}$ $\ddot{s}$ i superlativul $\ddot{u}$* nu se p $\ddot{o}$ te forma prin flexiun $\ddot{u}$, ca în limbile clasice, elen $\ddot{a}$ $\ddot{s}$ i latin $\ddot{a}$, ci numai prin perifr $\ddot{a}$ ze.

b) C $\ddot{a}$ se deosebesce un $\ddot{u}$ comparativ $\ddot{u}$ de egalitate $\ddot{s}$ i unul $\ddot{u}$ de inegalitate.

c) C $\ddot{a}$ egalitatea p $\ddot{o}$ te fi superi $\ddot{o}$ r $\ddot{a}$; d. ex. : *Alexandru este mai silitor $\ddot{u}$, de c $\ddot{a}$ t $\ddot{u}$ Petre ; sau inferi $\ddot{o}$ r $\ddot{a}$; d. e x. Alexandru este mai pu $\ddot{t}$ in $\ddot{u}$ silitor $\ddot{u}$, de c $\ddot{a}$ t $\ddot{u}$ Petre.*

d) Că superlativul se deosebesce și el în *superlativ* absolut și în *superlativ* relativ.

Observarea 1. Când adjectivul arată o idee abstractă, se pune în genul neutru singular; d. ex.: *Acesta e frumos. Frumosul, uritului* etc. subînțelegându-se substantivul «lucru».

Observarea 2. Se întâmplă adesea ca două adjective predicative care se raportază la un singur substantiv, să se compare între ele; d. ex.: *Elu este mai poet, de cât filosof, ori: mai mult poet, de cât filosof.* Comparându-se două adjective între dinsele, întâiul se va pune în comparativ, iar alu doilea în pozitiv. Comparativul se formază atunci cu *mai* ori și cu *mai mult*; d. ex.: *Teodoru e mai (mult) norocos, de cât prevețtoru.*

Observarea 3. Afară de adjectivele propriu ăse, se mai potă compara și adjectivele substantivisate, precum și expresiunile sau locuțiunile adjectivale sau adverbiale și chiar adverbele; d. ex.: *Elu este celu mai cu minte dintre toți. Tu lucrezi cu mai multă străduință de cât dănsulu, Ionu scrie mai bine, de cât tine. Să mergem mai iute.*

Observarea 4. Unele expresiuni ca: *pe cât se pôte de, cât se pôte de, cât de*, puse înaintea comparativulu, dau adjectivulu înțelesu de superlativ; d. ex.: *Acestu omu e pe cât se pôte de bunu.* Asemenea în propozițiunea: *Care e mai silitoru* dintre voi și altele de felulu acesta.

Observarea 5. Atătu forma comparativulu cât și a superlativulu se pôte întâri prin diferite expresiuni, ca: *în mult, cât se pôte, încă* etc.

Deprinderea 44. Să se spună în ce grad se află adjectivele din propozițiunile următoare și cum sunt formate aceste grade: *Nu e mai grea bôla de cât punga golă* (Prov.). *Dintre toate petrecerile învățatura este mai folositoare* (Prov.). *Burieni se gădesc și în cea mai bună grădină* (Prov.). *Buțile cele deșerte răsună mai tare, de cât cele pline.* (Prov.). *Toncele e cataractulu celu mai periculosu pe totă întinderea Bistriței* (N. Gane). *Frumosă a fostu ordinioru grădina Socolu dar mai frumoșe suntu astăzi ruinele frumuseței sale* (N. Gane). *Ferocitatea leulu este mai demnă, de cât blândăcea crocodilulu* (Bolinteanu). Acestu lacu este peste măsură adâncu.

În Bisoca trăiescu și se prăsescu din nemu în nemu

cei mai frumoși bărbați din totu plaiulă imprejmuitořu. (Odob.). Pare-mi-se. că mai meșteru era la flueru, de cătu în strană (Odob.). Astu-felū prin vėzduhū, astu-felū pe sub pămintū, elū era mai tare, elū era mai mare (Odob.). Fiera scăpără din ochii ei o pėtră de rubinū mai roșie de cătu fraga muntelū, mai vie de cătu para foculū (Odob.). Cei mai frumoși și mai bogăți munți ai Europei intră în România pe la Pōrta de ferū (C. Bolliac). Vitele, ce tragū la jugū să fie mai fericite, de cătu nemernica lăptură a omulū (Vr.).

Deprinderea 15. Să se formeze mai multe propozițiuni, în cari adjectivele să stea în comparativū sau superlativū.

IV. Intrebuințarea numeralelorū.

1. Numerales se potū întrebuința, după cum s'a vėdutū în partea formală, spre a determina în modū hotăritū sau generalū înțelesulū unui substantivū ; d. ex. : *Dece ómenș, cincē nući, puținē soldați,* etc.

2. Numeralulū se mai potē întrebuința și în loculū unui substantivū. În casulū acesta multe numerales, mai alesū nedefinitele, primescū articlulū ; d. ex. : *Unulū vine, altulū plėcū. Cei dece, despre care v'amū vorbitū, ai sositū.*

Observare. Socotėla timpului se face prin cardinale, afară de întâiū ; d. ex. : *La anulū 1877, cincē-spre-dece Iunie,* etc. Este de observatū că substantivele : *anū, lună, zi, oră* potū lipsi din vorbire ; d. ex. : *La 1877, Iunie 15 la douē după amia-zi.*

3. Ordinalele se întrebuințeză adesea spre a deosebi persoanele cu același nume ; d. ex. : *Vladū alū cincelea, Carol întâiū,* etc.

4. *Atātū* și *cātū* se întrebuințeză mai alesū ca corelative ; ele se potū întrebuința și cu înțelesū de admirațiune ; d. ex. : *Cātū frumusețe !* Urmate de prepozițiunea «*de*» se întrebuințeză ca particule adverbiale, întărindū alte adverbe sau adjective ; d. ex. : *Acești băceți atātū de bunți.* În propozițiune staū adesea despărțite prin verbū de adjective și de adverbe ; d. ex. : *Cātū sunteți de bunți. Atātū ai scrisū de bine în cātū* etc.

Observare. Numeralele, cari au schimbări de gen și de număr, concordă cu substantivul lor ca și un *adjectiv*.

Să se analizeze în această privință exemplele din deprinderile de la atribut.

V. Intrebuițarea pronumelui.

Pronumele se pot întrebuița în propozițiune sau ca substantive sau ca adjective; de unde și împărțirea lor în pronume substantive și pronume adjective. Pronumele personale și interogativul *cine* se întrebuițază numai ca substantive, pe cât timp celelalte se pot întrebuița, când ca substantive, când ca adjective. Intrebuițate ca adjective ele concordă cu substantivul, pe care îl determină, ca și un *adjectiv*.

1. **Pronumele personale** nu se exprimă, când stau ca subiect, de cât când cade tonul principal pe ele, sau când stau în contrast unele cu altele; d. ex.: *Amă auditu* = *Eă amă auditu*.

În loc de *tu* și *voi* se întrebuițază adesea-orî: *Domnia-ta*, *Domnia-văstră*, *Măria-ta*, *Majestate*, etc.

În privința formelor flexionare e de observat că, pe lângă alte schimbări de formă, la dativ și la acuzativ ele au trei forme: *forma lungă*, *forma scurtată* și *forma intonată*;

Forma lungă se întrebuițază, când stau de sine în propozițiune, iar formele scurtate, perțându-și intonarea, se întrebuițază mai mult (ca enclitice) unite cu vorba de lângă dinsele, de unde și numirea de pronume *conjunctive*.

Când pronumele scurtate se întrebuițază singure în propozițiune, atunci pentru a pute primi intonarea, punem înaintea celor mai multe sunetul *i*; d. ex.: *imi aducă aminte* din *aducă-mi aminte*. În propozițiune, diferitele forme se repetă și anume: formele scurtate ale dativului și ale acuzativului, întrebuițate ca reflexive, priimesc adesea înainte sau în urmă și formele lungi pentru o mai mare lămurire; d. ex.: *Vouă vă spună acesta*. *Elu se laudă pe sine*. *Spune-mi mie acestă lucru*.

Formele *ni, vi, li* se întrebuintează în locu de *ne, ve, le*, când sunt urmărite de pronumele *se, lă, și o*; d. ex.: *Ni se spune. Pe acestu omu vi l'amu adusu. Li-lu promitu.*

Formele *mi, ți, i, și*, etc. înlocuiesc adesea-ori pe posesivele *meu, tău, său*, etc., punându-se pe lângă substantive; d. ex.: *Din parte-mi, din parte-ți, parte-vă, parte-le* = din partea mea, ta, sa, etc.

2. Pronumele reflexive și posesive, *sie, și, își, său, sa*, arată pe subiectul propoziției; d. ex.: *Elu se duse. Sosirea sa*, etc., iar când *și, își*, etc., stau lângă unu verbu în gerunđu sau în infinitiv, atunci arată pe subiectul subînțelesu alu acelu verbu; d. ex.: *Dorința de a-mi vedé copii fericitu mi-e mare* etc.

3. Pronumele relative se raportază de obicei la unu substantiv din altă propoziție, cu care concordă în gen și în număr; casul însă alărnă de verbulu său. *Care, ce și cine* se întrebuintează și ca relative și ca interogative. *Celu ce* se pune adesea-ori în locul lui *care* și *ce* (și chiaru alu lui *cine*); d. ex.: *Celu ce (cine) nu-și iubescé părinții, nu-și va iubi nici patria* = *Acela, care nu-și iubescé părinții* etc., Când *celu ce* se raportază la o propoziție întregă, atunci stă în genul feminin; d. ex.: *Amu auțitu că s'a aprinsu teatrul, ceea ce nu-mi vine a crede.*

Pronumele *cine și care* combinate cu *ce, cum, unde, de unde, când, câtu*, formază o mulțime de locuțiuni, cari țin locul pronumelor nehotărâte; d. ex.: *Care cum își va așterne, așa va dormi. Care de unde vine, totu așa imi spune. Care de care e mai silitor.* *Care pe care*, etc.

Prin *ce* sau *ce mai*, puse înaintea unu substantiv, formăm nisce expresiuni cu înțelesu de admirație sau de dispreț; d. ex.: *Ce scolaru! Ce mai scolaru!* Cu *ce de* înaintea substantivului exprimăm mirarea de numărul și înțelesul lucrurilor; d. ex.: *Ce de copii!* *Ce de struguri!* de o potrivă cu: *căți copii sau câtu de mulți copii sunteti!* Totu astu-fel: *Ce multăulem este aici!* *Ce frumoșe flori.*

4. Interogativul *cine* se întrebuițeză tot-d'auna ca pronume substantivală, iar *care* și *ce*, când ca pronume substantivală, când ca adjectivală.

a) cu *cine* întrebăm despre persoane; d. ex. : *Cine a fostă aci ?* (Eü).

b) cu *care* putem întreba de persoane și de lucruri; d. ex. : *Care scolarü este întâiü ? Care este drumulü spre Bucurescü ?*

c) cu *ce* întrebăm despre lucruri, mai ales necunoscute; d. ex. : *Ce se aude ? Cu ce estü ocupatü ?*

Când întrebăm de *locü*, de *tempü*, de *modü* sau de *causă*, ne putem folosi, în locul interogativelor, de adverbele corespunzătoare; d. ex. : *Unde* (în care locü) *ai fostü ? Când* (în care tempü) *ai venitü ? Cum* (în ce chipü) *ai venitü ? De ce* (din care causă) *p'ângi ?*

5. Demonstrativele se întrebuițeză în propozițiune, când ca substantivale, când ca adjectivale.

Ca substantivale primesc, în urma formei flexionare, pe *a*; d. ex. : *Acesta vorbesce.*

Ca adjectivale primesc acestü «*a*» numai când stă în urma substantivului; d. ex. : *Omulü acesta vorbesce.*

Forma lorü se întăresc adesea prin «*și*» (ipse); d. ex. : *același, aceeași, aceluiași, etc.*

Înțelesul acestorü pronume se pöte determina mai de aproape prin : *insuși, chiar, tocmai, etc.*; d. ex. : *Insuși acesta, chiar acela, tocmai aceia, etc.*

6. Pronumele nehotărîte se polü întrebuițea unele numai ca pronume substantivale : *cine-va, verü-cine, etc.*, altele numai ca adjectivale; d. ex. : *Nisce ómenü ai sositü*; iar altele, atât ca substantivale câtü și ca adjectivale; d. ex. : *Unü vinü, alțü se ducü. Cutare omü vorbesce. Unü ómenü. Cutare ómü etc.*

Să se analizeze în acéstă privință mai multe exemple din deprinderile de la propozițiunea dezvoltată.

VI. Întrebuițarea verbulüi.

Verbulü, în forma sa personală, se întrebuițeză în propozițiune numai ca predicatü, iar în forma sa nepersonală, care nu este de câtü o propozițiune scurtată, se

póte întrebuința : a) ca *subiect*; b) ca *predicată*; c) ca un *complement* óre-care; d) și chiar ca o *determinare adverbială*.

După natura sa, verbulú póte și în forma sa nepersonală să aibă *complementele* sau *determinările adverbiale* cerute de înțelesulú său.

În forma personală, verbulú póte arăta prin diferitele schimbări de formă.

- a) noțiunea de persoană ;
- b) „ „ numărú ;
- c) „ „ timpú ;
- d) „ „ modú.

Observare. Despre diferitele *feluri* de verbe s'a vorbitú în partea etimologică și la propozițiunea dezvoltată. Despre *persóna*, *numărul* verbului s'a vorbitú la propozițiunea simplă. Despre *întrebuințarea* timpurilorú și a modurilorú se va vorbi mai pe largú, la fraasă.

Deprinderea 16. Să se copieze din bucata x (Stilú și compoziții) lóte verbele în forma lorú nepersonale (dinpreună cu complementele și determinările lorú), spunându-se cum se numesce fie-care formă.

VII. Întrebuințarea adverbului.

În partea etimologică și la propozițiunea dezvoltată s'a văditú:

a) că adverbele determină mai de aproape înțelesulú unui *verb*, după *loc*, *timp* etc.; înțelesulú unui *adjectiv* și alú unui altú *adverb*.

b) că în loculú adverbelorú se întrebuințază adesea-ori unele adverbiale sau expresiuni adverbiale; d. ex. : *Elá a plecatú de cu nópte*.

c) că unele adverbe se potú întrebuința în loculú *pronumelorú relative* sau *interogative*, de unde și numirea de *adverbe corelative*; d. ex. : *Elá a fostú, unde l-ai trimisú*.

d) că înțelesulú unorú adverbe sau alú unorú expresiuni adverbiale se póte modifica chiar prin prepozițiunile *de*, *pe*, *pentru* etc.; d. ex. : *De când; până când*, etc.

e) Că unele adverbe se pot compara, după cum s'ă vedută în etimologie; d. e. *Elă scrie mai bine, de câtă mine*. Când ună adverbă saă adverbială precede ună adjectivă comparată, atunci se pune de cele mai multe ori înaintea acestuia prepozițiunea *de*; d. e.: *asa de frumosă; ca tine de învățatū, o casă câtă turnulă de înaltă, peste măsură de îndopatū*. etc.

Deprinderea 47. Să se copieze din exemplele de deprinderi de la determinările adverbiale toate adverbele și adverbialele, spunendū ce parte de cuvintū determină și cum se întrebunțază.

VIII. Întrebunțarea prepozițiilor.

Rolul prepozițiilor este de a arăta ună raportă între două vorbe, o legătură ore-care; de aceea prepozițiile nu pot sta nici odată singure, și nu pot forma o parte a prepozițiunei, după cum pot forma adverbele și alte părți de cuvintū, afară de conjunțiuni și interjecțiuni.

Raportulă ce-lă arată prepozițiile pôte fi, când de locă, când de timpă, când de modă, când de caasă, când de materie, etc. De aceea ună și aceeași prepozițiune se pôte întrebunța spre a arăta, când ună raportă de locă, când de timpă, etc., după cum cere întelesulă prepozițiunei.

În limbile clasice, elena și latina, prepozițiile ceră ca, substantivulă saă pronumele înaintea căruia se pună, să stă în cutare saă cutare casă. În limba noastră, care n'are atâtea forme flexionare distincte de casă, prepozițiile ceră *acusativulă* și prea puține expresiuni prepoziționale ceră *genitivulă*. Aceste sunt: *înaintea, îndărătulă, asupra, pe deasupra, de desuptă, înjosă, în susulă* etc., cari în formă articulată ceră *genitivulă*; d. ex. înaintea *caseloră*; iar în formă nearticulată ceră după sine prepozițiunea *de*; d. ex. *Înainte de timpă* etc. Toate cele-alalte ceră *acusativulă*.

După formă, prepozițiile suntă simple saă compuse.

Dintre cele simple, unele se unescă cu alte vorbe și formăză astă-felă o singură vorbă, adăogându-i o nuanțare ore-care; d. ex.: *Înăspri, îndoi*, etc. Pentru acestă

cuvintă ele se și numesc prepoziții *inseparabile*; iar acelea, cari nu se pot uni cu alte vorbe, se numesc *separabile*.

Întrebuințarea prepozițiilor, amăsurată legilor limbistice, se poate învăța mai mult din citirea scrierilor bune și din dicționarul limbii.

IX. Întrebuințarea conjuncțiilor și a interjecțiilor.

Conjuncțiile arată legătura între propoziții sau între părțile omogene ale propoziției, pe câtă timp prepozițiile arată un raport între două vorbe. *Conjuncțiile* trebuiesc, prin urmare, tratate la unirea propozițiilor în fraze.

Interjecțiile nu stau în unire cu celelalte părți ale propoziției, între cari se pun câte odată.

În locul unor interjecții se pun adesea expresii interjecționale, ca: *nenorocire, norocire, amoră, ferice, vai, iată*, etc., cari pot face parte din propoziție; d. ex. : *Nenorocire acestui popor! Vai ție! Iată omul* (Ecce homo).

Totă astă-fel se pot întrebuința vocativele, imperati-vele isolate; d. ex. *Dumnezeule! Vino!* etc.

Observare. Tote părțile invariabile se pot întrebuința și ca substantive; d. e. *ună da imi ajunge.*

Observarea asupra negațiilor în limba română.

În limba noastră avem două feluri de negații: *Negații complete și jumătăți de negații.*

I. *Negațiile complete* sunt: *nu, ne, fără* (fără de), *înaintea de*; verbul *negă*, precum și verbele: *mă tem, mă feresc, mă păzesc*, etc.

1. *Adverbul nu* se întrebuințează singur și este un negativ complet; d. ex. *Nu vine, nu mergem la școală etc.* Câte odată se întrebuințează *nu* spre a întări mai bine o idee și atunci n'are înțeles negativ; d. ex. : *Ce n'ași da să amă acca carte! Ce n'ași mânca acum!*

2. Negațiunea *ne* se găsește compusă cu alte vorbe (adjective, participii); d. ex. *neomenosă, nebătută, necum, necum să, nevenindă*, etc.

3. Negațiunea *fără* (fără de) se găsește une-orî întrebuintă singură; d. ex. : *Fără bani, fără de noroc*; alte orî întrebuintată și cu altă negațiune; d. ex. : *A plecată fără de a spune nimic*.

4. *Înainte de* se întrebuintează cu infinitivul; d. ex. : *Înainte de a te duce la școală, adică : Nu te duce la școală, până nu-ți vei învăța lecțiile*.

5. Verbele : *mă ferescă mă temă, mă păzescă*, etc., urmate de un infinitiv (unele chiar de subjonctiv), au un înțeles negativ; d. e. : *Mă ferescă de a mânca pome necoapte*.

Observare. Cu verbul *mă temă* se pot face în românește următoarele construcții : *Mă temă că nu va mânca, mă temă că va mânca* (mă temă să nu mănânce) În cazul d'întăiu, de și punem negațiunea *nu*, dorim ca el să mănânce; în cazul d'ală doilea însă nu dorim să mănânce.

II. Jumătățile de negațiuni sunt : *nică* cu compusele *nicăeri, nică odată, nică de cum, nică așa, nică unul*—*nică altul*; apoi *nimeni* (nime), *nimic*; d. ex. : *Nică nu voi merge la dînsul*. Aceste negațiuni nu se întrebuintează, de câtă împreună cu altă negațiune; d. e. *Nică odată n'am fostă la țără*.

Une-orî negațiunile se întăresc prin unul din cuvintele : *Cătă e negru sub unghie, fărămătură, (fărmitură), pică, dramă, para*, etc.; d. ex. : *N'amă bătută pică de apă, n'are minte d'o para*.

Deprinderea 48. Să se copieze din diferite bucăți de citire vr'o câte-va expresiuni de *negare*.

Observare. *Întrebuintarea proprie și figurată a vorbelor*. Într'o limbă nu se găsescă atâtă vorbe deosebite câte idei au omeni; de aceea ei suntă siliți să întrebuinteze aceeași vorbă pentru a arăta

printr'insa mai multe idei deosebite. Aşa d. ex. : în propoziţiunile : *Dă-mi o floare din grădina* ; *eu am murit în floarea vârstei*, vorba *flora* n'are aceeaşi însemnare. În propoziţiunea întâia această vorbă arată de-a dreptul numirea obiectului, prin urmare e întrebuinţată în sensul *propriu* ; în propoziţiunea a doua ea are o însemnare împrumutată. prin urmare e întrebuinţată în sensul *figurat* sau *impropriu*.

Expresiunile figurate îmbogăţesc limba, pentru-că aceeaşi vorbă se poate întrebuinţa în diferite moduri spre a arăta mai multe nuanţe.

Vorbele, cari se pot întrebuinţa cu înţeles propriu şi figurat, sunt mai ales *substantivele, adjectivele, verbele şi adverbele*.

Dăm aci câte-va exemple de vorbe întrebuinţate, în al întâiu şi apoi figurat :

1. **Substantive** : O *raţă* de sora = o *raţă* de speranţă. *Focul* din sobă = *focul* imaginaţiunii. *Fructul* unui arbore = *fructul* muncii. *Dulceţa* mierii = *dulceţa* voci = *dulceţa* somnului. *Flora* din grădina = *flora* vârstei, etc. ¶

2. **Ajective** : Pată *mole* = caracteru *mole*. Grăpă *adâncă* = gânde *adâncă*. Pătră *rece* = privire *rece* = primire *rece*. Corpă *săntoasă* = minte *săntoasă* = idei *săntoase*, etc.

3. **Verbe** : *A cultiva* o grădina = *a cultiva* memoria = *a cultiva* artel. Pănea *hrănescce* corpul = citirea *hrănescce* mintea. *A căde* într'o grăpă = *a căde* în păcate = *a căde* în miserie. *A urzi* o ţesătură = *a urzi* o intrigă, etc. (Vezi stilistica).

AŞEDAREA VORBELORŪ ÎN PROPOZIŢIUNE.

(*Topica*)

Aşedarea vorbelor în construcţiunea propoziţiunii se face după ore-cari reguli admise de genul limbii. În această privinţă se deosebesc două feluri de construcţiuni :

- a) *Construcţiunea dreptă* ;
- b) " *nedreptă sau inversă*.

1. Construcţiunea dreptă a părţilor principale.

În construcţiunea dreptă locul întâiu îl ocupă subiectul, după care apoi urmează predicatul ;

d. ex. : *Trandafirulü înfloreſce. Trandafirulü eſte o flóre.*

Daca în propozițiune ſuntü mai multe ſubiecte ſaü mai multe pridicate, legate ſaü nelegate prin vre-o conjuncțiune, tóte ſe înſiră unulü după al-tulü; d. ex. : *Calulü, cánele ſi leulü ſuntü animale. Școlarulü ſcrie, învață ſi ceteece.*

Construcțiunea dréptă a părților principale ſe păſtréză în propozițiunile expositive, afirmative ſaü negative; în propozițiunile interogative ſe păſtréză numai atunci, când asupra ſubiectului cade întonarea de întrebare; d. ex. : *Copilulü dórme?*

2. Construcțiunea inverſă a părților principale.

În construcțiunea inverſă, întâiulü locü îl ü ocupă predicatulü, după care apoi urméză ſubiectulü; d. ex. : *Dórme copilulü?*

Construcțiunea inverſă ſe face :

a) în propozițiunile interogative, cari cerü unü răspunſü; d. ex. : *A ſoſitü Ionü? (Da). Pe cine aü învinsü Românü la Plevna? (Pe Osman-Pașa).*

b) în propozițiunile imperative, optative ſi exclamative; d. ex. : *Vino tu încóce! Ce frumoſă eſte primăvara!*

Deprinderea 49. Să ſe analizeze propozițiunile următóre, spunându-ſe a căroră construcțiune e dréptă ſi a căroră eſte inverſă : *Pasērea sbórá. Omulü e muritorü. Ce ſeninü e cerulü! Michaiü, Ștefanü ſi Gorge ſuntü școlari. Tu cânți? Gáſca, rața ſi curca ſuntü pașeri. Elü e prefectü? Pe cine cauți tu? A venitü tata? Veniți voi! Eü, tu, elü ſuntü pronume. Elü ſcrie ſi ceteece. Ce căutați voi? Să iéſă unü școlarü! Ce dulce e viețu! A ſcrișü școlarulü? Eü ſi elü amü ſcrișü ſi amü învêțatü.*

3. Construcțiunea dreaptă a părților secundare.

De regulă, toate părțile secundare se pună imediat după părțile principale, pe cari le determină. Astă-felū, atributele se pună după substantivele, pe cari le determină afară de demonstrativele, *acestū, acela, însuși* și de numerale, cari se pună înainte; iar complementele după verbele, ce le complinesce; d. ex. : *Școlarulū silitorū. Florile cele frumose. Insuși elū vorbesce.*

Când suntū douē complemente, unulū în acusativū și altulū în dativū, spre a evita confusiunea, dativulū se pune înaintea acusativului; d. ex. : *Amū datū amiculū meū cartea.*

Pronumele reflexive staū înaintea verbului; d. ex. : *Eū mă speliū. Elū se duce.* Asemenea pronumele scurtate de acusativū și cele intonate de dativū se pună, în construcțiunea dreaptă, înaintea verbului; d. ex. : *Elū imi dă o carte. Mă vede. Ilū aude.*

Complementele (sau determinările adverbiale) se pună în urmă; d. ex. : *Amū totă încrederea în spusese tale.*

Determinările adverbiale se pună de obiceiū în urma verbului, pe care îlū determină, afară de negațiunea **nu**, care se pune înaintea verbului; d. ex. : *Paserea cântă frumosū. Cântă aici. Va cânta mâne. Cântă de plăcere. Ea nu cântă bine.*

Când suntū mai multe adverbiale într'o propozițiune, atunci de obiceiū adverbialulū de timpū se pune întâiū, după care apoi urmăză celū de locū, celū de modū etc.; d. ex. : *M'amū precumblatū totă ziua prin grădină etc.*

Deprinderea 50. Să se spună cum suntă construite propozițiunile următoare : Calulă mănâncă fână și ověză. Noț amă fostă vara trecută la munte. Privighetorea cântă dulce. Bolnavulă geme de durere. Tu nu scrii corectă. Trei soldați căderă. Casa vecinulă e frumôsă. Grădinarulă îngrijesce grădina. Mama se duce la biserică.

Acestă școlară e silitoră. Elă a trimisă amiculă sêu o epistolă. Insuși tata mi-a spusă acêsta. Îți dați acêstă carte. Acestă căne a mușcată pe fratele meă. Mi-amă scrisă tôte temeie într'ună cêsă. Nu te duce acolo ! Impărțitorulă a adusă mamei o scrisóre.

4. Construcțiunea inversă a părților secundare.

Din cauza eufoniei și a ritmului, precum și din cauza unirei propozițiilor între dinsele, se întâmplă inversiune în aședarea părților propoziției. În propoziții expositive se întâmplă inversiunea mai alesă, când voimă să dămă unei părți o importanță mai mare, punendă aceste părți la începutulă sau la sfârșitulă propoziției; d. ex. : *Fericită să fie omulă acesta. Bine cuvîntată să fie numele tēu.*

1. Genitivele și pronumele posesive, punenduse înaintea substantivului, primescă articlii improprii : *ală, a, ai, ale*; d. ex. : *Casele vecinulă = Ale vecinulă case. Fratele meă = Ală meă frate; ai meă frați.*

2. Demonstrativele, stândă după substantive, primescă la forma loră flexionară un *a*; d. e. : *Omulă acesta, omulă acestuia, etc.*

3. Unele adjective verbale ceră la inversiune, ca să se pună între adjectivă și substantivă sau pronume prepozițiunea *de*; d. e. : *Ionă neferici-*

tulă, voi nescotiți = *Nefericitul de Iónu, nesocoliți de voi.*

4. Când complementele drepte și nedrepte stau la inversiune înaintea verbului, atunci acestea se repetă prin formele scurtate ale pronumelor (scurtate); d. ex. : *Luă Iónu i-amă dată acestu lucru. Pe Teodoru l'amă vedută.*

Observare. Determinările adverbiale, fiindu mai multe într'o propozițiune, potă ocupa diferite locuri. (Veđi exemple la gruparea vorbelor).

Deprinderea 51. Să se spună cum suntă construite următorele propozițiuni :

Chelului tichie de mărgăritaru îi lipsesce (Prov.). Pe-scele de la capu se 'mpule (Prov.). Din nebunia streină invéță minte (Prov.). Cu 'ncetulă se face oțetulă (Prov.). Cu răbdare și cu tăcere se face agurida miere (Prov.). Omului cu 'nvéțătură îi curge miere din gură (Prov.). Orbulă cu întrebarea a înneverită Sucéva (Prov.). La orice trebă pe Stană pășilulă întrebă (Prov.). Oțetulă tare vasulă seă și-lă strică (Prov.). Prietenulă la vreme de nevoie se cunoșce (Prov.). După căință vine și pocăință (Prov.). Din vorbă în vorbă iese adevărulă (Prov.). Cu rama mică se prinde pescele mare (Prov.). Sub adânculă frunđișă ală codrului stă pitilă vânătorulă (Odob.). Radu-Vodă se răpusesse de o gróznică și cumplită hólă (Odob.). Mihnea trecu printre boerii rânduii în indoitu șirégú (Odob.). Trei tineri cu mândre și drăgălașe chipuri veniră să sărute mâna domnescă (Odob.). Noua curte domnescă din București era plină de o glótă posomorătă (Odob.). Alaiulă colindă ulițele povirnite ale micului orășelă (Odob.). Cu așa mânăcióse cugetări își petrecea Ancuța ăilele și nopțile (Odob.). Fără de veste se ridică din vale ună vêtă mare și turbatú (Odob.). Pe ici pe colea se zărcescú po-

tecî înfurcate (Vr.). La slabele clipirî ale cărbunilorû somnoroși îmi trăescû adevărata mea vie(ă) (Vr.). Sub castani ômenii s'aû așternutû pe vorbă (Vr.). D'a surda le cântî (Vr.). La o șchiopă mai josû de icône sfârâe candela (Vr.). In crucișû și in curmeșișû gândurile îi cutreerară mintea (Vr.). In apropierea bisesecei se află o casă pustie (Slavici). Până in ăiuă se prelungi grozava luptă cu turma lupilorû flămânđi (N. Gane).

Observare. Suntû unele vorbe, carî ocupă lot-d'auna același locû in propozițiune, precum suntû articlii proprii *lu, le, a* și celû impropriu *alû, a, celû, cea*; pronumele scurtate și întonate etc. Acestea se numescû topice fixate, despre care credemû, că nu mai e trebuință de a fi tratate.

FRASA IN GENERE

A. Exemple.

Propozițiuni singuraticе	Propozițiuni compuse sau frasă
Pescii înnôtă în apă.	<i>Pescii înnôtă în apă;</i>
Pasêrile sbóră în aerû.	<i>iar pasêrile sbóră în aerû.</i>
Orî-ce bunû românû doresce. Patria este fericită.	<i>Orî-ce bunû românû doresce, ca patria să fie fericită.</i>
Pescii suntû muți. Ei n'aû plămâni.	<i>Pescii suntû muți, fiindû-că n'aû plămâni.</i>
Mama se duce la biserică. Ea se rógă lui Dumneđeû.	<i>Mama se duce la biserică, ca să se rógă lui Dumneđeû.</i>
Îți daû acestû lucru frumosû. Tu n'al fostû cu minte.	<i>Îți daû acestû lucru frumosû, de și n'al fostû cu minte.</i>

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

Vorbirea noastră constă foarte rară numai din propozițiuni *simple dezvoltate* sau chiar *contrase*; de cele mai multe ori avem trebuință, să unim două sau mai multe propozițiuni într'olaltă spre a exprima mai pe larg o cugetare a noastră. Din unirea a două sau a mai multor propozițiuni într'ună totă se naște propozițiunea compusă sau frasa, după cum s'a văzut din exemplele de mai sus.

Frasa este dar o unire de două sau de mai multe propozițiuni într'ună totă sintactică, prin cari exprimăm o cugetare de mai completă.

Fie-care din propozițiunile unei frase trebuie să aibă subiectul și predicatul lor propriu (pusă sau subînțelesă); d. ex.: *Pescii învotă în apă, iar pușerile sboră în aer.*

După cum propozițiunea pöte fi formată numai din părți principale (numită atunci propozițiune simplă), sau din părți principale și secundare (numită propozițiune dezvoltată), totă astă-felă și propozițiunea compusă sau frasa se pöte forma, sau numai din propozițiuni principale: d. ex.: *Iön învotă, iar Teodoră scrie* sau din principale și secundare; d. ex.: *Dorescū, ca poporul român să fie fericitū.*

Propozițiune principală se numesce în frasă acea propozițiune, care pöte avé și de sine ună înțelesă; d. ex.: Iön învotă, (iar) Teodoră scrie; iar propozițiune secundară se numesce aceea, care n'are de sine ună înțelesă, ci numai în unire cu principala sa; d. ex.: (Dorescū) ca poporul român să fie fericitū.

Când frasa este formată numai din propozi-

țiunii principale, atunci propozițiunile sunt unite între dinsele prin *coordonare*, iar când e formată din principale și secundare, propozițiunile sunt unite între dinsele prin *subordonare*. (1)

După raportul propozițiilor din *fracșă*, principala ia numirea în fracșă de propozițiune supraordonată, iar cea secundară ia numele de propozițiune subordinată sau dependentă.

Unirea propozițiilor în fracșă se face prin *coordonare*, când fie-care din propozițiunile unite în fracșă pot avea un înțeles de sine; adecă sunt propozițiuni principale. Aceste propozițiuni, stând singure, adecă nefiind între sine unite în fracșă pot exprima o cugetare, relativă completă; d. ex.: *Noi lucrăm cu mânele, iar ei lucrează cu mintea.*

Unirea propozițiilor în fracșă se face prin *subordonare*, când la propozițiunea principală, sau la o parte a sa se adaugă o propozițiune secundară, care complinesce sau dezvoltă o parte a propozițiunei principale, întocmai după cum se întâmplă în propozițiunea dezvoltate cu părțile secundare; d. ex.: *Școlarul, care este silitor, este premiat.* Aci, secundară care este silitor determină substantivul *școlar*, întocmai ca și atributul *silitor* sau *cu silință* etc.

Adesea propozițiunea secundară complinesce conținutul întregii propozițiuni principale; d. ex.: *Tuna, pe când mă aflam eră pe câmp.*

Observarea 1. Unirea propozițiilor principale prin *coordonare* se asemănă cu unirea prin *subordonare* a propozițiilor secundare întratăta, întru câtă fie-care din ele trebuie să aibă cel puțin două propozițiuni cu subiectele și predicatul lor (exprimate sau subînțelese).

---

(1) Ară fi de dorit, ca un termen *deosebit* sau *special*, să avem pentru fie-care din aceste feluri de frase.

Unirea prin coordinare se deosebesce însă de unirea prin subordonare în următoarele puncte :

a) că fie-care din propozițiunile unite în fraasă prin coordinare potǔ exprima și singure o gândire relativǔ completǔ.

b) că fie care din propozițiunile frașei trebuie să fie o propozițiune principalǔ.

c) că fie-care din propozițiunile frașei potǔ să fie unite între dınsele prin una din cele trei feluri de conjuncțiuni coordinǔtore (în unele casuri aceste conjuncțiuni potǔ să și lipsiască, subînțelegându-se).

Observarea 2. Unirea prin subordonare a propozițiunilor secundare cu cele principale, se deosebesce de unirea prin coordinare în următoarele puncte :

a) că propozițiunile din fraasă nu potǔ fie-care să exprime o cugelare relativǔ completǔ.

b) că propozițiunile dintr'nsa nu suntǔ tóte principale, ci fie-care unire prin subordonare trebuie să coprinďă celǔ puținǔ o propozițiune principalǔ și una sau mai multe secundare.

c) că propozițiunile secundare se unescǔ prin conjuncțiuni subordinǔtore.

Deprinderea 52. Sǔ se spunǔ cari propozițiuni, din frașele urmǔtore, suntǔ principale și cari suntǔ secundare :

Boulǔ mugescce și calulǔ nechiázǔ. Amǔ venitǔ să te vǔďǔ. Astǔ-nópte a plouatǔ, de aceea pǔmíntulǔ este umedǔ. Isus a făcutǔ multe minunt, cu tóte acestea elǔ fu pusǔ pe cruce. Școlarulǔ, care-și învață tot-d'aura lecțiunile, este lǔdatǔ de tótǔ lumea. Stefanǔ celǔ mare, care a fostǔ celǔ mai bravǔ Domnǔ alǔ Moldovii, a muritǔ la anulǔ 1504. Casa, în care amǔ locuitǔ, s'a vîndutǔ ieri. Amǔ audítǔ, că tu vei pleca la Giurgiu. Pisica miorlǔie, iar cǔnele latrǔ. Nu sciǔ loculǔ, unde stǔ tótǔ ziua. Nu poți secera, unde n'ai semǔnatǔ. Aďǔ n'amǔ fostǔ la școlǔ, findǔ-cǔ amǔ avutǔ trebǔ. Cerulǔ era acoperítǔ cu nori și vǔntulǔ bǔtea într'unǔ modǔ îngrozitorǔ. Pe la douǔ ore ne seboramǔ de pe munte,

tocmai când uraganul izbucnia. Tote locurile erau pline cu apă, în câtă n'aveam loc de trecut cu piciorul. Noi scimă, că în rebelul, ce a avut Rusia cu Turcia, armata română a fost chemată de Ruși într'ajutor, că la Plevna și în alte localități de peste Dunăre ea s'a luptat vitejese și că în cele din urmă Plevna chiar a fost luată numai prin ajutorul ei. (1)

RECAPITULAȚIE PRIN ÎNTREBĂRI.

Cum se unesc vorbele spre a forma o propoziție simplă și dezvoltată? Cum se unesc propozițiile spre a forma o frază? Din ce se naște dar fraza? Ce trebuie să aibă fiecare propoziție din frază? Care propoziții se numesc în frază principale și care secundare? Din ce fel de propoziții se poate forma o frază? (Numai propoziții principale sau din principale și secundare). Prin ce raport se pot uni între sine propozițiile principale în frază? Dar cele secundare? Când se face unirea propozițiilor prin coordonare și când prin subordonare? Prin ce conjuncțiuni se leagă principalele una cu alta și prin ce conjuncțiuni se leagă secundarele de principala lor? În ce se aseamnă și ce se deosebește unirea propozițiilor prin coordonare de unirea prin subordonare? După ce se cunoște de obicei din câte propoziții este făcută o frază? Ce deosebire este între frază și propoziția contrasă.

---

(1) În genere numărul propozițiilor unite într'o frază nu poate fi hotărît în mod teoretic, afară de adversative și causale coordonate. Amplificarea frazei atâră prin urmare de voința și talentul scriitorului. Cunoșterea numărului propozițiilor, care formează o frază, după numărul verbelor din modurile personale, poate aduce adesea confuzie între propoziția contrasă și între frază.

A. F R A S A

formată numai din propozițiuni principale, sau propozițiunea compusă prin coordinare.

A. Exemple.

Glasul celă puternică ală elefantului se înalță din pădure și ună altă glasă ă răspunde din dumberava ceciă (P.). Cesară se omoră, dar sirta Romei nu se îmbunătăți (A. Fl.). Apa de mare e amară și sărată; de aceea nu o pôte bé nimenca. La munte omulă este mai simplu, viața lui este mai în liniște, năravurile lui suntă mai nevinovate (Alexandri).

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

Frasa, în care propozițiunile suntă unite prin coordinare, trebuie să fie formată celă puțină din două propozițiuni principale (ea pôte să fie formată și din mai multe de cătă două propozițiuni principale, când unirea se face prin conjunțiuni copulative). Aceste propozițiuni potă avé ună înțelesă de sine, chiar când n'ară fi unite prin conjunțiuni; înțelesulă însă trebuie să fie înraditū după conținutulă loră.

Dar propozițiunile principale, din cari este construită o frasă prin coordinare, potă fi și ele :

a) sau aședate numai una lângă alta (juxtapuse); d. ex. : *Foculă arde și omeni stău liniștiți lângă elă; oră propozițiunea a doua etc. are ceva coprinsă în cea d'întăiă; d. ex. : *Era o di frunăsă de primdevară : pasărele cântău prin stușișele de curând încerdite; ciocărlia sbura către ceră și omeni se înveseliău de priveștița cea încântătore.**

b) sau o propozițiune p $\acute{o}$ te fi opusă celei-alalte (adversativă), adică conținutul propozițiunei uneia se împotrivesce conținutului celei-alalte, sau îl mărginesce; d. ex.: *Cănele este un $\acute{a}$ animală credinciosă; dar în mânia lui mușcă chiar pe stăpânulă s $\acute{e}$ ă.*

c) o propozițiune p $\acute{o}$ te arăta cauza celei-alalte, adecă conținutul uneea se arată ca o cauză pentru cea-alaltă; d. ex.: *Primăvara a sosită; prin urmare pomii voră înflori.*

De aci se vede, că unirea prin coordinare (1) a propozițiunilor în frasă se p $\acute{o}$ te stabili prin trei feluri de raporturi :

1. raportă copulativă ;
2. > adversativă ;
3. > causală.

1. Unirea copulativă.

Unirea propozițiunilor în frasă se numesce copulativă, când, după înțelesul loră, ele se află într'ună raportă înrudită și se potă uni între dinsele prin conjuncțiunile copulative. (2)

Conjuncțiuni copulative suntă : și, și-și precum—

(1) Prin coordinare potă să fie unite și două sau mai multe propozițiuni secundare, când suntă de același felă. Astă-felă putemă avé două sau mai multe subordonate atributive, două sau mai multe subordonate drepte, etc., care între sine să fie coordonate ; d. ex.: *Școlarulă, care se silește la înr $\acute{e}$ șătură și care ascultă de părintă s $\acute{e}$ i, merită iubirea tuturoră. Amă auășită, că fratele t $\acute{e}$ ă a cădută și că și-a spartă capulă.*

(2) De și intențiunea vorbitorului trebuie să hotărască, ce propozițiuni principale se potă pune una lângă alta, spre a forma o frasă în modă copulativă, cu t $\acute{o}$ te acestea cată să se scie, că numai acele propozițiuni se potă împreuna, cari, după conținutulă loră, se asem $\acute{e}$ nă una cu alta, adecă au înțelesă înrudită. Așa ară fi falsă

și, nu numai — dar și, atât — cât, — nici etc. (1).

Ele unesc sau două propoziții în frază, sau două părți ale propoziției contrase.

1) Și unesc două propoziții, cari după înțelesul lor se socotesc ca egale; d. ex.: *Vladu Tepeșu abia se urcă pe tron și boierii prevădura într-insulă aplecări pentru tiranic* (D. Bolintineau).

Și—și. Prin doi și se arată că la conținutul propoziției întâia s'a adăogat, prin propoziția a doua, un conținut mai însemnat; d. ex.: *Amă întâlnit pe fratele tău și amă și vorbită cu dînsul*.

Nu numai—dar și exprimă de obicei o gradatie; d. ex.: *Elă are nu numai rangulă, dar și lefa de căpitană*.

Atât — cât exprimă o legătură mai determinată de cât și; d. ex.: *Atât plantele, cât și animalele ai până la ore-care punctă regiunile loră determinate*. (Aurelian):

frasa: *Cerulă este acoperită cu nori și grănele suntă foarte frumose anulă acesta* (fiindă-că conținutulă acestoră propoziții nu este înrudită). Chiar conjuncțiunile nu se potă întrebuința după bunulă placă; intențiunea vorbitorulă trebuie asemenea să hotărască prin ce conjuncțiunile să împreune propozițiunile între dîsele. Prin urmare și înțelesulă conjuncțiuniloră trebuie bine cunoscută.

Este de observată că, conjuncțiunile se impartă în conjuncțiunile proprii și improprii, coordinătore și subordinătore. Coordinătorele se sub-partă în conjuncțiunile *copulative, adversative și causale*, și că una și aceeași conjuncțiune pôte uni mai multe feluri de propoziții. Astă-felă suntă conjuncțiunile subordinătore *că, să, ca*; d. ex.: *Amă audită că...; Mă temă că...; E sciută că...;* Expresiunile de raportă *copulativă, adversativă și causală*, fiindă nisce neologisme introduse în mai lôte gramaticelă, trebuiesc priimate, dar pe largă explicate.

(1) Când adăogămă ce-va mai puțină însemnată, atunci ne folosimă mai alesă în propoziții contrase de locuțiunile conjuncționale precum și, pe lângă acestea, afară de acăsta; d. ex.: *Acestă școlară e foarte silitoră, pe lângă acăsta mai are și o inimă bună. Acestă omă e săracă și împovărată de o familie numerosă, afară de acăsta e și bolnavă de mai multă timpă*.

Nici — nici unesce două propozițiuni negative; d. ex. : *Prostului nici să-î faci, nici să-ți faci* (Proverbū). *Nici șalcia pomă, nici mojiculă omă* (Prov).

2. Când e vorba de o împărțire, o gradație, etc., atunci ne folosim de locuțiunile conjuncționale; parte—parte, când—când, acum—acum, ună felă—altă felă, une ori—alte ori, etc.; d. ex. : *Pe de o parte îmi vorbesci frumosă, pe de altă (parte) mă vorbesci de rău. Acestă copilă acum ride, acum plânge. Odată înveți până noaptea târziă, altă dată nu pu mâna de locă pe carte etc. etc.*

Observare. Când se face o explicare a celorlalte coprinse în propozițiune, atunci ne folosim de locuțiunile conjuncționale adecă, precum, ca, d. ex. : *Animalele domestice, ca : boii, vacile, oile, caprele etc. suntă folositore omului, etc.*

3. Când se arată o ordine, o continuitate, atunci ne folosim de locuțiunile adverbiale întâi, ală doilea, etc. mai întâi, apoi, după aceea, în urmă, în cele din urmă, în sfârșit, pe urmă, etc., d. ex. *După amieză ne vomă preumbla mai întâi, în urmă ne vomă apuca de lucru și tocmai târziă vomă veni acasă.*

Observare asupra lui și. Când se unesc mai multe propozițiuni copulative, atunci și se pune numai între cele două din urmă; d. ex. : *Vedemă cu ochii, auzimă cu urechile și mirosimă cu nasul.* Când însă se coprinde în cele înșirate în aceste propozițiuni, sau între părțile contrase ale propozițiunii, vorbele: *tote* sau *toți*, *nimic*, *nimeni*, etc. atunci nu punemă nici pe și; d. ex. : *Mărire, glorie, bogăție, frumusețe, nimic nu lipsesce acestă omă. Mărire, glorie, bogăție, frumusețe, toate peră pe acestă pământ.*

Observare. Conjuncțiunile potă adesea-ori să lipsască. cu deosebire în unirea copulativă; d. ex. *Aerulă e curat, cerulă e senin, natura e încântătoare.*

2. Unirea adversativă.

Unirea a două propozițiuni în frasă se numesce **a d v e r s a t i v ă**, când conținutul uneia se ridică prin conținutul celei-alalte, sau se pôte restrânge la o cugetare de ună înțelesă mai mică. D. e. *Adevărulă nu se orienteză*

după noi, ci noi să ne orientăm după adevărul. Concordia înaltă unu poporū, discordia însă îl aduce la peire. A spune adevărul este una din cele d'întăiu datorii ale omului; dar nu tuturor le place acēsta.

Conjuncțiunile adversative suntū : *saū, ori, aū*, (*saū-saū, ori-ori, aū-aū*) însă, *dar, iar, fie, etc.*; locuțiunile conjuncționale : *altū-felū, din potrivă, din contră, cu tōte acestea etc.* D. e. *Pisica este unū animalū blāndū și lingușitorū; cu tōte acestea mulți ōmenī nu o potū suferi.*

Observare. In privința locului ce ocupă conjuncțiunile, este de observatū, că unele staū la începutul propozițiunei, iar altele după o vorbă saū douē; d. e. : *Eū n'amă băgatū bine de sēmă; elū însă a vādutū totū.*

3. Unirea causală.

Unirea a douē propozițiunii în frasă se numesce **causală**, când prin conținutul propozițiunei a doua se arată cauza saū urmarea propozițiunei întăia; d. e. *Suntemū ōmenī; prin urmare vomū muri.*

Unirea causală este coordinată mai multū după formă, de ōre-ce, după cugetările coprinse într'insa și chiar după conjuncțiunile, cari le unescū, se pōte socoti adesea între unirea subordonatelorū. Când propozițiunea a doua arată numai cauza într'unū modū generalū, atunci o unimū prin conjuncțiunea *căci*; iar când arată și urmarea atunci punemū conjuncțiunile : *decī, de aceea, așa dar, prin urmare, etc.* D. e. *Chicmă pe frate-sēū, căci elū scie acēsta.*

Deprinderea 53. Să se spună prin ce uniri de propozițiunii s'aū construitū următōrele frase: cari suntū formate printr'o unire *copulativă*? cari printr'o unire adversativă? cari printr'o unire *causală*, și dacă între ele se află și propozițiunii contrase :

Căpitaniū tōrnă prin pahare vinū și în sănătatea lui, Michaiū inchinū(ă) (D. Bolintinenu). Elena; muma împēra-

tului Constantină, merse în persoană în Palestina și ea însăși căută sântulă mormintă (Bolint). Munteni, Moldoveni și Ardeleni, soldați și căpitani, se luptară toți canisice eroi (N. Bălcescu). Michaii Vitezulă bătu nu numai pe Turci, dar bătu și pe alte popore streine. Fanarioșii nu răpiră numai averile noastre, dar și obiceiurile țerei le corupseră. Nică nu ședă, nică nu plecă. Acestă omă nică nu lucră, nică nu lasă pe alții în pace. Fratele meu celă mare e de 18 ani, celă mijlociă e de 16 și ei suntă de 14 ani. Cărți, condee, cernelă, nimică nu lipsesce acestă șolară. Nică nu plouă, nică nu ninge. Acestă omă a perdută pe uniculă sēu fiū, precum și o parte din averea sa. Acum corabia plută pe de-asupra valurilor, acum valurile o acoperiă cu apele lor turburate. Plecă îndată, altă-felū voi scăpa trenulū. Une-oră vorbescă forte tare, alte oră nu și se aude glasulū. Bocră și poporū, ostași și căpitani, nimenea nu se incredea în blândetea lui Tepeșū. Tōmna uneoră plouă, alte-oră timpulū e forte frumosū. Cănd viū eū la voi, cănd viū te la noi.

Elū mă cērtă mereū; din potrivă eū ilū miluescă. Fiū omă de trebă; altă-felū te daū afară. Eră timpulū a fostū uritū; din potrivă astă-zi este forte frumosū.

A fostū în multe rinduri ciumā în țeră; dar analele Romăniei nu pomenescă de o bolă mai năprasnică și mai grozavă, de cătū ciūma lui Caragea (I. Ghica). Povestirea mea va coprinde numai optă ani (1593—1601), dară ani din istoria Românilorū cei mai avuți în fapte vitejescă, în exemple minunate de jertfire către patrie (N. Bălcescu). Nu te-ai purtatū bine; prin urmare eū nu te voi lua cu mine la țeră. Acestă șolară s'a purtatū ră; de aceea a fostū pedepsitū. Nu eși afară desbrăcatū, căci răcesci. Ai făcutū acestă greșelă; decă pedepsă te așteptă. Apele de la Nordū evaporăză pușinū; de a-

ceea crivățulă rare-orî aduce plóie. Lumina se rěspândesce mai iute de câtă tunetulă; de aceea vedemă fulgerulă mai 'naintc de a auđi tunetulă. Burienele strică grăulă; de aceea noi le plivimă. Diseră mă voiă culca de vreme; prin urmare mâne voiă puté veni de diminetă la tine. Intrébă pe amicii tēi, căci ei sciū acēsta. Crede-mă, căci nu spună minciună. Te voiă scăpa de pericolă; de aceea amă venită. Lemnele plutescū pe apă; prin urmare suntă mai ușóre de câtă acēsta. Mórtea vine făr' de-veste; așa dar noi să fimă tot-d'auna pregătiti. Omulă are voință liberă; prin urmare elă pôte alege între bine și între rău. Nu ríde de bētrână; căci și tu vei fi odată bētrână.

Deprinderea 54. Să se caute în mai multe bucăți de citire, două frase formate prin unire copulativă, două prin unire adversativă, două prin unire causală.

Deprinderea 55. Să se formeze două frase, ale căroră propozițiună să fie legate între sine prin conjunțiună copulativă, două prin conjunțiună adversativă și două prin conjunțiună causală.

Exemple de frase

formate din propozițiună principale, cari nu suntă unite între dínsele prin conjunțiună (coordinătóre).

Deprinderea 56. Să se inlocuiască conjunțiunile din frasele (sați prop.) următóre :

La munte omulă este mai simplu, viēta lui este mai în liniște, năravurile lui suntă mai nevinovate (V. Alexandri). Tărgovișteca este umbra seculiloră trecuți, este mormintulă României vechi, este figura istoriei țreți (D. Bolintinénu). Sórele celă strălucitoră lumineză răsăritulă, aerulă celă răcorosă ală dimineței risipesce aburii noței, vânătorulă sare din patulă său (din Patriar-

chii). Câmpiile erau împodobite cu unû covorû verde și înfloritû; o dîmbravă frumôsă se întindea pe marginea câmpiei; printre crăcile cele stufoase ale arborilorû sburaî o mulțime de pasări cântătoare. Sorele se întunecă de odată; fulgerile scăpăraî deasupra noastră; tunetul buibuia îngrozitorû : întréa câmpie era înveluită într'unû întunerecû adâncû. Concordia unesce pe ômenî, discordia îi desunesce. Rêmăî în țeră; nu veî găsi nicăeri munți de aurû. Balena nu este pesce; ea este unû animalû viviparû. Dorienî se duseră în Sicilia; acolo fundară Siracusa. Aci primăvara se arată în tótă frumusețea ei; codrulû înverdesce; pasăerile ne desfătéză cu cânteccele lorû melodiöse; câmpiile suntû pline de lucrători veseli; aerulû e curatû și mirositorû. Nu e vorba de vre-unû interesû micû; patria este în pericolû.

Ob. Membrele saû propozițiunile unei frase se potû ; adesea orî înșira numai una lângă alta, fără nici o conjuncțiune. Unirea lorû reiese atuncî numai dîn conținutulû logicû alû propozițiunei. Acéstă unire asintetică se întrebunțéză atuncî, când voimû să punemû mai multû în evidență unele membre ale frasel, dândû astû-felû întregeî vorbirî mai mare eleganță.

Deprinderea 57. Să se formeze mai multe frase prin coordinare, în carî membrele saû propozițiunile lorû să nu fie unite prin conjuncțiuni coordinatôre; pe urmă după modelulû acestora să se copieze vre-o câte-va frase dintr'o bucată de citire.

RECAPITULAȚIE PRIN INTREBARI.

Din ce se nasce propozițiunea compusă saû frasa? Pentru ce formămû noi frasa? Ce părți trebuie să aibă fie-care propozițiune din frasă? Care propozițiune se numesce în frasă propozițiune principală? și care secundară? De ce principala se mai numesce supraordinată, iar secundara subordinată? Din ce felû de propozițiuni pôte fi formată o frasă? Prin ce conjuncțiuni se u-

nescu principalele între ele? dar secundarele cu principalele? Prin câte feluri de raporte se potu uni principalele între ele? Când se numesce unirea copulativă? Când adversativă? Când causală? Ce deosebire este între unirea copulativă și cea adversativă? etc. Spuneți conjuncțiunile (și locuțiunile conjuncționale) copulative. Formați cu ele câte o frază etc. In ce se asemănă și in ce se deosebesce unirea prin coordinare cu unirea prin subordonare? După ce se cunósce de obiceiú, din câte propozițiuni este formată o frază? Ce deosebire este între frază și propozițiunea contrasă?

B. F R A S A

formată din propozițiuni principale și secundare, sau propozițiunea compusă prin subordonare

SUBORDINATA ATRIBUTIVĂ.

A. Exemple.

Prop. dezvolt.

F r a s a.

Acea nópte ne înspăimântă pe toți = *Acea nópte, care era prea întunecósă, ne înspăimântă*

Miltiade a fostú exilatú din Grecia. = *Miltiade, care învinsese la Maraton, a fostú exilatú*

Calea nu mai era luminată de lună = *Calea nu mai era luminată de luna, care acum se ascunsese în nori.*

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

După cum părțile secundare din propozițiunea dezvoltată determină sau complinescu părțile principale ale propozițiunei simple dezvoltându-le, totú astú-felú facú și propozițiunile secundare.

Din exemplele de mai susú se vede, că substantivulú se póte determina și printr'o propozițiune întregă, care ține loculú atributului.

Subordinata atributivă este o propozițiune secundară care, ținându locul atributului, lămuresce înțelesul unui substantiv din principală (saū din alte propozițiuni); d. e. : *Scolarulū, care învață tot-d'auna lecțiunea, este lăudatū.*

Subordinata atributivă se lęgă de principală sa prin :

a) pronumele relative *care, ce*; d. ex. : *Băiețulū, care este silitorū (alū căruī frate a muritū, căruia îi place joculū, pe care l'amū vędutū, de la care amū primitū o scrisore, cu care m'amū preumblatū), va veni pe la noi. Băeții, cari suntū silitori, (a cărorū frați etc. etc.) vorū veni máne la noi.*

b) prin conjuncțiunile *că, dacă, ca, etc.*; d. ex. : *Speranța, că mă voiū face în curând bine, mă mă înveselesce.*

Subordinata atributivă, care se lęgă de principală prin conjuncțiunea *că, dacă* și *ca*, se raportează tot-d'auna la unū substantivū abstractū (acțiune saū calitate); d. ex. : *Indoiala, dacă vomū învinge saū nu, s'a ridicatū prin acéstă victorie. Ideea, că nu te voi mă vedé curând, mă întristézū.*

c) Dacă substantivulū, la care se raportează subordinata atributivă, însemnéază *loculū, timpulū* saū *modulū* atunci punemū, în locū de *care*, adverbele : *unde, de unde, când, cum* etc.; d. ex. : *Timpulū, când în care amū sositū, era uritū.*

d) Adesea-ori se întâmplă, ca subordinata atributivă să nu se raporteze la unū substantivū óre-

care, ci la înțelesul întregului predicat din principala (care se consideră atunci ca un substantiv). Astă-fel de propoziții se lăgă de principala prin *ceea-ce*; d. ex. : *Alexandru, ceea-ce nu e de cređutū, s'a certatū cu celū mai bunū amicū alū sēū.* (Aici se înțelege vorba *lucru, adecă lucru, ce nu e de cređutū*).

Subordinata atributivă se raportază și la un pronume din principala; d. ex. : *Eū, care amū fostū tot-d'auna onestū, să-mī audū astū-felū de vorbe !*

După felul cum voim să ne exprimăm cugetarea, verbul atributiv pōte sta în *indicativū, subjunctivū* sau *optativū*; totuși s'arū putē nota, că subjunctivul pōte sta. Când atributiva arată un scop sau o hotărēre mai de aproape, sau o însușire indispensabilă; d. ex. *Avenitū să-mī spunū ceva.* Nu e nimenea, care să mē scape ? Dorescū o niēta care să fie fericitū.

Observarea 1. Adesea relativul care lipsesce după negații; d. e. Nu este minutū (în care) să nu vorbimū de tine.

Observarea 2. Când relativul care se reduce la demonstrativul acela, atunci acest demonstrativ pōte să și lipsiască; d. ex. : *Care nu se silescē, în locū de Acela, care nu se silescē sau nesilitorulū.*

Subordinatele formate cu *celū ce* (din *acela care*) ținū mai mult de subordonatele subiective sau obiective; cu tōte aceste ele se pot decompune la analiză în atributive; d. ex. : *Celū ce nu ascultă, se va pedepsi = Acela, care nu ascultă, se va pedepsi = Neascultătorulū.* Totū așa se întrebunțēză *femeninul ceea ce*, mai cu sēmă când vorbimū de nisce lucruri nedefinite; d. ex. : *Ceea ce ne vine la socotēld, vomū face = A ceea, ce ne vine la socotēld, vomū face. Ceea ce fie nu-ți place, altuia nu face.* Subordinatele formate cu *cine și ce* se pot asemenea decompune în analiză, subînțelegēndu-se prin *cine* o persoană, iar prin *ce* un lucru; d. ex. : *Cine nu ascultă, va fi pedepsitū = Copilulū, care nu ascultă, va fi pedepsitū. Sciū eū ce facū = Sciū eū lucrulū, pe care îlū facū.*

Scurtarea subordonatelor atributive.

A. Exemple.

F r a s a

a) Columbū, care a fostū descoperitorulū Americēi, muri in anulū 1516.

b) Eū amū perdutū punga, ce era lucrată de sora-meā.

Hărtia, care e velinā, ē fôrte bună pentru tiparū.

c) Bolintineanu, care se născuse la Bolintinulū din vale, a muritū in spitalulū de la Panteleimonū.

Epistola, ce-mi trimeseși de la moșie, amū primit-o.

Servitorii, cari iubescū munca, suntū prețuiți de stăpâniū lorū.

Propozițiune dezvoltată

Columbū, descoperitorulū Americēi, muri in anulū 1516.

Eū amū perdutū punga, lucrată de soră-meā.

Hărtia velinā e fôrte bună de tiparū.

Bolintineanu, născutū la Bolintinulū din vale, a muritū in spitalulū de la Panteleimonū.

Epistola, trimesă de la moșie, amū primit-o.

Servitorii inbitori de muncă suntū prețuiți de stăpâniū lorū.

După câte s'a vădūtū din exemplele de mai susū, unū substantivū mai pôte fi determinatū printr'o propozițiune subordinată întrégă sau scurtată. Astū-felū in propozițiunea a patra din colōna a doua substantivulū *Bolintineanu* este determinatū prin subordinata scurtată «născutū in Bolintinulū din vale». Acēstă scurtare s'a născutū prin omīterea relativulū *care*, ce lēgă subordinata de principala sa, și din trecerea verbulū predicativū «născuse» din modulū personalū in participiū, care e unū modū nepersonalū. Totū astū-felū se pôte urma și cu explicarea celorlū-alalte exemple.

Subordinata atributivă se poate scurta în modul următor :

a) Dacă predicatul subordinate este un substantiv, atunci lăsamă afară atât relativul *care* (întrebuințat aici ca conjuncție), cât și pe verbul ajutător; iar substantivul rămâne ca aposiție și se pune (d'împreună cu toate determinările sale) între două virgule. (a)

b) Dacă predicatul atributivei este un adjectiv, un participiu sau în genere o expresiune adjectivală, atunci se lasă afară atât relativul *care*, cât și verbul ajutător *a fi*; iar fostul predicat rămâne ca atribut. (b)

c) Dacă predicatul atributivei este un verb predicativ, atunci lăsamă afară pe relativul *care* (sau *ce*); iar verbul îl punem în participiu sau îl înlocuim cu un adjectiv derivat al său. (c)

Deprinderea 58. Să se analizeze frazele următoare, spunându-se, cari sunt subordinatele atributive și prin ce sunt legate de principala lor, cari sunt întregi, cari scurtate și cum s'a făcut scurtarea. *Noi ne gândim cu plăcere la timpul, când eram împreună. Acest om arată un curaj, cum nu s'a mai auzit. Ei sunt acela, pe care îl cauți. Vai de acela, care n'are nici un pretențiu. Nu suntem dintr'aceia, pe cari îi cauți. Grija, ca nu cum-va să te supere, m'a făcut să nu vii. Nu e și ca să nu mă plângă de dînsul. Nu e și, în care să nu-l cercetezi. Locul, unde se afla Sarmizegetusa, este acum un sătuleț. Fericit fie țera, unde v'ați născut. Eu pricep ceca ce ai să faci.*

S'aușia sus pe munte un cântec dulce și armonios, ce trezia în depărtare văile adormite (N. Gane). Mie mi-e drag Românil și știu prețui darurile, cu cari l'a înzestrat natura (V. Alexandri). Drumul, care merge de

la Giurgiu spre București, trece printr'o câmpie șesă și deschisă, afară numai dintr'unu locu, două poșturi departe de această capitală, unde elu se află strânsă și închisă între nisce deluri păduroase (N. Bălcescu). La Alba-Iulia dieta se adunase chiar în acea zi, în care Michaiu-Vodă tăbărise în strimtorile Carpaților (N. Bălcescu). O ură veche, ce domnia între Atena și Sparta, a grăbitu deschiderea unui războiu numitu peloponesiacu, la care au luat parte mai toate statele grecesci, și care, în vreme de 27 ani, a nenorocitu tota Grecia (A. Florian).

Cărduri negre de corbi, prididite de vântu, croncăie căutându spre păduri (Vrancea). Plecar călare, ca să mergu la Bisoca, satu în două chipuri interesantū (Odob.) Curtea, îngrădită în niiele de alunū, are hambare de fagu, oboru de vite și unu grajdū pusū la pământu pe patru talpăie grose (Vr.). Mihnea, omū maturū și virtosu, avea scrisu pe fața sa perosă și posomorită și'n ochi sēi ardoi și încruntați strășnicia caracterulu sū. (Odob.) Vremea rea a amortitu satulu în deobște sgomotosū (Vr.). Aceste cuvinte, așa dulce șoptite, deșteptară în inima voiniculu unū frēmātu necunoscutū (Odob.). Lăbușă, cănele curlei, încărcatū de bătrânețe își urma stăpâna cu credință (Vr.). Aceste cuvinte, eșite din gura bătrânulu tată, mă pătrunseră la inimă. (N. Gane). În fața unū maidanū, îngrăditū cu lași, se deslușia o casă mai răsărită de câtū cele-alalte (Vr.). Mihnea trecu printre boierii rinduiți în indoitu șirégū (Odob.). Trei tineri, cu mândre și dragălașe chipuri, veniră să sărute mâna domnescă (Odob.).

Deprinderea 59. Să se formeze mai multe frase, în carei principala să aibă o subordonată atributivă.

Deprinderea 60. Să se caute și să se copieze dintr'o

bucată de citire toate subordonatele atributive, întregi sau scurtate.

RECAPITULAȚIUNE PRIN ÎNTREBĂRI.

După înțelesul lor, cum se împart propozițiunile din frază? (Princip. și sec.). După raportul ce există între principale și secundare, cum se mai numesc ele? (Subordonate și supraordonate). Pentru-ce se numește principala *supraordinată* și secundara *subordinată*?

Care secundară se numește subordonată atributivă? Prin ce se leagă subordonata atributivă de substantivul, pe care îl determină? Care dintre aceste conjuncțiuni (subordinătoare) sunt conjuncțiuni proprii și care sunt alte părți de cuvânt întrebuințate numai ca conjuncțiuni? Când se leagă subordonata atributivă prin *că*, *dacă*, *ca*; când prin *când*, *unde*, când prin *ceea ce* etc.

Ce semn de punctuație se pune între subordonata atributivă și principala sa? În câte forme poate să se înfățișeze determinarea unui substantiv? (În trei forme: *de atributiv*, *de prop. atributivă* și de prop. scurtată *atributivă*). Cum se pot scurta subordonatele atributive? Cum se scurtează atributiva, când predicatul ei este exprimat printr'un substantiv? Cum, când este exprimat printr'un adjectiv, participiu etc.? Cum, când este exprimat printr'un verb? Dați exemple de fie-care. Ce deosebire este între cele trei determinări ale substantivului? (Când întrebuințăm pe una, când pe alta). Spuneți vre-o câte-va propozițiuni dezvoltate, care să potă fi transformate în fraze (subord. atrib.), și vre-o câte-va fraze (sub-atrib.) care să potă fi transformate în propozițiuni dezvoltate.

SUBORDINATA SUBIECTIVĂ

A. Exemple.

<i>Propozițiune</i>	<i>Frasa</i>
Este cunoscută de toți	= <i>Este cunoscută de toți, că la noi vara e foarte caldă.</i>
S'a găsită cu cale.	= <i>S'a găsită cu cale, ca să rămâneți acasă.</i>
Nu-ți stă bine	= <i>Nu-ți stă bine, să vorbești astfel.</i>
Nu mă așteptam.	= <i>Nu mă așteptam, ca tu să vorbești necuviințit.</i>

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

Din exemplele colonei II-a se vede, că subiectul principalei este exprimată printr-o propozițiune întregă, care se leagă de principala sa prin conjuncțiunile *ca să, că* sau numai prin *să* etc.

Subordinata, care înlocuiește subiectul propozițiunii principale, se numește subordonată subiectivă; d. ex.: *Este dovedită că pământul e rotund* (rotundimea pământului este dovedită).

Subordinata subiectivă se leagă de principala sa prin conjuncțiunile: **că orî ca și ca să.**

a) Prin **că** se leagă subiectiva de principala, când verbul din principala se află în forma pasivă. Astfel de verbe sunt: *Se crede, se aude, se vede, se simte,*

se *gîce*, se *scie*, se *cunósce* etc., precum și locuțiunile verbale cu sensu analogu ca : *este sciutú, este învederatú, e de necređutú*, etc., verbulu se pune de obiceiú în *indicativú*; d. ex. : *Se vede, că n'ai înțelesú lecțiunea.*

b) Când verbulu din principala e unipersonalú sau se întrebuintezá ca unipersonalú și exprimá nisce simțiri ale nóstre, ca : *mě dóre, imi place, imi pasá, imi pare răú*, se légá totú prin *că* etc. ; d. ex. : *Imi pare răú, că nu m'ai ascultatú.*

Observare. Când prin aceste propozițiuni nu se arată subiectul, ei o cauzá, atunci subordinata va fi de cauzá.

c) Subordinata subiectivá se légá de principala prin *ca să* ori numai prin *să*, când în principala se aflá unú verbú unipersonalú sau unele expresiuni verbale cu înțelesú unipersonalú, ca : *trebuie, se cuvine, se cade, se pôte, se cere, urmézá, rămáne, se dá voie, se pomenesce, se doresce, se îngáduie, se găsesce cu cale, șede răú, stá bine, vine la socotélá, este de trebuintá* etc. Verbulu din subordinatá se pune în *subjunctivú* ; d. ex. : *Se cuvine, ca să fii ascultătorú.*

Scurtarea subordonatelorú subiective.

Exemple.

Frasa

Prop. desvol. (printr'o subord. scurt.)

Nu șede bine să fii ne-

cuviiiciosú cu lumea. = Nu șede bine a fi necuviiiciosú cu lumea.

Frasa

Prop. desvol. (printr'o subord. scurt.)

E constatată, că pămîntul
se învîrtesce im-
prejurul sôrelui.

= Invîrtirea pămîntului impre-
jurul sôrelui e constatată.

Este cunoscută tuturoră,
că familia regală şede
în timpul verei la
Sinaia.

= Şederea familiei regale la Si-
naia în timpul verei e cuno-
scută tuturoră.

Din exemplele de mai sus se vede, că unele subordonate subiec-
tive se potă scurta : a) printr'ună *substantivă* verbală, b) prin *infi-*
nitivă.

Subordinata subiectivă se poate scurta, omiţendă con-
juncţiunea, care o unescă cu propoziţiunea principală, şi
transformăndă verbulă subordinatei într'ună *substantivă*
verbală; sau punendă-lă în modulă *infinitivă*.

Deprinderea 61. Să se scurteze subordonatele subiec-
tive din următoarele frase, spunendă-se cum s'au scurtatū :
*Nu se cuvîne să vorbimă pe alţii de rău. S'a constatatū, că
în asaltulă de la Griviţa aū muritū mulţi soldaţi români.
Nu e frumosū să tragemū cu urechea la uşa altuia. Nu-ţi
şede bine, să faci astă-felū de fapte. Este sciutū, că Mi-
chailă a fostū ucisū de Basta. S'a găsitū cu cale să se
facă o linie ferată până la Curtea-de-Argeşū. Se aşteptă
să sosiască aci unū regimentū de soldaţi. S'a hotărătū,
ca trupele din Dobrogea să fie întărite. Nu stă în carac-
terulă meū, ca să te înşelū. Nu e dreptū, ca unū poporū
să fie aservitū de către altū poporū. Este folositorū pen-
tru noi Români, ca să înfiinţămū şcoli multe şi bune. E
fôrte sândtosū, ca să ne culcămū de vreme. Se scie, că
Tudorū Vladimirescu a fostū ucisū de greculă Ipsilanti.
Este nenaturalū, ca copiii să nu fie supuşi părinţilor.*

Observare. După cum se vede, numai unele subordonate subiective se pot scurta; iar înțelesul altora nu permite această scurtare.

Deprinderea 62. Să se caute și să se copieze din mai multe bucăți de cetire (Stil și compozițiune) vre-o câte-va subiective scurtate.

Deprinderea 63. Să se analizeze următoarele fraze, spunându-se, cați din propozițiunii sunt subordonate subiective, prin ce conjuncțiuni sunt legate, prin ce semn de punctuație se despart și în ce mod stă verbul: *Se știe, că Smirna fuse patria lui Omer și că pe malul râulețului Medes, Cretea născu acestu fiu.* (D. Bolintineu). *Se vorbesce, că răsbelul ar fi început.* *Se crede, că vom avea un an roditor.* *Se știe, că inamicul a intrat în țară.* *Este învedereată, că cultura literară e folositoare tinerimei.* *Mă mâhnesc, că nu vă faceți datoria.* *Trebuie să pleci îndată!* *În școală se cere să fii băgător de seamă.* *Se cuvine, ca copiii să asculte pe părinții lor.* *Se poate, ca să nu fie cum mi-ai spus el.* *Din cele spuse urmază, că tu ai dreptate.* *Rămâne, ca să dovedești cele spuse.* *Pe timpul serbărilor Saturnalielor se îngăduia, ca sclavii să fie serviți de stăpânii lor.* *S'a găsit cu cale, ca voi să veniți la București.* *Șede rău să totu riți mult.* *Nu-mi vine la socotelă să plec.* *E bine să fii cu minte.* *E nedrept să fii pedepsiți.*

Deprinderea 64. Să se copieze toate verbele din propozițiunile principale ale deprinderii de mai sus, formându în urmă cu fie-care o altă frază; d. ex.: *Se știe, că în curând va începe războiul.*

Tot ca subiective se consideră subordonatele formate cu *celu ce, ceea ce, cine*, când aceste subordonate pot înlocui subiectul principalei; d. ex. *Celu ce nu ascultă, se va pedepsi.* (Neascultătorul se va pedepsi). Aceste propozițiuni, prin descompunere, le putem face atribu-

tive, inchipuindu-ne ca subiectu demonstrativele *acela, aceea, acelea* etc.; d. ex. propozițiunea de mai susu s'arū putē descompune: *Acela, care nu ascultă, se va pedepsi.* (Totu astu-felū cu obiectivele).

Deprinderea 65. Să se spună, cari din propozițiunile următoarelorū frase suntū subiective după înțelesulū lorū și în urmă să se reducă în substantive verbale, saū să se descompună într'o atributivă. *Cine sapă grōpa altuia, însuși cade într'insa* (Proverbū). *Care dă din mână, nu se înecă* (Pr.). *Cine scie carte, are patru ochi* (Pr.). *Cine întrébă, nu greșese* (Prov.). *Cine lucrēză la tinerețe, se odihnesce la bătrânețe* (Pr.). *Cine cautū prietenū fără cusurū, fără prietenū rămāne* (Prov.). *Cine n'a gustatū amarulū, nu scie ce e zaharulū* (Prov.). *Celū ce privesce la jocū măi bine judecă, de câtū celū în jocū* (Prov.). *Cine nu cruță paraua, nici de galbenū nu-ī este milă* (Prov.). *Ce se vorbesce prin întunecē, trebuie să se rađă la lumină* (Pr.). *Ce nasce din pisicā, șoreci mânăncă* (Prov.). *Cine fură ađi unū acū, māne fură unū gānsacū* (Prov.). *Cei ce nu invață, nu vorū lua premiū. Să fie bine-cuvintatū celū ce a inventatū tiparulū. Ceea ce mi-aī promisū trebuie să-mi dai. Care este avutū, are mulți prietenī.*

RECAPITULAȚIUNE PRIN ÎNTREBĂRI

Când se numesce secundara subordinată subiectivă? Pentru ce se numesce subiectivă? Cari suntū conjuncțiunile subordinătoare, prin cari se lēgă subiectiva de principala sa? Când se pōte lega prin *că*? Când prin *ca* ori *ca să* și când numai prin *să*? În ce modū stă de obiceiū verbulū subordonatei subiective? Când se iaū ca subiective subordonatele formate prin *celū ce, ceea ce, cine*? În ce felū de propozițiunī se potū descompune aceste subordonate? (În prop. atributive).

SUBORDINATA DRÉPTĂ

A. Exemple.

<i>Proposițiunea</i>	<i>Frasa</i>
Amă auđitū	= <i>Amă auđitū, că înveți bine.</i>
Vladū Țepeșū voia	= <i>Vladū Țepeșū voia să scape țera de Turci. (Bolitineanu).</i>
I-amū ăisū	= <i>I-amū ăisū, ca mâne dimineța să vină la mine.</i>

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

Din exemplele de mai sus se vede, că înțelesul verbului transi-tiv se poate complini și printr'o propozițiune întregă, care se lĂgă de principala sa prin conjuncțiunile: *că, să și ca*, etc.

Subordinata, care, ținĂndu locul unui complementĂ dreptĂ, complinesce înțelesul verbului transi-tiv, se numesce sub-ordinatĂ drĂptĂ d. ex.: *Amă auđitū, că fra-tele tĂu a venitū.*

Subordinata drĂptĂ se lĂgă de supra-ordinata sa :

a) prin **că**, daca verbulĂ principalei aratĂ o lucrare a simțurilor și a cugetĂrilor nĂstre. VerbulĂ subordonatei se pune de obiceiĂ în mo-

dulū indicatīvū ; d. ex. : *Amū auđitū, că armata română a trecutū Dunărea.*

Observare. Când ne exprimămū într'unū modū mai nehotăritū, atunci putemū pune și modulū *optatīvū*; d. ex.: *Credeamū, că tu ai sositū asérđ și : că tu ai fi sositū asérđ. Amū aflatū, că ai vorbitū răū de mine și : că ai fi vorbitū răū de mine.* Câte o-dată în loculū lui că se pôte pune *cum că*, dar numai în unele părți locuite de Românī. Acesta se face, când voimū să arătămū totū de o-dată și modulū celorū întâmplare; d. ex. : *Amū auđitū, cum că B... a fostū pedepsitū.*

b) prin conjuncțiunile **ca să**, când verbulū său locuțiunea verbală exprimă mai cu sémă o dorință sau unū scopū. Aci verbulū subordonatei se pune în subjunctivū; d. ex. : *Te-ai deprinsū, ca altulū să te ajute.*

Intre aceste două conjuncțiuni se pôte pune adesea-orī și alte vorbe; d. ex. : *I-amū ălisū, ca elū să p'ece îndată,* sau : *ca mâne în ăori de ăi să plece.*

Observare. În loculū lui **ca să** se pôte pune numai **să** și acesta mai alesū, când propozițiunea subordonată are dreptū subiectū său pe subiectulū supra-ordinatei, sau că subiectulū său se subînțelege din terminațiunea verbelorū. Verbulū subordonatei stă în conjunctivū; d. ex. : *Iți poruncescū să pleci îndată.*

c) subordonata dréptă se mai pôte lega de supra-ordinata sa și prin conjuncțiunile : **daca,** **cum** etc.; d. ex.: *Nu sciū, dacă elū a sositū.*

Observare. După propozițiunile interogative legătura subordonatei nu se arată prin conjuncțiuni; d. ex. : *Nu sciū cine a fostū la voi? Te întrebū ce faci acum?*

Scurtarea subordonatelor drepte (obiective).**Exemple.**

<i>Frasa</i>	<i>Prop. desvolt. (printr'o sub. scurt.)</i>
Orî-ce omû doresce să fie fericitû.	Orî-ce omû își doresce fericirea.
Te rogû să-mî spuî a- devêrulû.	Te rogû a-mî spune a- devêrulû.

Din exemplele de mai sus se vede, că subordinata dréptă (obiectivă) se pôte infățișa câte o-dată în douê forme: a) în forma intrégă ; b) în forma scurtată.

Subordinata dréptă se pôte scurta, omițendû conjuncțiunea și transformândû verbulû ei într'unû substantivû verbalû, sau punendû-lû la infinitivû.

Deprinderea 66. Să se scurteze subordonatele drepte din frazele următore, spunendû-se cum s'aû scurtatû, prin ce conjuncțiuni aû fostû legate de principale și prin ce semnû de punctuațiune aû fostû despărțite: *Îți mărturisescû, că-mî pare răû. Noi dorimû, ca să fie fericitû. Pilatû credea, că Isusû este nevinovatû. Amû vêdûtû, cum lucra acestû omû. Simțû, că sănătatea mi se duce din gli în gli. Toți sciû să vorbiascû bine în acéstâ adunare. Nu voiescû, ca să remâiû neinvêlatû. Eû vêdû, că în acéstâ casâ tótâ lumea lucrêzâ. Credû, că dorințele ți se vorû indeplini. Audû, cum bate cêsorniculû. Totulû din naturâ ne spune, câtû e de mare Dumnedcû. Bolnavulû simția, cum i se apropia sfârșitulû vieței. Susținû, că nu suntû adevêrate aceste vorbe. Ați vêdûtû vre-o datâ cum se fabricû sticla ? Voiescû să invêțû musica.*

Deprinderea 67. Să se caute și să se copieze din mai multe bucăți de citire (Stilû și comp.) vre-o câte-va subordonate drepte scurlate,

Deprinderea 68. Să se analizeze frazele următoare, spunându-se, cari sunt subordinatele drepte, prin ce sunt legate cu supraordinata lor și în ce mod se află verbul. *Unii autori pretind, că Turcii erau cunoscuți în vechime sub nume de Mesageți* (D. Bolintineanu). *Pliniu șice, că măslinul Palestinei trăia până la 200 de ani.* (Bolintineanu). *Istoricii turci pretind, că armatele lui Vladu Tepeșu se urcau la o sută de mi de omen* (Bolintineanu). *Amă auditu, că ai eșitu bine la examen.* *Militarulă doresce să fie învingătoru în luptă.* *Elu învață să citiască franțuzesce.* *Teodoru mi-a spus, că mâne va pleca acasă.* *Amă înțelesu, că tu nu vei puté veni la mine.* *Nu sciti, dacă trenulă a sosit.*

Deprinderea 69. Să se formeze, după modelul de mai înainte, mai multe fraze, în cari să fie câte o subordonată dreptă.

Deprinderea 70. Să se caute și să se copieze din bucata de citire X (Stil și compozițiuni) toate subordinatele drepte (întregi sau scurtate).

RECAPITULAȚIUNE PRIN ÎNTREBĂRI.

Care subordonată se numește subordonată dreptă (sau obiectivă)? Cari sunt conjuncțiunile, ce o lăgă de principală sa? Ce semn se pune între subordonată și principală? Cum se scurtăză subordonată dreptă? Dați exemple.

SUBORDINATA NEDREPTĂ

A. Exemple.

Propozițiunea

Frasa

Mă temă	= Mă temă, că nu vomă ajungo.
M'amă hotărită	= M'amă hotărită să plec.
Acestă școlar este vrednică	= Acestă școlară este vrednică să fie premiată.

B. Explicări, definiții și deprinderi.

Din exemplele de mai sus se vede, că înțelesul unor verbe și chiar al unor adjective se poate complini printr'o propozițiune întreagă, întocmai după cum se face cu complementul nedrept.

Subordinata, care, ținându locul unui complement nedrept, complinesce înțelesul unui verb sau al unui adjectiv, ce poate fi complinit printr'un complement nedrept, se numește subordonată nedreptă; d. ex. : Noi ne convingem pe fiecare și, că **Dumnezeu este milostiv (despre milostenia lui Dumnezeu).**

Subordinata nedreptă se legă de supraordinata sa prin **că, să** sau **ca să**; d. ex. ; *M'amă hotărât, să-ți spună acestu lucru. Eu mă tem, că inamicii vor intra în țară. Apostolii nu se așteptă, ca învățătorul lor să fie răstignit.*

După **ca să** sau numai **să** se pune de obicei subiectivul; iar după **că** indicativul.

Observare. Atât subordonata subiectivă, cât și cea dreptă și nedreptă s'ară mai pute numi subordonate substantivale, fiind-că potă înlocui un substantiv.

Scurtarea subordonatelor nedrepte.

Exemple.

Frasa

Prop. desvolt. (printr'o sub. scurt.)

Toți senatorii fură înscințați, **că Cesar a trecut Rubiconele.** = *Toți senatorii fură înscințați despre trecerea lui Cesar peste Rubicone.*

Frâza

Prop. desvolt. (printr'o sub. scurt.)

M'amû hotărîtû să plecû. = M'amû hotărîtû a plecâ.

M'amû incredințatû, că = M'amû incredințatû despre mer-
trupele române ai unû sulû frumosû alû trupelorû ro-
mersû frumosă. mâne.

Din exemplele de mai susû se vede, că subordinata nedreptă se pôte scurta, omițendû conjuncțiunea și transformândû verbulû (subord.) intr'unû *substantivû verbalû*, sau punendû-lû la *infinitivû*.

Deprinderea 71. Să se scurteze subordonatele nedrepte din frasele următore, spunendû-se cum s'aû scurtatû :
M'amû incredințatû acum, că este nevinovatû acestû omû.
Suntû însciințatû, că în curând Regele se va duce în Dobrogea. Mě temû, că nu vei veni pe la noi. Mě mirû, că n'a sositû până acum trenulû. Nu-mî mulțumescî, că-ți aducû acestâ veste îmbucurătore? Acestû omû e vrednicû să fie compătimitû. Elû îmi vorbia, că are să se ducă la Bucuresci. Unû ômenî se plângû, că viața e prea grea. Mi-e temă să nu se înlămple ceva. Nu te plânge, că ești săracû! Nu mă așteptamû să te gădescû aici. Ești sigurû, că se începe șcôla mânc? Suntû prea mulțumitû, că te cunoscû. Nu vë temeți, că rēcîți? Nu te plânge, că ômenî suntû rēi.

Deprinderea 72. Să se caute și să se copieze din bucătîile de citire (Stilû și comp.) mai multe subordonate nedrepte scurtate.

Deprinderea 73. Să se spună, cari din propozițiunile următore suntû subordonate nedrepte, și prin ce suntû legate de supraordinata lorû : Mě temû, că nu voiû putê sosi la timpû. Eû m'amû incredințatû, că afacerile nôstre mergû bine. M'amû hotărîtû să plecû la țeră. Elû se plânge, că e tot-d'auna bolnavû. In sfârșitû l'amû hotărîtû să vorbiascâ. După examenulû tēû m'amû incre-

dințatū, că totū anulū te-ai silitū la învățatură. Eū suntū convinsū, că tu ești nevinovatū. Noi suntemū informași, că inamicii ai fostū învinși de ostașii noștri. Acestū școlarū este demnū, ca să fie premiatū. Eū nu m'asteptamū, ca tu să faci astū-felū de greșeli. Nici odată nu te plânge, că ai suferitū de mâncare. Ei vorbiai, că purtarea acestui școlarū e rea. Te-ai hotărîtū să pleci la țeră? Mă temū, că anulū acesta nu va fi roditorū.

Deprinderea 74. Să se caute și să se copieze din bucata de citire X tôte subordonatele nedrepte.

Repetarea subordonatelor prin analiză.

Deprinderea 75. Să se spună ce felū de subordonate se allă în următorele frase. *Cine caută, află* (Proverbū). *Care nu lucrăză, nu mănâncă* (Prov.). *Ceea ce omulū singurū își face, nimeni nu-î pôte desface* (Prov.). *Cine bea apă din pumnī străini, nu se saturū nici odată* (Prov.). *Cine se face oie, ilū mănâncă lupi* (Prov.). *Cine totū mereū vorbește, clū de multe ori greșesce* (Prov.). *Trpeșū nu credea, că omulū se pôte căștiga prin favore* (D. Bolintineanu). *Abulfed, geografū arabū, dice, că cetatea Ramla s'a ziditū de Califulū Soliman, fiulū lui Abā-al-Melec, pe la 716 după Isus* (Bolintineanu). *De și o istorie dice, că Dómna Florică a muritū în sclavie la Chanulū tatărăscū, dar se vede, că Michaiū însuși a reușitū s'o scape cu promisiuni trimise Chanului prin deputați sēi, saū că Radu Șerbanū I, moștenitorulū tronului, și boierii țerei ai liberat-o cu dare de bani* (Gr. Alexandrescu). *Eū rămăiū bine incredințatū, că cele mai dulci mulțumiri ale vëndtorei suntū aceleu, în cari trupulū nu se află osânditū la pedépsa jidovului rătăcitorū* (Al. Odobescu). *S'arū paré, că ađt-nópte n'a plouatū de locū. Se curine, ca tinerii să fie modești. Anū auđitū, că fratele tēu e greū bolnavū. Suntū incredințatū, că tu ești unū omū onestū. Ai vėdutū, că noi ne-amū ținutū de*

promisiune? Nimenea nu crede, că noi vom reuși pe deplin. Religiunea ne învață să iubim pe aproapele nostru. Ați vădută, cum am răspuns de bine? Nu știți, dacă sosesc vaporul? Doresc, ca voi să vă faceți sănătoși. Se scie, că aerul curat este foarte trebuincios sănătăței. Tocmai târziu am vădută, că voi aveți dreptate.

RECAPITULAȚIE PRIN ÎNTREBĂRI.

Care parte a propozițiunii se numește complementul nedrept? Ce fel de parte a propozițiunii este complementul nedrept? (Parte secundară). Dar propozițiunea, care înlocuiește complementul nedrept, ce fel de propozițiune este, după înțelesul ei din frază? Pentru ce se numește subordonată nedreptă? Prin ce anume conjuncțiuni se poate lega de principală sa? și prin ce semne de punctuație se desparte? Cum se poate scurta subordonata nedreptă? Dați exemple pentru fie-care casă.

VORBIREA DIRECTĂ ȘI INDIRECTĂ.

Oratio directa et indirecta.

Când vrem să cităm sau să reproducem vorbele cui-va sau chiar ale noastre, putem face acesta în două moduri :

a) sau în mod direct, adică reproducem vorbirea cui-va cu aceleași vorbe, neschimbându forma gramaticală a propozițiilor sale. Acastă reproducere se numește *vorbire directă*; d. ex. : *Solomon dice* : «*Frica Domnului este începutul înțelepciunii.*»

b) sau în mod indirect, adică reproducem vorbirea cui-va, numai după coprinsul ei în formă de propozițiuni dependente. Acastă reproducere sau citare se numește *vorbire indirectă*; d. ex. : *Solomon dicea, că frica Domnului ar fi începutul înțelepciunii.*

În privința locului, ce ocupă propozițiunile introductive în frază, e de observat, că ele pot sta sau înaintea principalei; d. ex. «*Frica Domnului este începutul înțelepciunii*», *dice Solomon*; sau în urma principalei; d. ex.

Solomon *dice* : «*Frica Domnului este începutul înțelepciunii*», sau că principala poate sta în mijlocul subordinației; d. ex. : «*Frica Domnului*», *dicea Solomon* «*este începutul înțelepciunii*».

În privința semnului de punctuație este asemenea de observat, că :

a) dacă propoziția introductivă stă după principala, atunci punem înaintea introductivei două puncte și semnele citărei; d. ex. : *Solomon* *dice* : «*frica Domnului este începutul înțelepciunii*».

b) dacă propoziția introductivă este înaintea principalei, atunci o despărțim de principală prin virgulă; d. ex. : *Frica Domnului este începutul înțelepciunii*, *dice Solomon*.

c) dacă principala este în mijlocul introductivei, atunci principala se pune între două virgule, iar părțile introductive se pun între semnele introducerii; d. ex. : «*Frica Domnului*,» *dicea Solomon*, «*este începutul înțelepciunii*».

Observare. Nu toți scriitorii noștri păstrează această punctuație.

Deprinderea 76. Să se spună cari din propozițiile frazelor următoare sunt introductive, ce loc ocupă, și dacă semnele de punctuație sunt întrebuințate bine : *Solone* *dicea* : «*Înainte de moarte nimeni nu se poate considera ca fericit*» *Înainte de moarte*, *dicea Solone*, «*că nimeni nu s'ar pute considera ca fericit*». «*Cum mergi ?*» *întrebă odată un orb pe un olog*. «*Cum vești*» *îl răspunde ologul*. *Întrebă-te în fie-care sêră* : «*M'am făcut eu cu minte ?*» *Proverbul* : «*Fă bine și nu te teme de nimeni*» *coprinde multă înțelepciune*. *Isus* *dicea* : «*Dați Cesarului ce e alu Cesarului*». *Conștiința* *ne* *dice* : «*lucrați totu-d'auna cu dreptate*». *Cesaru* *dice* : «*Îndată ce am sosit în Galia*, *am început resbelul cu Elveții*». *Cesaru povestesc*, «*că îndată ce a sosit în Galia a și început resbelul cu*

Flveștă. Bacon ăice : «Sciința e puterea». Bacon ăice, cĂ sciința arĂ fi puterea.

Deprinderea 77. SĂ se caute în mai multe bucăți de celire și sĂ se copieze tĂte propozițiunile introductive.

SUBORDINATELE ADVERBIALE SAŪ CIRCUMSTANȚIALE.

A. Exemple.

<i>Propozițiunea</i>	<i>Frasa</i>
a) AmĂ fostĂ	= <i>AmĂ fostĂ (acolo), unde m'Ă trimesĂ.</i>
b) EĂ mĂ aflamĂ în CalafatĂ	= <i>EĂ mĂ aflamĂ în CalafatĂ, pe cĂnd SĂrbii începurĂ resbelulĂ cu Turcii.</i>
c) ElĂ a plecatĂ	= <i>ElĂ a plecatĂ, fĂrĂ ca sĂ-lĂ simtĂ cine-va.</i>
d) Noi mergemĂ la școlĂ	= <i>Noi mergemĂ la școlĂ, ca sĂ învĂțĂmĂ carte.</i>

B. ExplicĂri, definițiuni și deprinderi

Din exemplele de mai susĂ se vede, cĂ înțelesulĂ verbului se mai pĂte determina și printr'o propozițiune întregĂ, numitĂ, dupĂ determinĂriile adverbiale sau complementele circumstanțiale, pe cari le înlocuesce, subordonatĂ de locĂ, subordonatĂ de timpĂ, subordonatĂ de modĂ și subordonatĂ de cauzĂ.

Subordinatele, cari determinĂ înțelesulĂ unei propozițiuni principale, înlocuindĂ o determinare adverbialĂ, se numescĂ subordonate adverbiale.

FiindĂ-cĂ acestĂ complementĂ este de obiceiĂ

ună adverbă saŭ adverbială, subordinata care îl înlocuesce se mai numesce și subordinată *adverbială* saŭ *circumstanțială*.

După complementele adverbiale, ce ele înlocuiesc, deosebimŭ :

- a) subordinată adverbială de locŭ,
- b)   »   »   de timpŭ,
- c)   »   »   de modŭ,
- d)   »   »   de cauză.

a) SUBORDINATA ADVERBIALĂ DE LOCŪ

Subordinata, care determină loculŭ, unde se întâmplă cele exprimate prin propozițiunea principală, se numesce subordinată circumstanțială de locŭ. Ea răspunde, ca și complementulŭ de același felŭ, la întrebările: **unde? pe unde? până unde? de unde? încotro?**

Subordinata circumstanțială de locŭ se lăgă cu propozițiunea principală prin adverbele relative de locŭ: *unde, pre unde*, cari se reducŭ la adverbele demonstrative: *acolo, pe acolo*, fie că aceste adverbse staŭ în propozițiunea principală, fie că se subînțelegŭ.

Subordinatele adverbiale se despartŭ de principală prin virgulă ; d. ex. : *Imi place să trăiescŭ (acolo), unde găsescŭ ómenŭ bunŭ.*

Când nu există saŭ nu se potŭ subînțelegse în propozițiunea principală adverbele demonstrative,

atunci subordinata nu este circumstanțială de loc, ci subordinată adjectivală sau substantivală; d. ex.: *Cunoscî tu țera, unde crescî portocalele? (în care crescî portocalele?)*.

Observare. Subordinata circumstanțială de loc p $\acute{o}$ te sta în urma sau înainte a principalei; în unele cazuri chiar în mijlocul principalei, când se și pune între două virgule; d. ex.: *E $\acute{u}$ am $\acute{u}$ fost $\acute{u}$, unde mi- $\acute{a}$ i $\acute{d}$ is $\acute{u}$. Unde mi- $\acute{a}$ i $\acute{d}$ is $\acute{u}$, am $\acute{u}$ fost $\acute{u}$. Acolo, unde nu e lac $\acute{u}$, nu sunt $\acute{u}$ br $\acute{o}$ sce.*

Deprinderea 78. Să se analizeze frazele următoare, spun $\acute{e}$ ndu-se, cari sunt $\acute{u}$ propozițiunile subordonate, ce loc $\acute{u}$ ocupă în frază și prin ce semn $\acute{u}$ sunt $\acute{u}$ despărțite de principala lor $\acute{u}$: *Unde nu po $\acute{t}$ i prinde, mâna nu- $\acute{t}$ i întinde (Prov.). Unde nu e pisică, șorec $\acute{u}$ st $\acute{e}$ g $\acute{u}$ ridică (Prov.). Nu vorbi, unde nu sunt $\acute{u}$ urech $\acute{u}$ (Prov.). Unde e lac $\acute{u}$, s'adună br $\acute{o}$ sce (Prov.). Unde sunt $\acute{u}$ br $\acute{o}$ sce, trebuie să fie lac $\acute{u}$ (Prov.). Unde nu e foc $\acute{u}$, nu iese fum $\acute{u}$ (Prov.). Unde nu- $\acute{e}$ cap $\acute{u}$, vai de codă (Prov.). De unde nu e nimic $\acute{u}$, nu se p $\acute{o}$ te lua nimic $\acute{u}$. Unde se aud $\acute{u}$ cântece, acolo sunt $\acute{u}$ omen $\acute{u}$ veseli. Du-te acolo, de unde ai venit $\acute{u}$. E $\acute{u}$ mă duc $\acute{u}$, unde am $\acute{u}$ trebă. Unde e frig $\acute{u}$ omen $\acute{u}$ fac $\acute{u}$ focul $\acute{u}$. E $\acute{u}$ am $\acute{u}$ fost $\acute{u}$ p $\acute{a}$ nă acolo, p $\acute{a}$ nă unde ai fost $\acute{u}$ și tu. El $\acute{u}$ s'a scaldat $\acute{u}$, unde era apa mai adâncă. El $\acute{u}$ vine de acolo, de unde l'ai vedut $\acute{u}$ tu. Unde pământul $\acute{u}$ este roditor $\acute{u}$, acolo viața este lesnicioasă. Unde se vorbește mult $\acute{u}$, acolo se lucrează puțin $\acute{u}$. Unde se cântă, acolo să te opresc $\acute{u}$. Unde ne chiamă datoria, acolo trebuie să mergem $\acute{u}$. Strugur $\acute{u}$ se coc $\acute{u}$, unde clima e caldă. Indian $\acute{u}$ dispar $\acute{u}$ pe unde se aședă European $\acute{u}$. Pe unde ajunsese armata noastră, nu se mai zăria nici un $\acute{u}$ Turc $\acute{u}$. Pe unde era lupta mai aprinsă, pe acolo se aud $\acute{u}$ mai tare detunătura tunurilor $\acute{u}$.*

Deprinderea 79. Să se copieze t $\acute{o}$ te verbele din propo-

sițiunile principale; în urmă să se formeze cu dinsele alte frase asemenea celor de mai sus.

Deprinderea 80. Să se caute în bucata de citire X și să se copieze toate subordonatele circumstanțiale de loc.

RECAPITULAȚIUNE PRIN ÎNTREBĂRI.

Ce deosebire este între complinirea și determinarea verbului? Dar între subordonatele obiective (drepte și nedrepte) și între subordonatele adverbiale sau circumstanțiale deosebim?

Care subordonată se numește adverbială sau circumstanțială de loc? Prin ce se leagă subordonata de loc de principala sa? și ce semn se pune între principala și subordonata? Ce loc pot ele să ocupe în frază?

SUBORDINATA ADVERBIALĂ DE TIMP

A. Exemple.

Propozițiunea

Frasa

- a) Eă îmi scrieamă tema = *Eă îmi scrieamă tema, pe când tu învățai lecția.*
- b) Eă îmi scrisesemă tema = *Eă îmi scrisesemă tema, mai înainte de a-ți învăța lecția.*
- c) Eă îmi scriseset tema = *Eă îmi scriseset tema, după ce-ți învățaseși lecția.*

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

Din exemplele de mai sus se vede, că înțelesul verbului se poate determina și printr'o înțregă propozițiune subordonată, care înlocuiesce determinarea adverbială de timp, și că aceste subordonate mai pot arăta, că cele exprimate în principala se petrec sau totă deodată cu cele exprimate în subordonata de timp, sau se petrec înainte, ori în urmă.

Subordinata, care determină timpul, când se întâmplă sau câtă durează cele exprimate în principala, se numește subor-

dinata adverbială de timp. Ea răspunde, ca și complementul de timp, la întrebările : **când ? pe când ? până când ?**

Subordinata adverbială de timp se lăgă de principala sa prin adverbele relative, devenite astă-felū conjuncțiuni subordinătoare, **când, pe când, până când**, etc., cari se reducū la adverbele demonstrative **atunci, pe atunci**, etc., fie că aceste adverbe stăū în propozițiunea principală, fie că se subînțelegū; d. ex.: **Pe când ploua**, (pe atunci) *eū scriamū în casă.*

În locū de **când** se pune adesea *cum, îndată ce, acum că, unde*; d. ex.: **Când m'amū pusū în trăsura** = *cum m'amū pusū în trăsura* = **îndată ce m'amū pusū în trăsura**, *a începutū să plouă. Acum că (când) a sositū primăvara, totulū în natură înflorește. Unde (când) mă așteptamū să se facă bine, elū a muritū.*

În locū de **pe când** se mal pōte pune *în vreme ce*; d. ex.: *Acastă nenorocire s'a întâmplatū, în vremea ce (pe când) noi eramū la preumblare.*

Subordinatele adverbiale de timp pōtū arăta :

- a) că cele exprimate în principala se petrecū totū deodată cu cele exprimate în secundara.
- b) că cele exprimate în principala se petrecū înaintea celorū exprimate prin secundara.
- c) că cele exprimate în principala se petrecū în urma celorū exprimate în secundara.

Pentru fie-care din aceste rapōte avemū conjuncțiuni deosebite.

a) Când secundara arată, că cele exprimate printr'insa se petrecă totă deodată cu cele exprimate în principala, atunci secundara se lăgă de principala prin adverbele : **când, pe când, câtă timpă,** cari se reducă la corelativele loră **atunci, pe atunci, atâtă** etc. puse saă subînțelese; d. ex.: **Când eramă la țără,** (*atunci*) *tu erai la Bucuresci.*

b) Când secundara arată, că cele exprimate printr'insa s'aă petrecă înaintea celoră exprimate în principala, atunci secundara se lăgă de principala prin nisce locuțiuni conjuncționale : **mai nainte de a, până a nu,** etc. urmate de infinitivă; d. ex.: **Mai nainte de a începe să ningă,** *eă amă plecată.* **Până a nu începe să ningă,** *eă amă plecată.*

Totă așa se întrebunțeză și **până când, până ce** cu subjunctivulă saă cu indicativulă; d. ex.: **Până când (până) să bağă de sēmă,** *elă a plecată,* **A trecută multă timpă,** *până ce m'amă deprinsă.*

c) Când secundara arată, că cele exprimate printr'insa s'aă petrecă după cele exprimate în principala, atunci secundara se lăgă de principala prin adverbele relative : **după ce, îndată ce,** cari se reducă iarăși la ună adverbă demonstrativă (subînțelesă) din principala; d. ex.: **Amă plecată,** **după ce a începută plăia.**

Observare. Ca după ce se pôte întrebunța și de când; d. ex. *De când amă plecată de pe aici, tôte s'aă schimbată.*

Subordinata circumstanțială de timpă pôte sta

saŭ înaintea principalei, saŭ în urmă ei, saŭ între părțile principalei.

Când subordinata stă înainte saŭ în urma principalei, atunci se deosebesce de principala prin virgulă; iar când se află între părțile principalei atunci se pune între două virgule; d. ex.: *Când ai venitŭ la noi, eŭ plecasemŭ. Eŭ plecasemŭ, când ai venitŭ la noi. Ión, când ai venitŭ tu la noi, plecase.* (Céstă din urmă topică e foarte rară).

Scurtarea subordinatelorŭ de timpŭ.

Exemple.

Frasa

Propozițiunea

Pe când mă ducamŭ ađi la scólă, amŭ vęđutŭ pe fratele tęŭ.

După ce mă voiŭ întorče de la țeră, voiŭ pleca în stręinătate.

După ce a muritŭ Romulŭ, s'a urcatŭ pe tronŭ Numa Pompiliu.

Ducęndu-mę ađi la scólă, amŭ vęđutŭ pe fratele tęŭ.

Intorcęndu-mę de la țeră, voiŭ pleca în stręinătate.

Murindŭ Romulŭ (după mórtea lui Romulŭ) s'a urcatŭ pe tronŭ Numa Pompiliu.

Din exemplele de mai susŭ se vede, că subordonatele circumstanțiale de timpŭ se potŭ scurta, omițęndŭ conjuncțiunea și punęndŭ verbulŭ (subordinatŭ) în gerunđiŭ.

Subordinata de timpŭ se póte dar scurta în modulŭ următorŭ : a) lăsămŭ afară conjuncțiunea, care lęgă subordonata de principala; b) trecemŭ verbulŭ predicativŭ alŭ subordonatei în gerunđiŭ, saŭ îlŭ transformămŭ într'unŭ substantivŭ verbalŭ.

Deprinderea 81. Să se spună cari sunt subordinatele adverbiale scurtate și cum s'au scurtatū: *Ducându-mă ați la școlă, amū fostū apucatū de ploie. Fiindū bolnavū omulū prețuesce mai bine sănătatea. Omorindu-se Cesar, începură resbelele civile. Găsindū prilejū, voiū trece și pe la tine. Inscrândū, noi ne-amū culcatū. Aflându-mă la Bucuresci, amū vęșutū aci mulțime de lucruri frumōse. Dărāmându-se Ierusalimulū, Evreiū se respāndirā pretutindenī. Isprāvindu-ți de scrisū, poți să te joci prin curte. Venindū in Europa, Turciū aruncarā spațma in inimile tuturorū.*

Deprinderea 82. Să se scurteze subordinatele adverbiale de timpū din frazele următore: *Pe când ploua eū eramū la școlū. După ce s'a sfârșitū resbelulū, soldați se reintorserā in țerā. Indatā ce bātu două ore, profesorulū intrā in clasā. După ce mē voiū întorče acasā, ți voiū arāta cum se deslēgā acēstū problemā. Pe când resbelele erau mai dese, Romāniū erau mai bravi. După ce zăpada s'a ficutū de două palme, noi ne-amū plimbatū cu sania. După ce mi-amū isprāvītū lecțiunile, m'amū dusū la plimbare cu tata. Cātū timpū veī fi leneșū, tōtā lumea te va urī.*

Deprindecca 83. Să se caute și să se copieze din mai multe bucāți de citire (Stilū și compozițiune) vre-o câte-va subordinate adverbiale de timpū scurtate.

Deprinderea 84. Să se analizeze frazele următore, spunēdu-se, cari din propozițiuni suntū subordinate, prin ce conjuncțiuni suntū legate de principala lorū, unde staū in frasă și prin ce semne de punctuație suntū despārțite de principala lorū: A) *Pe când se începuse resbelulū cu Turciū, eū mē aflamū in Giurgiū. Cātū timpū veī sta tu la Bucuresci, atāta voiū ședē și eū la țerā. Pe când păstorulū sta lângā turma sa, unū lupū ū răpi doi berbeci. Alexandru era abia de 20 de anī, când ocupā*

tronul părintelui său. Când profesorul intra în clasă, tu erai în curtea școlii. B) Mai înainte de a porni la drum, prepară-te bine. O armată bine condusă își asigură totdeauna retragerea, în casă de a nu fi învingătoare (când n'ară fi). Culege trandafirii, înainte de a se vesteji. Până anu te culca, fă-ți rugăciunea. Vino la noi negreșit, până a nu pleca la moșie. Până să vie un medic, bolnavul murise. Până ce voi fi eu aici, tu nu vei păți nimic. C) O frică îngrozitoare coprinse pe Romani, când aușiră de învingerea de la Cane. Rebelul civil s'a început la Roma, îndată ce Cesar a fost ucis. Tunetul se aude, după ce s'a vădit fulgerul. Numai după ce ai cumpănit toate părerile, te poți apuca de lucru. După ce s'a găsit spre Indi drumul pe mare, cel de pe uscat a început să se răstiască din ce în ce mai mult. Comerțul s'a răspândit foarte mult, de când s'a inventat vaporul și drumul de feră.

Deprinderea 84. Să se transforme următoarele propoziții dezvoltate în fraze, prefăcându complementul circumstanțial de timp în subordina de timp : *La sosirea regelui a început o furtună. Venind primăvara voi pleca la țară. Fiind la grădină, m'a apucat o ploie. Aflându-mă la școală, el a venit la noi. Ducându-se la București, mă lua și pe mine. La circa div biserică, eu eram acasă. Cu intrarea în clasă, noi vom pune capăt jocului.*

Deprinderea 85. Să se caute și să se copieze din bucată de citire X toate subordinatele circumstanțiale de timp.

RECAPITULAȚIE PRIN ÎNTREBĂRI.

Care subordina se numește adverbială de timp ? Ce poate să arate subordina de timp ? Prin ce conjuncțiuni anume se legă

adverbiala de timp de principala sa? Ce semn se pune într-o principală și subordinată? Cum se scurtază subordinata de timp? Dați exemple.

c. SUBORDINATA ADVERBIALĂ DE MODU

A. Exemple

<i>Propozițiunea</i>	<i>Frasa</i>
a) L'amă supărată	= <i>L'amă supărată, fără să vreaș sau Fără să vreaș, l'amă supărată.</i>
b) Așa să-mă ajute Dumnezeu	= <i>Așa să-mă ajute Dumnezeu, cum (precum) îți vreaș cu binele.</i>
c) Amă scrisă	= <i>Amă scrisă, câtă mi s'a dat.</i>

B. Explicări, definițiuni și deprinderi

Din exemplele de mai sus se vede, că înțelesul verbului se mai poate determina și printr-o propozițiune întregă, numită subordinată de mod după determinarea adverbială, pe care o înlocuiește, și că subordinata de mod mai poate arăta: a) sau de-a-dreptul modul cum se întâmplă cele exprimate prin principală; b) sau o asemănare cu cele exprimate în principală; c) sau o înțindere sau o urmare.

Subordinata, care determină (arată modul) cum se întâmplă cele exprimate în propozițiunea principală, se numește subordinată adverbială de mod; d. ex.: *Elu își petrece viața, fără să facă ce-va.*

Subordinata adverbială de mod se subîmparte în:

- 1) subordinată adverbială comparativă,
- 2)   "   "   consecutivă,
- 3)   "   "   intensivă.

Subordinata-adverbială de mod se numește **comparativă**, când printr'acastă subordinată se compară cele exprimate în principală cu cele exprimate printr'însa.

1. Subordinata comparativă se lăgă de principală (saŭ se întroduce) prin adverbele conjuncționale : **precum, după cum**, reducându-se la adverbele demonstrative: **asa, astŭ-felŭ, totŭ astŭ-felŭ**, fie că staŭ, fie că se subînțelegŭ în propozițiunea principală ; d. ex. : *Așa să mă iubescă Dumnezeuŭ, precum eŭ îți voiŭ binele.*

Când comparația se face în modŭ ipoteticŭ, atunci întroducemŭ **ca, ca cum, ca când** (ca și când, ca și cum) iar verbulŭ după dînsele se pune în modul *optativŭ* etc.; d. ex. : *Imi vorbesce, ca cum arŭ vorbi cu o slugă.*

În propozițiunile eliptice : *Este întocmai ca părintele său.*

2. *Subordinata adverbială de mod* se numește **consecutivă** (saŭ de urmare), când prin această subordinată se exprimă, pe lângă modŭ, și consecuența urmată din cele exprimate în principală.

Acastă subordinată se lăgă de principală prin conjuncțiunea adverbială **în câtŭ**, punându-se saŭ subînțelegându-se în principală **asa, astŭ-felŭ**, la cari acelŭ **în câtŭ** se raporteză ; d. ex. : *Amŭ mâncatŭ așa de bine, în câtŭ nu-mi mai trebuie nimicŭ.*

Observare. În locŭ de în câtŭ pôte sta și de, că cu indicativulŭ

și ca cu subjunctivul; d. ex.: *Acești copii sbiără, de nu-i mai înțelegi. Vorbesce (astă-felū), ca să fie înțelesū.*

În sensū negativū punemū fără cu infinitivul său fără ca, ca cu subjunctivul; d. ex.: *Acestū omū vorbesce fără a-lū înțelege cine-va = fără ca cine-va să-lū înțelēă = fără să-lū înțelēă cine-va.*

3. *Subordinata adverbială de modū* se numesce **subordiūată de intensitate** (de întindere), când prin acēstă subordinată căutămū a sci, dacă sensulū celorū exprimate prin propozițiunea principală se întinde totū așa de departe, ca cele exprimate prin secundara de modū.

Ele se lēgă de principală prin conjuncțiunile **în cātū, de cātū.**

a) Când sensulū ambelorū propozițiunii este de o întindere egală, atunci secundara se lēgă de principală prin conjuncțiunea relativă **cātū**, care se rapoartă la (adverbulū demonstrativū) **atātū** său așa din principală; d. ex.: *Amū māncatū (atātū), cātū mī-a trebuitū.*

Observare. Dacă amēndouē propozițiunile aū același predicatū, atunci la cea din urmă se pōte omite, subînțelēgēndu-se; d. ex.: *Lucrezū cātū voi, ca și voi.*

b) Când sensulū ambelorū propozițiunii nu este egalū, atunci secundara se lēgă de principală prin conjuncțiunea **de cātū**, care se rapoartēză la unū comparativū din principală; d. ex.: *Elū este mār harnicū, de cātū ilū credeamū eū. (Nu a rē-masū altulū (nimeni) de cātū mine.)*

c) Când prin întindere voimū să arātămū și consecuența, atunci secundara se lēgă de princi-

pală prin **în câtă**, ca și la secundarele modale, consecutive; d. ex. : *Acestă omă a sărăcică așa de tare, în câtă n'are după ce bea apă. (Suntă prea ostenită, ca să potă merge cu tine).*

d) Când prin secundara se arată o potrivire, o proporționalitate, atunci această propozițiune se legă de principala prin **cu câtă**, care se raportează la **cu atâtă** din principala; d. ex. : *Cu câtă mai multă mă gândescă, cu atâtă mai puțină pricepă. Cu câtă s'a arătată mai curajosă în vreme de pace, cu atâtă este mai fricosă în timpă de răsboiă.*

e) Când prin secundara se exprimă o mărșinare, atunci o legămă de principala sa prin **pe câtă**; în sensă negatiu prin **afară, numai**; d. ex. : *Amă lucrată, pe câtă mi-a fostă cu putință.*

Propozițiunile adverbiale de modă se potă înfășișa și prin formă scurtată și anumire prin *gerundiă* sau prin *infinitivă* precedată de propozițiunea *fără*; d. ex. : *Elă alergă sărindă din pără în pără = Elă alergă așa că sare din pără în pără. A luaut premiulă fără a fi vrednică de dănsulă.*

Deprinderea 86. Face-ți din a doua propozițiune a frazelor următoare câte o subordinată de modă : *Timpulă e prețiosă, perderea ună singură minută nu se mai potă câștiga. Plantele caută lumina, omulă trebuie să caute înțelepciunea. Fulgerulă isbise astă-zi ună stejară, acesta cădu la pământă despiciată. Pasărele cântă frumosă, omenit se înveseleșcă de minune; d. ex. : Timpulă e atâtă*

de prețiosă, în cătă perderea unuț singuruț minutuț nu se mai pôte căștiga.

Deprinderea 87. Să se analizeze frazele următore, spunându-se, cari suntū propozițiunile subordonate de modū, ce felū de subordonate de modū suntū, unde staū în frasă, cu ce suntū legate de principala (saū introduse) și prin ce semne de punctuație suntū despărțite între dinsele :

A) *Eū te voiū trata pe tine, precum ai tratatū și tu pe fratele meū. După cum se vestejescū florile, totū astū-felū se vorū vesteji și ȝilele nōstre. Așa sū-mi ajutū tu mie, precum itū ajutat eū acum. Se pōrtă, ca și cum arū fi unū uulionarū. Folosesce-te de acēstū carte, ca și cum arū fi a ta. Mănāncă așa de multū, ca și când n'arū fi măn-catū de ani. Suntū întocmai ca tine. Acești copii sēmēnā întocmai ca douē picături de apă.* B) *Vederea acestorū locuri (marea mōrtă), cele mai triste ce potū sū fic, este atātū de împovărătore; natura aici se pare atātū de de-gradatā. în cătū ȝi se pare că distrugerea generalā a lum-ei a începutū aici (D. Bolintinēnu). Nimeni nu se pōte purta așa, în cătū sū mulțumescā pe tōtā lumea. Mā-nāncă astū-felū, în cătū sū-ȝi ȝie de fōme până disērū. Acestū copilū ȝipă, de-ȝi ia auȝulū. Vorbesce așa de in-curcatū, că nu-lū mai înȝelegi de locū. Acestū violonistū cāntă fără a se uita pe note. Elū a plecatū, fără ca sū-lū simȝū cine-va. S'a dusū la țēră, fără să se prepare bine de ale māncārē. C) *Amū cumpēratū (atātū) cătū ni-a trebuitū. Elū mănāncă cătū patru. Diua de erī a fostū mai frumōsă, de cătū cea de astā-ȝi. N'a venitū aȝi la vor altulū (nimeni), de cătū frate meū. Acēstā clasā este așa de mare, în cătū pōte coprinde 200 de școlari. Tu ești prea micū, ca să scii ce scii ōmenii mari. Cu cătū te vēdū mai desū, cu atātū aș dori să te mai vēdū. Viōra cu cătū e mai veche, cu atātū rēsundā mai bine.**

Azi amă răspunsă la examenă, pe câtă m'am pricepută și eă.

Deprinderea 88. Să se înlocuiască liniile orizontale cu câte o propozițiune: *Cu câtă ierba e mai dêsă —. Șolarulă se pôrtă așa, —. Astă-zi e așa de caldă, —. Risipitorulă trăește, —. — în, câtă se cutremură ferestrele. Cu câtă mergi mai 'nainte, —. Cum te porți cu altă —. Omulă onestă vorbește, —. Leneșulă lucrăză mai puțină, —. Aceetă caetă e așa de murdară, —. Omulă este cu atătă mai avută, —. — în câtă nu mai rămăsese nimic. Precum pasărea își apără puii, —. Cu câtă ședă mai multă, —. — cu atătă se înmulțiră mai multă. Cum e sluga, — L'amă tratată astă-felă. — Zăpada e ușa de mare, —. — că nu-mă vine să credă. — pe câtă e cu puțină. Condeitulă este astă-felă, —.*

Deprinderea 89. Să se copieze din bucata de cetire (Stilă și compozițiuni) mai multe frase, în care să fie o subordonată de modă.

RECAPITULAȚIUNE PRIN ÎNTREBĂRI.

Care adverbială se numește subordonată de modă? Când se numește adverbiala de modă comparativă? Când consecutivă? Când intensivă? Spuneți conjuncțiunile, prin care se lăgă de principală loră? Unde potă sta conjuncțiunile? Prin ce semnă de punctuațiune se despartă de principală loră? Dați exemple de fie-care.

d) SUBORDINATA ADVERBIALĂ DE CAUSĂ

A. Exemple.

*Propozițiunea.**Frasa.*

- a) Afară e frigū. = *Afară e frigū, fiindū-că suflă crivēțulū.*
- b) Inchide ferēstra. = *Inchide ferēstra, ca să nu între plōia în casă.*
- c) Voiū veni pe la voi. = *Voiū veni pe la voi, dacă timpulū îmi va permite.*
- d) Iți daī acēstă carte. = *Iți daī acēstă carte, deși nu ești vrednicū de dīnsa.*

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

Din exemplele de mai sus se vede, că înțelesul verbului din tr'o propozițiune se mai pōte determina și printr'o propozițiune întrēgă, numită, după determinarea causală, pe care o înlocuiesc subordinata adverbială de cauză, și că subordonatele de cauză potū arăta: a) o adevērată cauză; b) unū scopū; c) o condiție; d) o concesie.

Subordinata, care determină cauza, pentru care se întâmplă cele exprimate în propozițiunea principală, se numește subordinată adverbială de cauză.

Subordonatele de cauză se subîmpartū în:

- a) subordonate curatū causale
- b) > de scopū (finale),
- c) > de condiție,
- d) > de concesie.

a) *Subordinata, care arată de-a dreptulă cauza celorlalte exprimate în principala, se numește subordonată curată de cauză.*

Ea se lîgă de principala prin conjuncțiunile subordinătoare **că, pentru-că, fiindă-că, de vreme ce, cînd.** În propoziția principală pot să și lipsescă corespondentele lor; d. ex. : *Afară e frigă, pentru-că suflă crivățulă. L'amă pedepsită, fiindă-că nu m'a ascultată. Fiindă-că în curănd va isbucni resbelulă, de aceea se adună mereă rezervele.*

Observare. Pentru-că exprimă măi multă o cauză reală; fiind-că o cauză ideală; de vreme-ce și cînd o împrejurare.

b) *Subordinata, care arată scopul, pentru care se întămplă cele exprimate în propozițiunea principală, se numește subordonată adverbială de scopă.*

Ea se lîgă de principala prin conjuncțiunea **ca să avëndă** verbulă în subjunctivă; d. ex. : *Vino la noă, ca să prăndimă împreună.*

Observare. În locă de ca să putemă pune pentru ca, măi alesă cînd subordonata este înainte; d. ex. : *Pentru ca să fiă sigură i-amă dată arvnă.*

În sensă negăivă dicemă ca nu, ca nu cum-va; d. ex. : *Mă ducă la preumblare, ca să nu-mă fle urită. Bagă de sémă, ca nu cum-va să te înșele.*

c) *Subordinata, care arată condiția, cu care s'a întămplată cele exprimate în principala, se numește subordonată adverbială de condiție.*

Ea se lîgă de principala sa prin conjuncțiunile subordinătoare **daca, de, cînd**; d. ex. : *Voiă*

veni la voi, daca timpulă va fi frumos. De va fi cu putință, plecū astū-sēră. Când ți-ai înfrēna dorințele, ai fi omulū celū mai fōricitū.

d) *Subordinata, care arată o îngăluire (o concesie) a celorū exprimate prin principala, se numesc subordinată adverbială de concesie.*

Ea se légă de principala prin conjuncțiunile **de și, cu tōte că, măcar că, chiar când**, cari se raportéză la adverbele demonstrative **totū, cu tōte acestea** (puse saū subînțelese) din propozițiunea principală ; d. ex. : **De și timpulă a fostū frumosū, eū totū nu voiū putē pleca acasă. Măcarū că ți-amū promisū, totū nu mē potū ține ae vorbă.**

Observare. Câte odată conjuncțiunile concesive se subînțelegū ; atunci însă se pune în propozițiunea principală totū saū cu tōte acestea ; d. ex. : *Facū elū orī și ce, eū totū nu mē temū de dînsulū.*

Scurtarea subordinațelorū de causă.

Exemple.

Frasa.

a) *Daca nu va ploua nici sēptēmāna acēsta, semēnăturile se vorū usca cu totulū.*

b) *Școlarulū se duce la școlă, ca să învețe carte.*

c) *Daca timpulă va fi frumosū, vomū eși ađi la preumblare.*

Propozițiunea (cu sub. de causă).

Neplouāndū nici sēptēmāna acēsta, semēnăturile se vorū usca cu totulū.

Școlarulū se duce la școlă spre a înveța carte.

Fîindū timpulă frumosū, vomū eși astă-đi la preumblare.

Din exemplele de mai sus se vede, că și subordinata de cauză se poate scurta prin lăsarea afară a conjuncțiunii și punerea verbului personal în gerunțiu sau la infinitiv.

Subordinata adverbială de cauză se poate scurta în modul următor: a) conjuncțiunea, fie legătoare, fie introductivă, se lasă afară; b) verbul predicativ se pune în gerunțiu sau în infinitiv (a și b); c) dacă verbul subordonatei va fi auxiliar, atunci și auxiliarul se pune în gerunțiu (c).

Observarea 1. Unele subordonate atributive pot deveni după aparență prin scurtare și determinări de cauză; această scurtare se face prin participiu; d. ex.: *Corabia care era ajutată (fiindă-că era) și de vânt, mergea cu înfela vaporului = Corabia, ajutată și de vânt, mergea cu înfela vaporului.*

Observarea 2. Subordinata scurtată de cauză se confundă adesea cu subordinata de timp, ambele având aceeași formă. În cazul acesta ne vom orienta după înțeles; d. ex.: *Dându-mă pe ghietă-mi-am scrintit piciorul.*

(Dacă scrintirea piciorului s'a produs din cauza dărei pe ghietă atunci subordonata scurtată ar fi subordonată de cauză; dară dacă să arată numai timpul, când mă dam pe ghietă, atunci subordonata scurtată ar fi de timp.)

Deprinderea 90. Să se scurteze subordonatele de cauză din următoarele fraze, spunându-se și cum s'a făcută scurtarea: *Nu mă ducă aci la școlă, fiindă-că sunt bolnav. De cum va trece pe la librărie, cumpără-mi o sticlă cu cerneală. Dacă vei merge la școlă, ia-mă și pe mine. Semănăturile s'a uscată, fiindă-că n'a avut ploie. Un număr e divisibil cu 5, când se termină cu 0 sau 5. Dacă ai trebuință de mine, chiamă-mă îndată. Caină a fost pedepsit, fiindă-că a ucis pe fratele său Abel. Sunt foarte vesel, că te ved. Fumul se ridică în sus, fiindă-că e mai ușure decât aerul. De te auci măne la biserică, trec și pe la mine un minut. Nu te ia cu mine la țară, pentru că n'am loc în căruță. Dacă*

m'ascultă pe mine, nu perdeai atâtea parole. Repetă o lecțiune, ca să o știi bine. Tata s'a dus în pițu să cumperi pâine.

Deprinderea 91. Să se transforme în fraze următoarele propozițiuni dezvoltate: Fiindul silitor și cu minte, acestu școlarul a luat premiul întâiu. Călându din pat, acestu copil și-a ruptu mâna. Ați amă luat notă bună, știindul bine lecțiunea. Neavândul plămâni, pescii n'ai nici voce. Untul-de-lemn plutesce d'asupra apri, fiindu mai ușure de câtă acesta. Ploându mai multe zile, apele au crescutu. Neșindul terminat în 0 sau 5, unu număr nu e divisibilu prin 5. Nevenindul ieri la școlă, profesorul și-a pus absentă. Venindu-i vremea, voi face și acestu lucru. Fiindul timpulu frumosu, voi pleca la moșie.

Deprinderea 92. Să se caute și să se copieze din mai multe bucăți de citire (Stilul și compozițiune) vre-o câte-va subordonate scurtate de cauză.

Deprinderea 93. Să se spună, cari din subordonatele fraselor următoare sunt subordonate de cauză în adevăratul înțelesu, cari de condiție, cari de scopu, și cari de concesie: A) Eu m'am bolnăvit, fiindu-că am mâncat fructe necoapte. Struțulu nu pôte sbura, fiindu-că aripele sale sunt prea mici în comparație cu corpulu său celu greș. Amaru de tine, că n'ai făcutu până acum nimic! Când nu-ți faci nici unu rău, de ce fugi de mine? Elu este pronume, pentru-că e pusu în locul unu nume. Când se urcă barometrulu, timpul se face frumosu. De ore-ce au înghețat florile astă-noapte, trebuie să fi fostu foarte frigū. Fumul se ridică în susu, pentru-că e mai ușor de câtă aerulu. B) Învață la tinerețe, ca să știi la bătrânețe. Noi mergem la școlă, ca să învățăm. Cin-

stește pe tatălă și pe muma ta, ca să-ți fie fie bine și să trăiești ani mulți pe pământ. Romanii se folosiau de urne, ca să puie într'însele cenușa morților. In timpul verii oamenii caută locuri umbróse, ca să se apere de arșița sórelui. Spre séră noi ne vomă sui pe acelu delú, ca să vedemă mai bine apusulú sórelui. Pentru ca să cunoști mai bine acestú obiectú, examinéză-lú cu deamănuntulú. Mă ducú la munte, ca să nu m'apuce căldurile în orașú. Bagă de sémă, ca nu cum-va să cadí. C) Dacă mă vei întreba, îți voiú spune totú adevérulú. De se va puté, voiú pleca chiar acum. Când ți-ai învăța tot-d'auna lecțiunile, ai fi celú mai bunú băiatú. Unú numărú e divisibilú cu 10, când se termină cu 0. Dacă arú mai trăi încă bunulú meu táta, ce fericitú așí fi eú acum ! D) De și insectele facú multe stricăciuni, totuși în unele împrejurări suntú destulú de folosítore. Dumnegeú este pretutindeni, de și noi nu-lú vedemú. De și acestú adevérú te supérá, cu tóte acestea eú ți-lú voiú spune în față. De și nu măi ascultatú, eú totú te iubescú. Cu tóte că timpulú e frumosú, totú nu voiú eși nicăeri. Eú totú nu-ți voiú indeplini cererea, cu tóte că te rogí de unú césú. Măcar că ai sciulú în examenú, totú nu vei eși înaintea mea la clasificație. Chiar când ți-ași spune acestú lucru, totú nu l'ai înțelege ca mine. Întámple-se ori și ce, eú totú mă ducú a casá.

RECAPITULAȚIE PRIN ÎNTREBĂRI.

Care subordinată se numesce adverbială de cauză ? Câte feluri de subordonate de cauză deosebimú ? Când se numesce adverbiala numai subordinată de cauză ? Când de scopú ? Când de condiție ? Când de concesie ? Dați exemple. Numiți conjuncțiunile, care légă cu principala pe fie-care din acéstă subordinată. Prin ce semnú de punctuație se despartú de principala lorú ? Cum se póte scurta subordonata de cauză ? Dați exemple.

TABLOŪ GENERALŪ DESPRE PROPOZIȚIUNILE SUBORDINATE

I. Subord. subiectivă

II. Sub. obiectivă

III. Sub. atributivă

IV. Subord. adverbiale

dreptă

nedreptă

1. Sub. de locă

2. Sub. de timpă

3. Sub. de modă

4. Sub. de cauză

a) totă-de-odată b) înainte c) după

1) Comparativă 2) Consecutivă

3) Intensivă

a) Sub. de cauză

b) Sub. de scop

c) Sub. de condiție

d) Sub. de concesi

PROPOZIȚIUNEA ELIPTICĂ

A. Exemple.

*Propozițiuni eliptice**Propozițiuni complete*

Mi-amă scrintitū **drépta** = Mi-amă scrintitū mǎ-
na dréptă.

Voi **aicî!** = Voi ați venitū aici.

Eu lucrezū maî bine **de**
câtū elū. = Eū lucrezū maî bine,
de câtū lucréză elū.

B. Explicări, definițiuni și deprinderi.

După cum s'a vădūtū din exemplele de până aci, propozițiunea se pôte infățișa în forma simplă (propozițiune simplă), în forma desvoltată (prop. desvoltată), în forma contrasă (propozițiune contrasă). Afară de aceste forme se maî întâmplă adese-orî, ca o cugetare să fie exprimată printr'o propozițiune incompletă saū numai printr'o parte adecă printr'unū fragmentū de propozițiune, subînțelegēdu-se cele-alalte părți ale propozițiunei.

Propozițiunea, în care lipsesce o parte (saū maî multe) a sa, subînțelegēdu-se, se numesce propozițiune eliptică.

Propozițiunea eliptică se întrebuinteză cu deosebire în vorbirea noastră vie și aprinsă, în care de obiceiū se lasă afară unele vorbe saū părți de propozițiuni și chiar propozițiuni întregi. Printr'acéstă omitere vorbirea nu câștigă numai în scurtime și rotundime, dar chiar și în vioiciune, căldură și putere. O astū-felū de tendință întâlnimū la contragerea propozițiunilorū coordinate și în scurtarea secundarelorū, cari însă se deosebescū de elipsă.

Elipsa se maî întrebuinteză în *proverbe* etc.

Se deosebescu trei feluri da elipse : a) *elipsă de vorbe*; b) *elipsă de părți întregi ale propozițiunei*; c) *elipsă de propozițiunii*.

a) *Elipsa de vorbe* se face, când oitemu vorba supra-ordinată, păstrându numai pe cea subordonată, alu căru școpu era numai de a determina pe supra-ordinata sa. Astu-felu putemu păstra : 1) adjectivulu atributivü, omițendu substantivulu pe care ilu determină; d. ex. : *Muritorii* (adecă : ómenii); *Stânga, drepta* (mâna); 2) adverbulu, omițendu verbulu pe care ilu determină; d. ex. : *Voi aici?* (Voiu ați venitü aici).

b) *Elipsa de părțile propozițiunei* se face : 1) când oitemu subiectulu (subînțelegendu-se) d. ex. : *Vorbesce (tu) mai bine*; 2) când oitemu predicatulü : d. ex. : *Cine vorbesce așa tare? Teodorü* (vorbesce). *Eü lucrezü mai bine de câtü elü* (subînțelegendu-se *lucrezá*); 3) când adese-orü oitemu subiectulu și predicatulü; d. ex. : *Maí iule* (Voi sä mergeți mai ínte).

Asemenea maí póte lipsi verbulu auxiliarü; d. ex. : *Cine e aci?* Eü (subînțelesü : suntü).

În frasă se întâmplă ca, saü propozițiunea principală să fie eliptică; d. ex. : *Bine că ai venitü = Este bine că ai venitü*, saü propozițiunea secundară; d. ex. : *Eü scriü mai bine de câtü elü* (de câtü scrie elü); saü și una și alta potü fi eliptice; d. ex. : *Maí bine ađi unü oü, de câtü mâine unü boü*.

c) Dar chiar o întregă propozițiune principală póte lipsi din frasă; pe care însă trebuie să ne-o inchipuimü spre a puté completa frasa gramaticală. Prin astu-felu de secundare se exprimă de obiceiü o dorință, o amenințare saü alte porniri sufletesci; d. ex. : *Daca arü sosi!* (ce bine arü fi).

Deprinderea 94. Să se spună ce s'a omisü în următorele propozițiunii eliptice : *Câte capete, atâtea păreri* (Prov.). *Cum îți este lucrulu, așa și câstigulu* (Prov.). *Plăcere scurtă, căință lungă* (Prov.). *Cine caută, află* (Prov.). *Maí bine în colibu ta, de câtü în palatulü altuia* (Prov.). *Nu e maí grea bôlă, de câtü punga gôlă* (Prov.). *Omulu sfîntesce loculü, nu loculü pe omü* (Prov.). *Câte sate, atâtea bordeie și în bordeie atâtea obicei*

(Prov.). *Schimbarea domnilorū, bucuria nebunilorū* (Prov.).
Tu mare, eū mare : cine sū ne tragă ciobótele ? (Prov.).
De câtū slugă mare, mai bine stăpānū micū (Prov.). *D'arū*
ploua māne ! Bine cā te întâlñi ! Plecī ađi la Bucu
rescī ? Da. Mergeți mai încetū. Tăcere ! Cine cāntă așū ?
Eū. De cānd te-ai făcutū ofițerū ? De unū anū. Bunā
điua ! Mergī la plimbare ? Nu. Cređi sā veniți māne la
noi ? Nu scimū bine.

Deprinderea 95. Sā se caute și sā se copieze din
 mai multe bucāți de citire (Stilū și compozițiune) vre-o
 câte-va propozițiuni eliptice.

Deprinderea 96. Sā se formeze vre-o câte-va propo-
 zițiuni eliptice.

Aședarea propozițiunilorū in frasă

Propozițiunile principale aū, mai multū saū mai pu-
 tinū, o topică fixată in frasă. In câtū e pentru cele se-
 cundare aceste potū sta unele inaintea saū in urma prin-
 cipalei și chiar între părțile propozițiunei principale. Din
 acestū punctū de vedere li s'arū putē da numirile de
antecedentă, cānd se află inaintea principalei, de *con-*
secentă, cānd stă in urma principalei și de *incidentă*,
 cānd stă in mijloculū principalei.

Conjuncțiunile saū locuțiunile conjuncționale, cari lēgă-
 pe subordinata de principala, se punū de obiceiū in capulū
 subordonatei, cu mici excepțiuni ; d. ex. : *Eū i-amū spusū*
acēsta, elū însă nu m'a ascultatū.

Observare. Cānd subordinata adverbială se află inaintea princi-
 palei, atunci locuțiunile adverbiale saū adverbele se punū in ca-
 pulū propozițiunei ca introductive.

(Sā se analizeze in acēstā privință mai multe exemple din de-
 prinderile anterióre).

Resumatū.

Din câte s'a vėdutū, o propozițiune póte lua di-
 ferite numiri, dupā punctulū de vedere din care e
 privită. Astū-felū dupā felulū cum ele exprimā o ju-

decală, o dorință, o întrebare, etc., propozițiunile se numesc *expositive, optative* etc.; apoi toate se mai pot numi *afirmative și negative*. După părțile din care sunt formate se numesc propozițiuni *simple, eliptice, dezvoltate, contrase, compuse sau frase*. După înțelesul lor în frază, se numesc *principale și secundare*. După raportul ce există între propozițiuni principalele iaă numirea de *copulative, adversative și causale*. După raportul, ce există între principale și secundare, principalele se mai numesc *supra-ordinate*, iar cele secundare se mai numesc *subordinate*. După părțile secundare, pe cari le inlocuiesc, subordinatele se mai numesc *subordinate subiective, atributive, drepte, nedrepte și adverbiale*. Acestea din urmă mai au subnumiri de adverbiale *de loc, adverbiale de timp, adverbiale de mod și adverbiale de cauză*.

După forma verbului predicativ, unele propozițiuni s'arū mai putē împărți în propozițiuni *active* și în propozițiuni *pasive*.

Tabloulū unei frase arătātū prin litere

Numērulū și raportulū propozițiunilorū dintr'o frază sau perioadă s'arū putē arāta printr'o *schemă* de litere. Astū-felū propozițiunile principale se vorū însemna cu *A*. Propozițiunile secundare (subordinate) se vorū însemna cu litere mici (literile începătore ale fie-cărei subordonate) și anume: subordinata subiectivă prin *s*, subordinata atributivă prin *a*, subordinata dreptă prin *d*, subordinata nedreptă prin *n*, subordinata adverbială de locū prin *l*, subordinata de timpū prin *t*, subordinata de modū prin *m*, subordinata de cauză prin *c*. Subordinatele scurte se vorū însemna prin litere mici și anume: subordinatele substantivele prin —*a*—, subordinatele atributive sau relative prin —*r*—, subordinatele adverbiale prin —*c*—.

Daca subordinata se află înaintea principalei, atunci se pune litera mică corespunzătoare înaintea lui *A*, și când se află la mijlocul principalei, atunci se pune între doi *A* mari; de ex. în fraza: *Școlarulū, care învață bine, este premiatū*. Frasa s'arū însemna: *A(a)A*.

Cu modulū acesta s'arū putē arāta și punctuația din frază.

Daca vom să arătăm mai amănunțit raportul dintre propozițiunile coordonate, atunci vom însemna :

a) raportul dintre propozițiunile copulative prin $A + A + A + \text{etc.}$, când sunt fără conjuncțiuni și cu $A [+] A$, când sunt unite prin conjuncțiuni.

b) raportul dintre propozițiunile adversative prin $A \times A$ fără conjuncțiuni și cu $A [\times] A$ cu conjuncțiuni.

c) raportul dintre propozițiunile causale, cari după cugetarea dintr'însele se socotesc între subordonate, iar după formă se pun între principale, s'ar pute însemna, aflându-se conjuncțiune între ele cu $A = A$ cu conjuncțiuni. Fără conjuncțiuni, cu $A [>] A$.

Repetarea prin exemple a celor învățate până aici.

O frază se poate forma dintr'o principală, și una, două sau mai multe secundare. Asemenea se mai poate întâmpla, ca o frază să fie formată din două sau mai multe principale, și principala să fie dezvoltată prin propozițiuni secundare întregi sau scurta-te. Secundarele pot fi apoi între dinsele coordonate ; față însă cu supra-ordinata lor, ele sunt subordonate. Se mai poate întâmpla apoi ca o subordonată să aibă și din ea o altă subordonată, și acesta să aibă la rândul ei o altă subordonată, într'îngă, scurtată sau eliptică; de unde dar subordonate de gradul întâiu, subordina-te de gradul alu doilea etc. Frasele formate din trei, patru sau mai multe propozițiuni se numesc *frase amplificate*.

a) Exemple de frase amplificate prin mai multe subordonate.

Deprinderea 97. Să se spună din câte propozițiuni sunt formate următoarele frase, cari sunt principale și cari secundare sau subordonate ; apoi cari subordonate sunt de gradul I-iu, cari de alu II-lea, etc. etc., ce felu de subordonate sunt, prin ce sunt legate de supraordina-ta lor și dacă toate frasele mai amplificate, arătate mai jos, se pot înțelege cu înlesnire etc.

1. Revoluțiunea francesă a fostu unu evenimentu im-portant, care a schimbatu fața Europei și mai pentru toată lumea a avutu nisce urmări mari (A. Florianu).

2. În zadar Sinan muștră pe ostașii ce fugiau, acum cu cu vintă ocăritore, acum bătându-i cu măciuca sa inferată, silind-o în totu chipulă a-i pune în rinduială și a-i întorce la bătaie (N. Bălcescu). 3. Pleca-i calare, ca să mergu la Bisoca, satu în două chipuri interesantă: mai întâiu, fiindu-că de sub delulă, pe care elă șede, isvorasce Pecenege, unu piraă cu nume prețiosu pentru etnografii țerei; alu doilea, pentru că într'insulă trăiescu și se prăsescu din nēmu în nēmu cei mai frumoși bărbați din totu plaiulă împrejmuitorū (A. Odobescu). 4. Cu tōte aceste faima, adesea prevestitōre adevērată a nenorocirilorū ce amenință, inepu a se lăți, atățandū tōte vorbirile, spăimântandū tōte fețele, vestindū, că acele pregătiri de rēsboiū ale lui Michaiū-Vodă nu se facū împotriva Turcilorū, ci împotriva Ardēlului (N. Bălcescu). 5. Eroismulū extraordinarū alu Romānilorū a fostu unu mare zidū de apērare pentru tōtă Europa, căci indeletniciră pe Turci tocmai în flōrea putereī lorū și îi impedecară de a înainta biruitorū înlăuntrulū statelorū creștine spre apusū (A. Florian). 6. Tocmai se gălia Michaiū-Vodă de a se apăra în contra nāvālirei, cu care ilū amenința Vizirulū Ferhad-Pașa, când prinse veste de întâmplările din Moldova și de cugetele ambițioșe ale lui Bathori asupra țerei și domniei sale (A. Florian). 7. Sinan Pașa, care se numise totu deodată Seraschierū și mare Vizirū fără a perde vreme, inepu a se găti, spre a se porni la oște (N. Bălcescu). 8. O ură veche, ce domnia între Atena și Sparta, a grăbitū deschiderea unui rēsboiū numitū peloponesiacū, la care aū luatū parte mai tōte statele grecesci, și care în vreme de 27 de anī a nenorocitū tōtă Grecia (A. Florian). 9. A fostu o dată, ca nici o dată, pe când făcea pleopolū pere și richita micșunele; pe când se băteaū urșii în cōde, etc. (P. Ispirescu).

10. Intr'una din nopți, pe când făcerea domnia în tabăra lui Mahomet II, Vlad Țepeșu eși din pădure cu zece miș de călări (D. Bolintineanu). 11. In bătaia de la Casova, când Lazăr Samoderschi, craiulă Serbiei, se bătă contra lui Murat I la 1 Iunie 1389, Mircea trimise lui Lazără ună corpă de oștire română (D. Bolintineanu). 12. Când Mircea se holări, ca să apere drepturile patriei cu armele in mână, totă nația îi răspunse (Bolintineanu). 13. In vremea de demultă, pe când cucónele se numiaă jupănese, iar boierii mergeaă la Divană cu călimările in brăă, trăia in țera de josă a Moldovei ună tinără boieră de starea întâiă, cu numele Baltag (N. Gane). 14. Când ajunserămă pe muchia plaiului, ce desparte văile despre Râmnică, priveliștea, din veselă și plăculă ce era, se făcu de odată mărétă (Al. Odobescu). 15. Inaintea bogatulu cosciugă, in care odihnescă mőștele Sfântului Grigorie Decapolitulă, vėdui o femeie ingenuchială, care părea a se ruga cu ferbintelă. (Gr. Alexandrescu). 16. Ceea-ce mă inspaimănfă pentru țera este liniștea aceea, care nu se pôte deosebi, daca este liniștea ună somnă bine făcătoră sau liniștea morței (D. Bolintineanu). 17. Când sórele se plécă spre apusă, când murgulă serei începe a se destinde treptată peste pustiă, farmeculă tainică ală singurătăței cresce și mai multă in sufletulă călătorului. (Al. Odobescu). 18. Nu este altă nație astă-qi din familia latină, care să fi moștenită și să fi păstrată cu mai multă fidelitate tradițiile strėbune, până in cele mai intime idei ale sale, ca nația română (Cesar Bolliac). 19. Poruncă domnescă eșise, ca toți Turcii, ce se aflaă in Bucuresci să se adun e la casa Vistierului Dană, spre a li se căuta și răfui datoriile (N. Bălcescu). 20. Aceea ce scimă este că, din transformăii in transformăii, omenirea merge in-tr'ună progresă continuă, a cărui mișcare e cu atâtă mai

repede, cu câtă mai multă înainteză (N. Bălcescu). 21. După glorioasa coperindere a castelului San-Georgio se ținu sfatū între capiī armatei creștine, pentru a hotărî de trebuie a trece Dunărea spre a lua în gônă peste totū loculū pe îngrozitorulū dușmanū, sau a trece cu armia în Moldova spre a isgoni pe Poloni și pe Domnulū pusū de dinșii acolo, și a trage acéstă țeră iarășî în alianța creștină (N. Bălcescu). 22. Demnitatea noastră de ômenî nu ne permite, ca din produceri, ce la popôrele culte arū fi obiecte de risū sau de compătîmire, să facemū o colecție venerabilă și să o depunemū pe altarulū patriei cu tămăia lingușirei (T. Maiorescu). 23. Creerii ômenilorū, cari și-aū petrecutū vieța în studii și meditațiunî, dobândescū unū volumū și o densitate mai mare, de câtū ai acelora, cari și-aū petrecut-o în trândăvie și în nelucrere (Iônū Ghica). 24. Unii din istoriografiī noștri, necăutândū printr'o critică sănătôsă a se orienta prin întunereculū, ce din mulțimea fabulelorū acopere începutulū istoriei noastre, precum alū tuturorū popôrelorū vechi și noui, s'aū plecatū a crede, că Radu-Negru în țera romănescă și Bogdan-Dragoș în Moldova aū fostū nisce concheranți, ce aū coprinsū aceste țeri și le-aū împopulatū, găsindu-le pustii (N. Bălcescu). 25. Doi lordi englezî, cari luaseră parte la comanda superiôră a oștirilorū aliate la răsboiulū din Crimeea (1853—1856), auđindū că Moldova este o țeră încă cu obiceiuri patriarchale și cu munți plini de urși, veniră, după ce se isprăviseră răsboiulū, din Sevastopolū la Galați cu hotărîre, de a se desfăta la unū vênatū de urși, ceea ce de multū timpū locuitorii Angliei nu mai potū face în insulele lorū, stêrpiți fiindū urșiți pe-acolo (N. Gane). 26. Prin tôte țerile ce se bucură de legiuri înțelepte și prevăđetóre, pe cari le și pune în lucrare o sistemă de administrațiune regulată ca cê-

sorniculă, prin toate acele țări, vine un moment al anului, când de odată vânătoarea se închide (Al. Odobescu).

b) Exemple de fraze mai amplificate.

Deprinderea 98. Să se analizeze următoarele fraze, spunându-se din ce fel de propoziții e formată fie-care frază, cari sunt scurtate, cari eliptice și în ce raporte stau una cu alta și dacă frazele prea amplificate se înțeleg cu înlesnire.

1. Michaiă cade ucisă hoțesce de Austriaci și cu dînsul cade și puterea Românilor și sperările, ce creștinătatea, cu toate națiile Orientului, pusese în Români, pe al căroru șefu îl numiau *Stéua loră de la Răsăritu*. (N. Bălcescu). 2. Amă vizitată în mai multe rînduri monastirile noastre și amă găsită, că numai studiul loră ară pute da o dezvoltare istoriei naționale (Cesară Bolliac). 3. De multă doriămă a vedé portretulă lui Alexandru-Vodă Lăpușeanu și, aflândă, că se găsia la monastirea Pângărați, mă hotărîi a face o preumblare pân'acolo (V. Alexandri). 4. Pe când Cartagineșii cercau să se despăgubiască în Spania de perderile din războiulă întâiu, Romanii băteau pe Galii în Italia de susă și se întindeau cu coprinderile (Aron. Florian). 5. Sosi noptea, care învelui pămîntulă cu mantia sa cernită, și o tăcere adăncă se făcu într'ună întunerecă și mai adăncă (N. Gane). 6. Pe câmpulă bătăliei de la Casova se arată trei petre mari depărtate unele de altele; ele însemneză trei salturi, ce făcu Miloșă, ca să scape de gardii ce-lă goniau (D. Bolintineanu). Iosifă se lupta, se agăța de mânele frațiloră săi, de genuchiă loră, de hainele loră, și cerca să se ție în marginea prăpăstiei, precum o nenorocită turturică se svârcolesce în mânele păserarului (din Patriarchii).

7. Când te preumbli séra pe o livede veștedă și vești copacii descărcați de podoba loră și frunțele galbene, risipite de vânturi în adâncimea văilor; vederea acestă deșteptă în sufletu o melancolie fără amărăciune, o reverie nedeslușită, și te gândesci pôte la iérna vieței (Gr. Alexandrescu). 9. Unirea (României cu Moldova) a germinată nu numai în spiritulă bărbatiloră acelora, cară au îndrăsnitū a cugeta glorie și mărire pentru poporulă românū, dar chiar în spiritele acelora, cară nu s'au suitū cu gândulū, de câtū până la conservarea ginteī (Iónū Ghica). 10. Ridicândū ochiī către cerū, mărinimosulū Domnū (Michaiū) chiamă în ajutoru-ī protecția mântuitorē a ȧeului armatelorū, smulge o secure ostășescă de la unū soldatū, se aruncă în colona vrăjmașă, ce-lū amenința mai de-aprópe, doboră pe toți cei ce se încercă a-ī sta impotrivă, ajunge pe Caraiman-Pașa, īl sboră capulū, isbeșce și pe alte capete din vrăjmași și, făcendū minuni de vitejie, se întoree la ai sēi plinū de trofee și fără a fi rănitū (N. Bălcescu). 11. În aceste minute durerose, cară arū fi desperatū pe ori-cine, Michaiū singurū nu desperēză, ci, vȧdēndū că nu e nici unū mijlocū pacinicū de mântuire, hotărasce a deștepta o țeră, a o scula și a ridica sabia rēsbunătorē în contra barbarilorū tirani (N. Bălcescu). 12. Multe soiuri de peisagiuri amū vȧdūtū prin deosebite țeri, dar rare-orī amū intălnitū acea frumusele mărētă și sēlbatică, prin care se deosibescū munțiī Moldoveī (V. Alexandri). 13. Eū iubescū pe Români și amū multă sperare intr'acestū poporū plinū de simțire, care respectēză bătrânețele, care-și iubescē pămīntulū, și care, fiindū mândru de numele sēu de Românū, īlū dă ca semnū de cea mai mare laudă or-căruī omū vrednicū, orī-căruī vitēzū, fie măcar de sânge streinū (V. Alexandri). 14. Totū drumulū e unu vīrtejū inspăimântătorū, în care

călătorul are peju de a-și vedé capul frântu de dece ori pe ésu; dar n'aibă frică elu, căci, de și drunurile sunt rele de și caii sunt micî, de și hamurile sunt slabe, de și, într'unu cuvintu, primejdiile sunt multe, postașii români sunt dibaci, sunt voinici (V. Alexandri). 15. Planul nostru era de a visita tótă cósia Spaniei și de a ne îmbăta pe unul din vapórele, ce facu voiajul între Marsilia Lisabona, trecéndu pe la Barcelona, Valenția, Almeria, Alicante, Malaga și Gibraltar; dar, fiindu-că nu se afla nici unul din acele vapóre în portu, nevoindú a perde vre-o câte-va zile așteptándu în Marsilia, ne hotărúmur a pleca de-a dreptul la Gibraltar pe vaporul englez Livorno, comandatú de căpitanul Campbel (V. Alexandri). 16. Ca să vèneze lei și tigri, girafe și gazele, ba chiar epuri și cocori, Faraonii Egiptului, despotii Asiriei și tiranii perși ridicau în picioare ordii și popóre întregi. Iar după terminarea acelor năprasnice măceluri, legiu de zugravî și de petrari erau osîndiți, ca să așternă pe ziduri, pentru încremenirea viitorimei, tóte acele nemărginite epopee vênătorești, cari, prin nemilostiva lorú monotonie, sperie și obosescú adî ochii călătorului minunatú (Al. Odobescu).

PERIODUL Ț.

A. Exemple.

Frasă.

Periodă.

(Pe mare) cea mai mică întâmplare este interesantă și atrage luarea aminte. =

In călătorie pe mare, unde pasurile omului sunt mărginite în lungimea podului corăbiei, unde ochii lui nu întâlnesc de jură împrejură, de câtă întinderea pustie a valurilor, unde totă viața este concentrată pe nisce scânduri plutitoare, și numai prin ele este despărțit de prăpastia îngrozitoare ale mării : acolo cea mai mică întâmplare este interesantă și atrage luarea aminte.

B. Explicări, definiții și deprinderi.

După cum s'a văzut în cele două grupe de frase amplificate (sau dezvoltate), o frază poate cuprinde una, două sau mai multe propoziții principale și acestea, la rândul lor, pot fi dezvoltate prin una, două sau mai multe propoziții secundare, numite, după raportul lor către principala și subordonate. Subordonatele la rândul lor, pot fi și ele dezvoltate prin alte subordonate, așa că numărul propozițiilor dintr'o frază nu poate fi ținut într'un mod teoretic. Fiind însă că cea d'întăiu cerință a vorbirii noastre este înțelegerea, de aceea trebuie, ca, mai întâiu de toate

orî-ce unire de propozițiuni într'unu totu sintacticu să fie cu înlesnire înțelesu. In limba noastră întâlnim forte rară frase prea amplificate, tocmai din cauza greii lor înțelege ri.

Unu felu de frase amplificate aru fi și așa numitul *periodu*, care, prin construcția sa, se deosebesce de obiceiutele frase amplificate.

Periodulă este o frasă amplificată, construită în modu artisticu așa, în cătă aceeași parte se repetă de obiceiă în modu periodicu.

Fie-care periodu coprinde două părți. Aceste părți se unescă între dînsele astu-felă, în cătă una nu are înțelesu completu, dacă nu va fi exprimată și cea-alaltă.

Partea întâia a periodului, care, neavându unu înțelesu completu, tine în așteptare pe cetitori, se numesce **antecedentă** sau **protasă**; iar partea a doua, care complinesce înțelesul celei d'întăiu, se numesce **consecuentă** sau **apodosă**.

Protasa și *apodosa* se raportéză una către cea-alaltă ca *întrebare* și *răspunsu*, *așteptare* și *satisfacere* sau *îndeplinire*. Fie-care din aceste părți potă coprinde de obiceiă mai multe propozițiuni, cari suntă între dînsele coordonate.

Observare. In cele mai multe periode propozițiunile secundare staă la începutu, după care urméză propozițiunea principală; suntă și periode, în cari propozițiunea principală este înainte; d. ex.: *E tristă și urită ierna la țeră, când crivețulu viforosu ură peste câmpii, când norii saii căta întunecă cerulă, când ploile reci desfundă pământulă, când țerina 'i gollă și năpustită, dumbrava uscată și plugarulă trândară* (Al. Odobescu).

Aceste părți forméză apoi membrele periodului și se despartă una de alta, când suntă mai lungi, prin

punctu și virgulă, de unde perioade de două, de trei membre etc.

Construcțiunea perioadelor trebuie să se caracterizeze printr'o întindere potrivită a ambelelor părți și printr'o conlusiune puternică și armonioasă. Acesta se desparte câte o-dată prin două puncte de antecedenta sa.

Idea fundamentală, care este ca sustrat al periodului, se poate lămuri sau prin înșirarea casurilor particulare, sau prin arătarea contrastelor și a condițiilor.

Deprinderea 99. Să se analizeze perioadele următoare, spunându, care parte se numesce protasă și care apodosă și daca vre-unul dintre exemple poate fi luat ca frasă amplificată : Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serei începe a se destinde treptat peste pustiu ; farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului (Odob.).

Acolo, unde rațele soarelui te-au încălzit mai întâi și stelele cerului îți s'au arătat cu blânda lor lumină ; acolo, unde pentru prima dată mama ta iubită te adormia cu dulci sărutări și te lega cântându-ți « nani, nani pușor, » iar tatăl tău te învăța să-ți iubesci țera și pe Dumnezeu : acolo, dicu, și numai acolo este iubirea, este patria ta.

Un arbore uscat s'a despicat în două ; trăsnetul a lovit un stejar bătrân ; flacările înconjură crăcile sale cele nenumărate ; focul, gonit de vânturile cele puternice : își întinde pustuirile sale : pădurea arde ? (Ar. Florian).

Când omul își îndeplinește cu sfințenie datorile sale și

caută a-și îndrepta pe câtu e cu puțință greșelele, tin-
dëndu tot-d'auna la adevëru și la dreptate ; atunci pôte
privi cu mulțumire îndărătulü vieței sale și pôte a-și
aștepta în liniște sjârșitulü zilelorü.

Dați focü unui orașü întregü, grămădiți la unü locü tôte
nestimatele lumet și retezați cu privirea câtü vă ține ochiulü,
o câmpie, prin pelea căreia mijesce fënulü primăvăraticü ;
și totü nu vă veți apropia de minunea fericită a unui rë-
șăritü de sóre (De la Vrancea).

Fiindü-că noi ómenii ne putemü înțelege între noi
prin mijlocirea graiulü ; fiindü-că înțelegëndu-ne pu-
temü, să ne facemü fägădueli, să facemü învoeli etc. ;
de aceea noi ne și unimü, formändü familii, societăți,
state ; de aceea se facü legături între tôte popóarele pã-
mintulü ; de aceea întreaga omenire este unü totü, în
care orî-cine este înruditü unulü cu altulü, în care fie-
cine se simte atrasü spre cel-alaltü, tinđëndü astü-felü
la o unire generală.

Pe când marele Ulpü biruia pe Germani, pe Daci
și pe Parți, pe când elü umplea întinsulü sëü imperiü
de edificii somptuoase și de lucrări de artă folositoare ; se-
natulü și poporulü Romei se întreceau care de care să
serbeze cu mai multă pompă binefacerile și triumfurile
gloriosulü împëratü (Odob.).

Ah ! daca eü ași fi întâlnitü în calea mea pustie pe
cine-va, care să nu ridă când eü oftezü, care să nu se
strâmbe, când eü visezü, care să mă întrebe ce amü,
când lacrimile mi se rostogolescü calde pe obrajiü gal-
beni și slabi ; cine scie, pôte că și eü ași fi isbutitü să
amü o vieță mai omenósă, să fiü unü omü mai cu do-
rință și înțelesü de vieță (Vrancea).

Pe lângă tôte întâmplările cutremurătoare, scenele mărețe

și înșorătoare; pe lângă toate faptele de uriași și învingerile, ce au pusă în urmăire întreaga Europă; pe lângă toți eroii ce poporul român i-a vădută în cursu de seculi, eșindū din sinulū sēu ; pe lângă toate aceste fapte, cari în realitate suntu mai mari, mai grele, mai strălucite, de câtū luptele Grecilorū de deuce ani sub murii unei cetățui, ca Troja; pe lângă toate acestea, dicū, poporulū românū n'a creatū nici în acestū timpū o epopeie, prin care să se eterniseze eroii și faptele (Ar. Densușeanu).

Frunțele și ramurilē trosnescū în flăcări, sulurī de fumū se înalță; aerulū este plinū de scântei și de lumina lemnelorū cari ardū și norii resfrângū aprinderea: furtuna domnesce în totā puterea sa (A. F.)

Cine voiesce să opriască pe copii de la jocurile lorū nevinovate și sburdalnice; cine cere de la dinșii, ca să facă lucruri și isprăvi, pe cari numai omenii mari le potū face: acela se asemēnd cu unū omū, care se supēră pe primăvară; că aduce numai flori, iar nu pome cōpte, ce ni le dă mai târziū toamna.

Când zilele se facū din ce în ce mai scurte; când rațele sōrelui n'au căldura de altă dată; când unū vēntū rece începe să sufle peste câmpile fără grāne; când în fine arborii și-au perdutū verdele lorū frunzișū, îngălbenindu-se: atunci pasērile călētore se adunā în stolurī vesele, ca să se ducă în alte locuri, unde printre frunțele verđi strălucescū portocalele aurii și unde ghiēta și zăpada nu vinū, ca să curme viēta plantelorū și cānteculū pasērilorū.

După subordonatele din protasă, periódele iaū numirea de perióde atributive. perióde de locū. de timpū, de modū și de causă.

Astū-felū s'arū putē desvolta propozițiunile ur-

mălóre în període atributive, etc. etc. : *Isus s'a născutú în Betleem. Michaiú a fostú ucisú de Basta. Poetii și scriitorii sá priimiască și să-și însușiască orí-ce idee a spiritelorú înalte, fără să-și însușiască colórea acestora. Ómenii n'arú comite alátea fără-de-legi în paguba omenirei.*

Prelucrare

1. **Periodú atributivú.** *Intr'unú timpú, când lumea veche romană se moleșise cu totulú, ne mai respectándú virtutile glorioșilorú lorú strébunú; într'unú timpú, când totú sentimentulú pentru patrie, familie și justiție se perduse; se născu în Betleem Isus, care, prin invățătura sa morală, a adusú celú mai mare bine omenirei.*

2. **Periodú de timpú.** *După ce Michaiú a invinsú de alátea orí pe Turci, pe Poloni și pe Unguri, inamicii patriei sale, și după ce, prin politica și tactica sa, a unítú cele trei provincii române sub unú singurú domnii; elú a fostú ucisú, spre marea nenorocire a națiunei sale, într'unú modú perfidú de Basta, comandantulú trupelorú austriace.*

3. **Periodú de modú.** *După cum albinele sugú suculú florilorú, fără a le lua și colórea, și din diferite sucúri prepară mierea, ce este mai dulce de câtú orí-ce sucú, din care s'a preparatú; totú astú-felú trebuie ca poetii și scriitorii sá priimiască și să-și însușiască orí-ce idee a spiritelorú înalte, fără a-și însuși și colórea acestora.*

4. **Periodú de causá.** *Daca ómenii și-arú înțelege mai bine interesele; daca în tóte acțiunile lorú arú asculta numai de glasulú consciinței : (atunci) ei n'arú comite alátea fără-de-legi în paguba omenirei.*

Deprinderea 100. Să se caute în mai multe bucăți de citire (Stilă și comp.) vre-o câte-va perioade.

Deprinderea 101. Să se formeze după modelele de mai înainte vre-o câte-va perioade.

Transformarea propoziției principale în secundară și vice-versa.

Două propoziții își perdă independența loră, coordinandu-se sau subordinându-se; d. ex.: *Pescii înnoță în apă; iar paserile sboră în aeră. Buni cetățeni doresc, ca patria să fie fericită.*

Prin coordinare așezăm una lângă alta două cugetări; prin subordonare adăugăm unei cugetări o alta, care să o completeze sau să o determine.

Exemple de propoziții principale transformate în secundare.

Noptea se apropia, inamicii aruncau cu furie săgețile contra noastră; iar ai noștri respingeau cu bărbăție atacul loră. = De și noptea se apropia și inamicii aruncau cu furie săgețile contra noastră, cu toate acestea ai noștri respingeau cu bărbăție atacul loră.

Pe atunci eu locuiam într'o casă mică din strada x; tată meu mi-o dăruise. = Pe atunci locuiam într'o casă mică din strada x, pe care tată-meu mi-o dăruise.

Din exemplele de mai sus se vede, că o cugetare pôte fi exprimată în frasă, când printr'o propoziție principală, când secundară, după cum scriitorul voese să-și exprime cugetarea sa. — Luându d. ex. o principală absolută, o putem trece prin toate formele subordonate-loră. D. e. *Frate-meu zace bolnavă la Bucuresci*, pôte deveni:

a) **Subordinată atributivă.** Amă fostă la frate-meu care zace bolnavă la Bucuresci.

b) **Subordinată dreptă.** Amă aușit, că frate-meu zace bolnavă la Bucuresci.

c) **Subordinată nedreptă.** Mă tem, ca nu cum-va frate-meu să zacă bolnavă la Bucuresci.

d) Subordinată subiectivă. E cunoscută de toată lumea, că (pe timpul acela) frate-meu zăcea bolnav la București.

e) Subordinată de timp. Când zăcea frate-meu la București, eu eram la moșie.

f) Subordinată de mod. După cum frate-meu zăcea bolnav la București, totu astu-fel mama zăcea la țară.

g) Subordinată de cauză. Eu nu puteam pleca, fiindcă frate-meu zăcea bolnav la București.

Exemple de propoziții secundare transformate în principale.

În fața Giurgiului este un oraș, ce se numește Ruscicu. = În fața Giurgiului este un oraș; el se numește Ruscicu.

Pe câmpul de luptă se întinse o cetă grosă, ce părea mai întunecată de cât cea mai înfricoșată noapte = Peste câmpul de luptă se întinse o cetă grosă; ea părea mai întunecată de cât cea mai înfricoșată noapte.

Noi petrecem aci în pace, pe când militarii noștri se luptă de mărte cu inamicii = Noi petrecem aci în pace; iar militarii noștri se luptă de mărte cu inamicii.

Cu venirea lui Pasvantoglu se lățișe o frică mare în țară, în cât locuitorii Olteniei fugiră prin sate, iar Bucuresceni spre Brașov = Cu venirea lui Pasvantoglu se lățișe o frică mare în țară; locuitorii Olteniei fugiră spre munte, Bucuresceni spre Brașov.

DESPRE GENURILE (FORMELE) TIMPURILE ȘI MODURILE VERBULUI.

I. Genurile verbului.

Genurile (sau formele) verbului se numesc diferitele forme de conjugare, ce ia verbul spre a arăta: a) că subiectul face ceva; d. ex.: *Spălătorésa spală rufe*; b) că subiectul suferă ceva din partea cuiva (numit prin complementul nedrept); d. ex.: *Rufele sunt spalate de spălătorésă*; c) că subiectul face și suferă cele făcute de dînsul; d. ex.: *Spălătorésa se spală*.

Aceste genuri iaă in gramatică numirea de genă **activă** (saă forma activă), de genă **pasivă** (forma pasivă) și de genă **reflexivă** (forma reflexivă).

Observare. Numai verbele transitive aă câte și trei genuri (saă forme).

Genulă activă se arată, in timpurile simple, prin diferite forme flexionare adăogate la tulpina verbului, iar in timpurile compuse prin ajutorulă verbeloră auxiliare.

Genulă reflexivă se arată totă prin formele flexionare ale genulă activă, însoțite fiindă de pronumele reflexive (luate împreună cu verbulă) și de unele pronume personale, întrebuintate ca reflexive.

Observarea 1. Deosebirea între forma saă genulă reflexivă și între celă activă există numai în adăogarea pronumeloră reflexive la formele flexionare ale activulă.

Observarea 2. Despre felulă reflexiveloră (reflexive proprii și improprii, reflexive numai după formă etc.) s'a vorbită in partea etimologică.

Genulă pasivă se arată saă prin ajutorulă verbulă auxiliară **a fi**, pusă la participulă verbulă transitivă; d. ex.: *Tema este scrisă de școlară*, saă numai prin forma reflexivă a verbulă, care de obiceiă este complinită de ună complementă nedreptă (existândă saă subînțelegându-se și care face lucrarea exprimată prin verbă); d. ex.: *Tema este scrisă (saă se scrie) de școlară. Se vorbește în totă orașulă de acéstă întâmplare.*

II. Timpurile verbulă.

Timpurile se împartă, după cum se scie, in *timpuri principale* saă *absolute* și in *timpuri secundare* saă *relative*.

Timpurile principale saă absolute suntă :

1. *Presintele*; d. ex.: *Eă scriă tema.*
2. *Trecutulă.* (Perfectulă simplu și compusă); d. ex. *Eă scriselă saă amă scrisă tema.*
3. *Fitorulă I*; d. ex.: *Eă voiă scrie tema.*

Aceste timpuri se numescă timpuri principale saă ab-

solute, pentru-că prin verbulă dintr'insele putemă exprima cugetărea într'ună modă completă.

Timpurile secundare saū relative suntă :

1. *Imperfectulă*; d. ex.: *Eă scriamă, când aī sosită tu.*
2. *Măi-m-ca perfectulă*; d. ex.: *Eă scrisesemă, când aī sosită tu.*
3. *Fitorulă II*; d. ex.: *După ce vei fi sosită tu, voiă scrie și eă tema.*

Aceste se numescă timpuril secundare saū relative, fiindă-că atărnă de timpuril principale saū absolute.

Observare. Câte odată și unele timpuril absolute se potă întrebuința ca timpuril relative; d. ex.: *Indată ce vei veni tu, eă voiă scrie tema*; după cum și unele timpuril relative se potă întrebuința ca timpuril absolute; d. ex.: *Sera venia repede, și cu dēnsa venia și tristețea mea.*

La cele spuse în partea etimologiei despre fiecare timpă vomă mai adăoga aci următorele:

a) *Presintele* se potă întrebuința adesea-orī în locul perfectulă spre a arăta nisce întâmplări istorice. Acēsta se face, când voimă să arătămă întâmplărilor, ca și cum s'arū fi petrecutū acum sub ochil cititorulă saū auditorulă, pentru care cuvintū elū se și numesce *presinte istoricū*. Întrebuințarea presintelă în locul perfectulă dă o vioiciune mai mare stilulă; d. ex.: *Audă nisce strigăte, mă scolū din patū, mă imbracū, iesū pe ulițā și vedū casa vecinulă în flacărī, în locū de: Audă nisce strigăte, mă sculat din patū, etc. Michaiū se aruncă în oștea turcescă, smulge o secure ostășescă de la unū soldatū etc. etc.*

b) *Presintele* se potă întrebuința și în locul fitorulă spre a da expresiunei mai multă siguranță, d. ex.: *Indată mă întorcū și-ți aducū cărțilē în locū de: Indată mă voiă întorce și-ți voiă aduce cărțilē.*

Imperfectulă se pune uneorī în locū de perfectulă din modulă optativă saū condițională; d. ex.: *De-mi închipuiamă una ca asta, nu și-ași fi spusū, în locū de: De mi-ași fi închipuită una ca asta, nu și-ași fi spusū.*

Observare. Expresiunea perifrastică *eramă să scriū* arată intențunea saū apropierea împlinirei unei lucrări în trecutū, care însă nu s'a împlinită încă. Acēstă formă se consideră ca fitorulă trecutulă.

Imperfectul se întrebuintează atât ca timp^u absolut^u, cât^u și ca timp^u relativ^u: ca timp^u relativ^u pentru a exprima o lucrare trecută, însă durătoare față cu altă lucrare trecută; ca timp^u absolut^u arată durata în trecut; d. ex.: *Eram^u bădăc^u de trei-spre-dece ani, când am^u învățat^u să dau^u cu pușca* (Odob.). *Sub copila pîntenogului^u petrele scăpărau^u, apele colcotia^u, pîlberea 'n sus^u se îndălța, cu norii se amesteca. șapoi în jos^u iar cădea, vâlceaua înegura și pe volnic^u mi-l^u ascundea* (Odob.).

Perfectul are două forme: una simplă și alta compusă (perfectul simplu și perfectul compus).

Perfectul simplu se întrebuintează spre a exprima un^u ce trecut^u, care ține încă de perioada sa^u de epoca timpului, de care vorbim^u, adică arată un^u trecut^u mai apropiat^u; d. ex.: *Ei plecară mai adineori. Sosi noaptea, care învăli pămîntul^u cu mautaua sa cernită. și o tăcere adâncă se făcu într'un^u întunerec^u și mai adânc^u* (N. Gane).

Perfectul compus se întrebuintează spre a arăta o lucrare sa^u o stare, petrecută într'un^u timp^u nedeterminat^u, sa^u chiar determinat^u, dar care nu mai face parte din epoca sa^u perioada despre care vorbim^u, adică arată un^u trecut^u mai depărtat^u; d. ex.: *Revoluțiunea lui Tudor^u a fost^u socială și politică tot^u de o dată* (C. Boliac). *Actele congresului de la Viena au întemeiat^u o nouă rînduială politică în Europa* (A. Florian).

Perfectul p^ote sta atât ca timp^u absolut^u, cât^u și ca timp^u relativ^u. Ca timp^u absolut^u stă în proporțiunile principale dintr'o frază; iar ca relativ^u în cele secundare; d. e. *In momentul^u, când intrai în curte, el^u eși din casă.*

Observare. Aceste două forme (simplă și compusă) alternază una cu alta în privința întrebuintărei lor^u; d. ex.: *E^u fusei a casă, când ai venit^u tu. E^u am^u fost^u acasă, când veniși tu.*

1. Perfectul p^ote fi adesea înlocuit^u prin presintele istoric^u după cum s'a văd^u la întrebuintărea presintelui^u; d. ex.: *Aud^u nisec strigăte etc.* în loc^u de: *Am auzit^u nisec strigăte etc.* Alte ori perfectul optativului p^ote fi înlocuit^u prin imperfectul indicativului; d. ex.: *Daca-mi spunea^u, nu veniam^u în loc^u de: Daca mi-ai fi spus^u, n'azi fi venit^u.*

2. Perfectul compus p^ote sta une-ori, ca timp^u absolut^u; în locul^u fiitorului II, cu deosebire în propozițiuni principale pentru a arăta iuțela lucrărei; d. ex.:

Credă ca ei au sosită acum în locă de : Credă că ei voră fi sosită acum.

Observare. Perfectul și imperfectul se întrebunțeză cu deosebire în stilul istoric. Adesea-orî ele se suplinesc prin prezentele istoric.

Mai-m-ca-perfectul se întrebunțeză mai mult în forma simplă, de și în gura poporului se aude în unele părți și în forma compusă.

Fiitorul I se pôte întrebunța în locul prezintelui a) spre a arăta o îndoială sau probabilitate; b) spre a exprima un sfat, o dorință sau o poruncă; d. ex. : *Când l'amă vădută era bine, acum însă nu știu cum este (cum va fi). Acum nu știu ce va fi făcându (formă perifrastică).*

Fiitorul II se întrebunțeză câte odată în locul perfectului spre a exprima o lucrare trecută, care e considerată ca îndoiosă sau condiționată de altă lucrare fiitoare. În vorbirea obișnuită acest timp e foarte des înlocuit prin fiitorul I; d. ex. : *După ce va sosi frate meu a casă, și voi plăti în locă de : După ce va fi sosită frate meu acasă, și voi plăti.*

III. Modurile verbului

a) Modurile personale

Modurile se deosebesc în personale și impersonale .:

Cele personale sunt : *Indicativul, subjunctivul, optativul și imperativul.*

Cele impersonale sunt : *Infinitivul, participiul, gerundiul și supinul.*

Pe lângă cele arătate la frasă despre moduri vom mai aminti următoarele :

Indicativul este modul cel mai întrebunțat, de aceea are și toate timpurile. El arată tot-d'auna o stare sau o lucrare reală sau presupusă ca reală și se întrebunțeză în toate propozițiunile principale și cele mai multe din secundare; d. ex. : *George este școlar. Pasă sa sboră. Ce bine înveță acest copil ! Am auzit. că tu ai luat premiul întâi.*

Între modurile personale, indicativul este cel mai în-

semnată mod, fiindă-că în el se coprinde basa flexionară a verbelor și are lăte timpurile, atât principale să absolute, cât și pe cele secundare să relative, pe când cele-alalte moduri personale sunt numai pentru anumite împrejurări, având de abia un timp (Imper.), două timpuri (Optativ.), să trei timpuri (Subj.).

Subjunctivul se numește modul atărnării (dependenței), de ore-ce mai tot-d'auna verbul dintr'insul este verbul unei propozițiuni subordonate (adică atărnătoare de altă propozițiune).

În privința numărului timpurilor și al formelor flexionare, el se deosebește de indicativ: a) că are numai trei timpuri; b) că formele flexionare în presente sunt aproape acelea, afară de a treia persoană.

Adesea-ori subjunctivul ține locul imperativului, arătând o poruncă mai slabă să o îndemnare; d. ex.: *Să vă purtați bine, copii!*

Subjunctivul se întrebuițează după verbele, cari exprimă o dorință, o îndoială, o frică și chiar o poruncă; d. ex.: *Doresci să scrii latinesc. Nu știu, dacă e bine să plecăm acum.*

Se mai întrebuițează ca întrebător; d. ex.: *Să fie plouată ore ați-nopte. Să fie ninsă unde-va?*

Imperativul are, după cum s'a vădit în partea etimologică, două forme: una afirmativă, iar alta negativă. El se întrebuițează în propozițiunile imperative. Adesea ori este înlocuit prin subjunctive; d. ex.: *Să vă purtați bine copii!*

Optativul arată pe lângă o dorință și o condiție de unde și numirea de *condițională*.

Optativul se întrebuițează în subordonatele condiționale și în propozițiunile optative, în care exprimă o dorință, a cărei realizare atărnă de o condiție; d. ex.: *M'ăși duce la București, dacă ăși ave cu ce.* Câte o dată verbul e însoțit de expresiunile: *o de, măcar de*; d. ex.: *O de ară sosi mai iute primăvara!* În formă inversă el se mai întrebuițează; în urări și în blesteme; d. ex.: *Fire-ă de risă!* În astă-fel de împrejurări se pôte între-

buința subjunctivului sau imperativului ; d. ex. : *Batǎ-vǎ Dumneǎeu. Sǎ vǎ fie de bine.*

Optativul se mai pǎte intrebuița in propozițiuni adverbiale comparative ; d. ex. : *Elǎ trǎiesce, cum arǎ trǎi unǎ rege.* Totǎ astǎ-felǎ se pǎte intrebuița in intrebǎri indoiose: *Cine și-arǎ fi inchipuitǎ una ca asta ? Sciǎ cǎ, cum arǎ fi mai bine ?*

b) Modurile nepersonale.

Aceste moduri fiindǎ mai multǎ sau mai puținǎ cunoscute din etimologie și din cele spuse pǎnǎ aci, vomǎ adǎoga numai vre-o cǎte-va observǎri asupra infinitivului.

Infinitivul are, dupǎ cǎte se scie, douǎ forme : o formǎ lungǎ și una scurtatǎ. Sub forma lungǎ infinitivul pǎte fi luatǎ ca unǎ substantivǎ verbalǎ de declinațiunea III-a'. In forma scurtatǎ elǎ se intrebuițǎ cu sau fǎrǎ prepozițiune.

Infinitivul cu prepozițiune. Prepozițiunea, care de obicei se pune inaintea infinitivului, este «a» ; d. ex. : *Elǎ invațǎ a ceti, a vorbi, a juca, a cǎnta etc.*

Inaintea acestei prepozițiuni se mai punǎ cǎte odatǎ prepozițiunile «de, inainte, fǎrǎ» ; d. ex. : *Dorința de a te vedǎ. (Lacomǎ de a se imbogǎți, inainte de a te vedǎ fǎrǎ de a te vedǎ).*

Totǎ astǎ-felǎ se potǎ pune pentru și spre, ca sǎ arate unǎ scopǎ ; d. ex. : *Omenii se ducǎ la bisericǎ, spre a se ruga lui Dumneǎeu.* Dar in locul acestorǎ infinitive se intrebuițǎ mai bine subjunctivul ; d. ex. : *Omenii se ducǎ la bisericǎ, ca sǎ se rǎge lui Dumneǎeu.*

Infinitivul fǎrǎ prepozițiune. Infinitivul se intrebuițǎ fǎrǎ prepozițiune in puține casuri și anume, dupǎ unele verbe și vre-o cǎte-va expresiuni anumite ca : *voiǎ, ași, sciǎ, potǎ, amǎ ce, n'amǎ ce* ; d. ex. : *voiǎ vorbi, ași vorbi, sciǎ vorbi, potǎ vorbi, amǎ ce vorbi, n'amǎ ce vorbi.* etc.

Deprinderea 102. Sǎ se analizeze in acǎstǎ privințǎ mai multe exemple de la propozițiunea desvoltatǎ și de la frasǎ.

PUNCTUAȚIUNEA.

Semnele punctuațiunei țermurescū nu numai propozițiunii întregi, dar și părțile propozițiunei, ale frasei și ale periodului. Romanii și Grecii nu se folosiaū în scrierea lor de semnele interpunctuațiunei. De abia șcōla alexandrină a începutū a introduce punctuația în scrieri.

Punctuațiunea este basată, după usulū ei primitivū, pe vorbirea audită și n'are altū scopū, de câtū a arāta ochilorū pauza de vorbire. Pausa însă îndeplinesce de cele mai multe ori unū îndoitū scopū; adică arată loculū de repausare alū vocei, însemnāndū totū de odată pentru înțelegere despărțirea sintactică și logică dintre propozițiunii.

Cu tōte acestea în vorbire pauza nu corespunde (coincide) întru tōte cu despărțirea părților propozițiunei și a periodelorū.

De cele mai multe ori natura vocei umane saū nisce vii sentimente cerū pauze, ce nu se unescū cătuși de puținū cu despărțirea logică și sintactică a propozițiunilorū (saū a părților lorū). D. ex. în propozițiunea următoare pauza se face între subiectū și predicatū, cu tōte acestea nu o putemū arāta prin semne, de ore-ce nu există aci despărțirea sintactică și logică: *Unū omū avutū și avarū, este tot-d'auna nemulțumitū.*

Astū-felū de pauze, neînsemnāndu-se de cea mai mare parte din scriitorii clasici, vomū trata și noi aci numai semnele, ce arată despărțirea logică și sintactică a propozițiunilorū.

Pausele ce le facemū, când vorbimū saū cetimū, le arātāmū în scrisū prin nisce semne, numite *semne de punctuațiune*.

Acestea sntū următoarele :

- a) , (virgula)
- b) ; (punctū și virgula)
- c) : (douē puncte)
- d) . (punctulū)

La aceste se mai adaogū douē semne, cari arată tonulū propozițiunii.

- e) ? (Semnulū întrebării)
- f) ! (Semnulū exclamării)

și în urmă

g) « » (Semnele introducerii)

h) ( ) — — (parentesa)

i) . . . (Semnele de suspensiune)

I. VIRGULA.

Virgula arată pausa cea mai mică din vorbire și se pune :

1. Între părțile omogene ale unei propozițiuni ; d. e. *Iónu a scrisu, a cititü, a învățatü și a socotitü. Măcelarulü taie boi, vaci, ieđi și miei.*

2. Înaintea și în urma propozițiunilorü incidente, a aposițiunei și a altorü părți explicative, cari potü fi lăsate din propozițiune fără să-l strice înțelesulü ; d. e. : a) *Timpulü, care schimbă tóte. schimbă și plăcerile nóstre.* b) *Răsvanü, Domnulü Moldovei, etc.*

3. Înaintea și în urma vocativului, când acesta este între părțile unei propozițiuni ; d. e. *Sciü, domnulü meu, că acéstu nu-ți place.* În unele casuri și după interjecțiune ; d. e. *Domnule,*

4. Tóte subordonatele se despartü prin virgulă de propozițiunea, de care atárnă ; și chiar între unele coordonate, când suntü de o întindere prea mică ; d. e. *Eü nu voiü pleca astă-đi, fiindü-că timpulü e prea urtütü.*

Virgula nu se pune însă între două părți omogene, dacă acestea suntü legate prin conjuncțiunea coordonătoare și, etc.

De asemenea nu se pune virgulă între principala și subordonata când în rostire nu se face pauză între dinsele, adică când suntü prea scurte ; d. e. *Amü aflatü ceea ce nu sciamü. Voiü sü-și vorbescü.*

II. PUNCTULÜ ȘI VIRGULA.

Punctulü și virgula arată o pauză mai îndelungată de câtü virgula, și se punü :

Intre propozițiunile principale coordonate, și mai ales, când acestea copriind părți omogene despărțite prin virgulă ; d. e. *Primăvara, care este atât de plăcută, pare cuî va foarte scurtă ; însă iérna, care este neplăcută, pare foarte lungă.*

Se mai despartă prin punct și virgulă și membrele mai dezvoltate ale unui period (veđi exemplele de "perioade).

III. DOUĂ PUNCTE.

Două puncte arată o pauză mai îndelungată de cât punctul și virgula (virgula punctată), și se pun :

1. După o propozițiune, ce anunță o citare a vorbelor altuia ; d. e. Solomonă dice : *«frica Domnului este începutul înțelepciunii.»*

2. La începutul unei enumerări ; d. e. *Cei mai însemnați domni Români au fost : Mircea, Ștefan, Mihai, etc.*

3. Când urmează o explicare a celor copr inse în propozițiunile de mai înainte ; adese-ori chiar între membrele unui period mai dezvoltat (apodosa de protasa, veđi exemplele de perioade.)

IV. PUNCTUL.

Punctul arată o pauză mai îndelungată, de cât toate cele-alalte și se pune :

1. La sfârșitul unei propozițiuni, dacă acesta nu este o propozițiune interogativă, exclamativă sau imperativă și la sfârșitul oricărei frase ; d. e. : *Dunărea se varsă în Marea-Negră. Dunărea, care este unul dintre cele mai mari fluviuri ale Europei, se varsă în Marea-Negră.*

2. După unele propozițiuni eliptice, exprimate chiar și printr'o singură vorbă și după titlul unei bucăți de citire sau alte vorbe de sine stătătoare ; d. e.: *Maî înțelesu? Da. Cine este perfectu aici?* (care omu). *Nimenea.* Asemenea și după vorbe ca: *Prefată, Introducere. cap. etc.,* și după o literă inițială ; d. e.: *Î. = Învătătoru. P. = Petru* etc.

V. SEMNUL DE ÎNTREBARE.

Semnul de întrebare se pune după o propozițiune interogativă; d. e. *Ce se vorbesce aici?*

VI. SEMNUL DE EXCLAMARE

Semnul de exclamare se pune după fie-care propozițiune sau parte de propozițiune, ce exprimă mirarea, bucuria, spaîma, durerea sau ori-ce sentimentu viu și iute D. e. *Ce frumôsă di! Vai! Mortea mi-a răpită pe celu maî scumpu dintre prietenî! O Dumneđeule!*

Cele d'întăiū patru semne arată pausa în vorbire, iar cele două din urmă întonarea.

Afară de semnele enumerate, se maî întrebuinteză în scriere și alte semne ajutătoare. Acestea sunt :

- a) « » (Semnul introducerii)
- b) ( ) (sau — —) (parentesulă)
- c) . . . (semnul de suspensiune) etc.

a) Semnul introducerii se întrebuinteză înaintea și în urma unei propozițiuni, în care se citează vorbele altuia ; d. e. *Solomonu dice: «frica Domnuluî este începutulă înțelepciunii».*

Dacă acesta va ține maî multe rânduri, semnul introducerii se va repeta înaintea fie-căiui rândū.

b) Parentesulă se întrebuintează spre a deosebi în frase nisce note date, nisce explicări sau chiar unele propozițiuni întregi, introduse în frasă numai pentru explicări; d. e. *Elă muri în anulă acela (1848). Iónă—cu tóte că era ună omă cu minte— a făcută acéstă nelegiuire.*

c) Semnele de suspensiune se întrebuintează spre a arăta întreprerea unei vorbiri; d. e. *Domniloră, v'ăși vorbi multe, dar.... Alexandre!... Cerule!... amă cređută... ce rușine mă apésă! Da, amă cređută că zăressă nisce urme de ale lui Alexandru.*

Deprindere de punctuație și de ortografie. Să se copieze următoarele propozițiuni și frase întrebuintându-se punctuațiunea și ortografia necesară.

a) *Trandafirulă miróse frumosă roseta micșuneaua lalcaua suntă floră ce frumosă cântă acéstă pasere câtă e de binc aici n'ăi fostă astădă la scolă ba da mi se pare că timpulă are să se strice venivei mâne la noi nu potă pentru ce nu veniți pentru că amă multă de lucru cari suntă riurile româniei riurile româniei suntă jiulă oltulă ialomița siretulă prutulă etc.*

b) *Nu numai boulă calulă și oia suntă animale domestice dar și cănele pisica capra etc., luna luminéză dar nu încălđesce oră-ce ființă prin urmare și omulă se bucură de vieța ce ia dată dumneđeă venivei voiă mânc pe la noi póte cum și s'a întâmplată una ca acéstă sciū și eă unde aă fostă ađi de diminéză la câmpă ce aă vėđută pe câmpă pe câmpă amă vėđută o mulțime de lucrătoră dintre cari ună cosiaă iérba alțiă seceraă grăulă alțiă legaă snopiă cântândă și glumindă domnulă președinte.*

c) *Dacă așă puté fi nemuritoare đicea o regină așă dorio acéstă numai ca să potă ajuta pe nenorociți titu*

imperatoarele romană dicea căina în care namă făcută nice o faptă bună este o glă perdată pentru mine primăvara care este atât de frumôsă ne înveselesce iar ierba care este de cele mai multe ori sôrte urită ne întristeză acestă omăt atât de nenorocită e vrednică să fie ajutată de toți din acestă epistolă amă înțelesă că amiculă nostru sosindă ert în capitală nea căutulă întâiu pe acasă apoi pe la librărie în urmă pe la scôlă și că aflândă despre plecarea noastră la fêră nea lăsată aceste rînduri ducēndu-se înapoi ai fostă tu unde era vorba să pleci ba n'amă fostă de locă când sôrele se ridică maistosă pe orizontă înveselindă tótă natura atunci mie-mă place să mă preumblu pe câmpia dinspre rîuleț. ascultândă melodiôsă cântare a paseriloră să privescă joculă celă sburdalnică ală mieiloră capitululă I, introducere.

ORTOGRAFIA.

Introducere.

Ceea ce vorbimă (graiulă nostru) constă din propozițiună, propozițiunile din vorbe, vorbele din silabe, și silabele din sunete. Sunetele suntă prin urmare cele mai simple elemente ale vorbirei nôtre. Semnele vizibile, de cari ne servimă spre a înfățișa ochiloră sunetele, se numescă *litere*. Vorbele și fie-care sunetă din vorbe trebuie să se pronunțe bine, dacă dorimă ca vorbirea nôtă să fie înțelesă. Literile, din cari se formeză vorbele scrise, trebuie să ne înfățișeze corectă sunetele însemnate, dacă voimă ca vorbirea scrisă să fie înțelesă.

În vorbire cuvîntulă (vorba) ni se presintă ca ună totă formată; în scriere însă noi îl formămă din litere, înșirându-le una după alta.

Literele, ce ne servescă spre a scrie tôte vorbele limbii nôtre suntă în numără de 29, cari în alfabetulă chirilică aveă următoarele forme : а, б, в, г, д, е, ж, з, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, с, ф, х, ц, ч, ш, щ, з, ж, ѓ, љ.

Despre sunete

Ca să putem arăta pe fie-care din cele 29 de sunete cu câte o literă deosebită, ar trebui să avem în alfabetul nostru 29 de litere corespunzătoare celor 29 de sunete. Fiind însă că noi n'avem de cât 21 de litere, împrumutate și acestea din alfabetul latin, de aceea am fost siliți, ca pentru cele 8 sunete, pentru cari nu s'au găsit litere corespunzătoare în alfabetul latin, să luăm 8 litere dintre cele 21 și să le arătăm deosebirea lor de cele-alte prin nisce semne, puse de desubtul său de-asupra acestor litere. Modificarea lui *c* și *g* se arată prin *i*, pus în urma lor.

Sunetele se produc prin ajutorul organelor de vorbire (1).

Impărțirea sunetelor după diferitele lor însușiri.

După chipul mai ușor sau mai greu, cu care se pot pronunța sunetele, ele se împart în *vocale* și în *consonante*.

a) *Vocalele*

Vocale (sau sunătoare) se numesc sunetele, pe cari le putem pronunța ușor și singure. Ele sunt în număr de nouă și anume: *a, e, i, o, u, ă, î, é, ó*. Cele d'întai șapte se numesc curate, iar cele două din urmă (*é* și *ó*) se numesc amestecate, fiindcă sunt contrase din *e* și *a*, din *o* și *a*.

E și *i* se mai numesc vocale moi (sau înmuțate), fiindcă au proprietatea de a înmuia vre o câte-va sunete, ce se află înaintea lor, sau de a le transforma în altele; d. ex.: *puu* = *pui*, *ceru* = *ceiu* *verdi* din *verde*, etc.

De și vocalele se aud de obicei întregi, totuși în vre-o câte-va împrejurări sunt unele, cari se aud în pronunțare scurte sau înjumătățite așa că, spre a forma o silabă, ele au trebuință de alte vocale. Vocalele, ce nu se zud tot-d'auna întregi, sunt *u* și *i* mai rar *e*.

Din unirea unei vocale înjumătățite sau scurte cu una lungă se nasce *diftongul*; d. ex: *ai, oi, ea*, etc.

Din unirea a două vocale scurte cu una lungă se nasce *trif-tongul*; d. ex: *puii, voi* etc.

(1) Vorbirea noastră este un proces fiziologic produs prin emitere de sunete. Sunetele se produc prin scoterea aerului din plămâni pe o țevă făcută de agăr-ciori și modificate prin diferitele organe ale vorbirii.

După origine vocalele se mai împart în *primitive* și *derivate*.
Vocalele primitive sunt *a, e, i, o, u*; iar derivate *ă, î, ê, ô*.

b) *Consunantele*

Consunante (împreună sunătoare) se numesc sunetele, ce se pot pronunța cu ajutorul vocalelor.

1. După felul cum se pot pronunța consunantele, ele se împart: a) în *mute* sau *explosive*; b) în *șuerătoare* sau *continue*.

Mutele sau explosivele snt: *b, p, d, t, g, c*. Se numesc *mute*, pentru-că pronunțându-le, nu suntem siliți a deschide gura; se numesc și *explosive*, pentru-că în pronunțarea lor sunetul se asemănă cu un fel de explozie. *B, g, d* se mai numesc mo; iar *p, c, t* aspre.

Șuerătoare sau continue sunt: *s, ș, f, c* (ce, ci), *g* (ge, gi), *z* (d), *j, x*. Aceste se numesc șuerătoare sau sibilante, pentru-că în pronunțarea lor se produce un fel de șuerat. *F, h, v* se numesc suflătoare (sibilante), pentru-că în pronunțarea lor se produce un fel de suflare. *L, n, r* se numesc licide sau mo, pentru-că în unele împrejurări se înmoie și dispară cu totul; *n, m*, se numesc nasale; d. ex: *punū și puiū, cerū și cerū*, etc.

2. După organele, cu ajutorul cărora se pronunță mai multă consunantele, ele se pot împărți:

a) în *labiale*: *b, p, m, f, v*. Acestea se numesc astū-felū, pentru-că ele se pronunță mai multū cu ajutorulū huzelorū.

b) în *dintale* (sau limbale): *t, d, s, n, l, z și ț*. Aceste se numesc astū-felū, pentru-că se pronunță mai multū cu ajutorulū dințilorū (și alū limbei).

c) în *guturale* (sau palatale): *c, g, h*. Acestea se numesc astū-felū, pentru-că se pronunță mai multū cu ajutorulū gâtului și alū cerului gurei.

3. După origină, consunantele se mai împart în: a) *primitive*.
b) *derivate*.

Consunantele primitive sunt: *b, p, c, g, d, t, l, m, n, r, v, f, h, j, s*; iar derivatele sunt: *q, ț, ș, c* (ce, ci), *g* (ge, gi).

Schimbarea unor sunete.

Sunetele dintr'o vorbă pot suteri diferite prefaceri sau modificări. Aceste modificări pot atârna, parte de la locul ce-lū ocupă sunetulū în vorbă, parte de la natura celorū-alalte sunete, parte de influența accentului.

a) Unu sunetū pōte fi pusū la începutulū, la mijloculū sau la sfârșitulū vorbeī. Acēstā pozițiune influențēză asupra schimbăreī sale.

b) Natura unorū sunete grupate într'o vorbă influențēză asupra schimbăreī altora, pe carī caută a și le asimila. Astū-felū sunetulū *i* schimbă de regulă pe *d*, *t*, *s* în *đ*, *ț*, *ș*; iar *i* și *e* schimbă pe *c* și pe *g* în *cc*, *ci*, *ge*, *gi*; d. ex.: *verđlī*, *morțlī*, *urșlī*, *cépdă*, *ginere*.

c) Accentulū are și elū o mare influență asupra sunete-lorū. Astū-felū *e* și *o* accentuatū și urmatū de *a* sau *ă* se schimbă în *é* și *ó*; d. ex.: *génă*, *rógă*, etc. de la *gene*, *rogū*.

PRINCIPII DE ORTOGRAFIE STABILITE DE ACADEMIE.

Partea gramaticēī, care se ocupă cu scrierea corectă. a fie-cărui sunetū primitivū sau derivatū, se numesce **Ortografie (1)**

Principiulū, pe care se basēză ortografia noastră, este să scriemū pe fie-care sunetū, așa cum se aude în vorbirea corectă.

Acestū principiū se pōte aplica de dreptulū la următorele sunete luate din alfabetulū latinū și pentru carī avemū prin urmare câte o literă corespundētore *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *j*, *l*, *m*, *n*, *o*, *p*, *r*, *s*, *t*, *u*, *v*, *z* și în unele casurī compusele *st*, *x*.

Scrierea vocalelorū derivate.

Pentru cele-alalte sunete, numite derivate, ne servimū de literele sunetelorū primitive, din carī s'aū născutū, (2) și anume :

(1) Cuvintū grecescū de la *ὀρθός* și *γράφω* = scriū dreptū.

(2) Originea sunetelorū derivate se pōte afla sau prin *flexiune* (declinare și conjugare) sau prin *derivațiune*.

1. Pe **z** îl vom scrie saŭ cu litera *a* saŭ cu *e*, de-
asupra cărora punemŭ semnulŭ scurtărei.

a) îl vom scrie cu *a*, dacă s'a născutŭ din *a*; d. ex.:
lădi=*ladă*, *mări*=*mare*.

b) îl vom scrie cu *e*, dacă s'a născutŭ din *e*; d. ex.:
përi=*peri*, *călëtorü*=*cale* *vëdü*=*vede* etc.; precum și
impëratü, *mëduvă*, *pëcatü*, *dërimü*, *nouë*, *vouë*, *më*, *së*, etc.

Observare. Când nu se pôte cunósce origina sunetului **z**, nici prin flexiune, nici prin derivare, atunci îl vom scrie cu *ă* (*a* cu semnulŭ scurtărei).

Deprinderea 103. Să se scrie 10 vorbe, în care sunet-
tulŭ **z** să fie infățișatŭ prin *ă*, 10 prin *ž*.

2. Pe **z** îl vom scrie saŭ cu litera *a* saŭ cu *e*, saŭ
cu *i*, de-asupra cărora vom pune circumflexulŭ. după
cum se va fi născutŭ din *a*, din *e*, saŭ din *i*.

a) cu *â*, când se va putë proba, că s'a născutŭ din
a; d. ex.: *arândü*=*arare*, *lucrândü*=*lucrare*.

b) cu *ê*, când se va putë proba, că s'a născutŭ din *e*;
d. ex.: *tăcëndü*=*tăcere*, *culegëndü*=*culegere*.

c) cu *î*, când se va putë proba, că s'a născutŭ din *i*;
d. ex.: *cuvîntü*=*cuvinte*, *mormîntü*=*morminte*. Afară de
acestea î se mai scrie cu *i* la începutulŭ orî-cărui cuvîntü;
d. ex.: *în*, *înflorescü*, *impëratü*, *învëçü*, *încuiü* etc.

Observare. Dacă origina sunetului **z** nu se pôte afla, nici prin flexiune, nici prin derivare (cu deosebire la cuvintele neflexibile), atunci îl scriemŭ cu *ă*; d. ex.: *când*, *pând*, *gândü*, *stând*, etc.

Deprinderea 104. Să se scrie 10 vorbe, în cari sunet-
tulŭ **z** să fie infățișatŭ prin *â*; 10 prin *ê* și 5 prin *î*

3. Pe **ț** (ea) la mijloculŭ și la începutulŭ cuvintelorŭ
îl vom scrie cu *é* accentuatŭ, de óre-ce elŭ se nasce
dintr'unŭ *e*; d. ex.: *cépă*=*cepe*, *génă*=*gene*, *légă*=*lege* (1)

(1) Afară de *teatru*, *creatorü* etc.

Totul cu *é* accentuatul se scrie infinitivul scurtat al verbelor conjugarei II; d. ex.: *a tăcé, ședé, cădê*, etc. La sfârșitul cuvintelor articulate se scrie cu *ea*, formatul din alipirea articolului feminin *a*; d. ex.: *partea, cartea*, etc.; precum și la sfârșitul vorbelor terminate în *ea*, *ca stea, purcea, nuea*, etc. Totul cu diftongul *ea* se scriu și imperfectele verbelor de conjugarea II și III-a; d. ex.: *tăccamă, tăceat* etc. *băteamă, băteat* etc.

Deprinderea 105. Să se scrie 10 vorbe, în cari sunetul *k* (*ea*) să fie înfățișat prin *é*; 10 prin *ea*.

4. Pe *w* (*oa*), care este totu-d'auna derivatul din *o* ilu vomu scrie cu *ó* (accentuatul); d. ex.: *pórtă=porți, móră=mori, nóstră, vóstră*, etc. afară de *oasă*, etc.

Deprinderea 106. Să se scrie 10 vorbe, în care sunetul *w* (*oa*) să fie înfățișat prin *ó* și vre-o câte-va prin *oă*

Scrierea consonanțelor derivate.

După cum vocalele derivate se scriu cu semnele sunetelor primitive, din cari s'a derivat, arătându-se modificarea lor prin semnele *˘* *ˆ*; totu astu felu și consonanțele derivate se voru scrie cu literile sunetelor primitive, din cari sunt derivate. Astu-felu:

1. **Ț** se va scrie cu *d*, dacă se va pute dovedi că acestu sunetu este derivat din *d*; d. ex.: *brađi=bradă, verđi=verde*, etc. În tote cele-alalte casuri se va scrie cu *z*; d. ex.: *zémă, zidă, zăpadă*; în neologisme însă cu *s*; d. ex.: *poesie ocașiune* etc.

Deprinderea 107. Să se scrie 10 vorbe în cari sunetul *z* să fie înfățișat prin *đ* și 10 prin *z*. și 5 prin *s*.

2. **u** se va scrie cu *f*, dacă se va dovedi, că acestu sunetu s'a derivat din *t*; d. ex.: *cărți=carte, părți=parte* etc.

3. **ш** (ș) se va scrie cu **s**, când se va dovedi, că s'a derivatū din **s**: d. ex.: *pași*=*pasū*, *urși*=*ursū*, etc.; precum și in alte casurī, unde, auzindu-se nu s,arū putē găsi cu inlesnire origina, ca in *și*, *totuși*, *așișderea*, etc.

Deprinderea 108. Să se scrie 10 vorbe, in care sunetulū **ш** (ș) să fie înfățișatū prin **ș**.

4. **ш** (*sc* și *șt*) se scrie cu *sc*, când putemū dovedi, că e formatū din *sc*; d. ex.: *voesci*=*voescū*, *omenesci*=*omenescū* etc.; in tōte cele-alalte casurī se scrie cu *șt*; d. ex.: *Ștefanū*, *ștergū*, etc.

Deprinderea 109. Să se scrie 10 vorbe in carī sunetulū **ш** să fie înfățișatū prin *sc* și 10 prin *șt*.

5. Sunetele **ч**, **у** se vorū scrie totū cu semnele (literele) primitivelorū. Modificarea lorū in pronunțare se va arāta însă prin punerea in urma lorū a vocalelorū *e* și *i*; d. ex.: *cine*, *cépă*, *ginere*, *gémū* *genuche*, etc. Când însă *г* și *к* aū să represinte sunetele *r* și *κ* inaintea vocalelorū *e* și *i*, atunci se vorū scrie cu *gh* și *ch*; d. e.: *chiemū*, *ghiemū*, etc. De unde se vede, că cu fie-care din aceste litere putemū însemna câte douē sunete, adecā **г**, **к**, **ч** și **у**.

6. Pentru a se exprima împreunarea sunetelorū **с** și **ш** ne vomū servi de litera compusă **х** mai alesū in scrierea numelorū proprii și a neologismelorū; d. ex.: *Xerxe*, *Expoziție*. Totuși se pōte scrie și: *Exemplu* și *esemplu*.

Afarā de acestea mai suntū douē vocale (*u* și *i* finale), carī se scriū, când cu semnulū scurtārei pusū de-asupra lorū, când fără semnulū scurtārei.

У și **и** se scriū cu semnulū scurtārei, când se aflā la sfirșitulū cuvintelorū flexibile și nu se audū; d. ex.: *pomū*—*pomī*, *bunū*—*bunī*, etc.

У și **и** finalū se aude și nu se scrie cu semnulū scurtārei, când este precedatū de douē saū mai multe consunante, dintre carī consunanta din urmă este *л* saū *р*; d. e.: *socru*—*socri*, *aspru*—*aspri* etc.

Deprinderea 110. Să se scrie 10 vorbe, in carī *u* și *i* sē se înfățișeze prin semnulū scurtārei; 10 in carī aceste douā litere să se înfățișeze fără semnulū scurtārei.

Afară de circumflexă și de semnul scurtării se mai întrebunțază în scrierea noastră alte două semne, numite *apostrofă* și *liniură* sau *trăsura de unire*.

Apostroful se întrebunțază în scris, spre a arăta scoterea sau lipsa unei vocale dintr'o vorbă; d. ex.: *m'amă* (*s'a*) *dusă* din : *mă amă* (*să a*) *dusă* etc.

Excepțiune facă substantivele feminine terminate în *ă*, cari prin adăugarea articolului *a* perdă pe acest *ă*, fără a-lă înlocui prin apostrof; d. e. : *casă* art. *casa* iar nu *cas'a* etc.

Trăsura de unire sau *liniura* se întrebunțază spre a arăta unirea a două sau mai multe vorbe într'una; d. ex. : *Spălatu-mi-amă, bună-voință* etc.

Trăsura de unire se mai întrebunțază spre a despărți silabele unei vorbe, dacă acesta nu încapă întrăgă la sfirșitul rindului. (Veđi despărțirea silabelorū).

Deprinderea 111. Să se scrie 10 vorbe, în cari să se afle un *apostrofă* și 10 în cari să se afle trăsura de unire.

Duplicarea consonantelorū (literilorū)

Duplicarea consonantelorū se admite în scrierea românească numai acolo, unde provine din alipirea a două cuvinte românești, dintre cari unul se termină, iar altul se începe cu aceeași consonantă, sau cu o consonantă de același organ. Acesta se întâmplă mai ales în cuvinte compuse din prepozițiunea *în* și un *cuvintă* încețorū cu *n*; d. ex. : *înnotare, înnodare*, etc.

Când vorba din compunere va începe cu *m*, atunci *n* din prepozițiune se pôte păstra sau se pôte schimba în *m*. Vomă putē scrie dar : *înormintare* și *immormintare*. Când însă vorba din compunere se va începe cu *b* sau *p*, atunci *n* din prepozițiunea *în* se va schimba în *m*; d. ex. : *împreună, îmbuibare*, etc.

În vre-o câte-va cuvinte se duplică consonanta spre a se putē deosebi de alte cuvinte; d. ex. : *cassă* (de bani) *casă* (de locuit) etc.

Deprinderea 112. Să se scrie mai multe vorbe, în cari să se afle o consonantă duplicată.

Scrierea numelor străine.

Cuvintele străine neasimilate încă se vor scrie cu ortografia lor proprie; d. ex: Kant, Byron, Schakespeare, New-York, etc.

Literile latine *y, ph, th, qu* și *k*, ne mai avându în limba noastră sunetele lor proprii, nu se vor mai întrebuința în scrierea română. Vom scrie dară: *filosofie, tipografie, litografie, teologie, cătă, calitate*, etc.

Deprinderea 113. Să se scrie vre-o 10 nume străine cu ortografia lor.

Intrebuințarea literilor mari.

Literile mari se întrebuințază:

a) La începutul fie-cărui nume propriu; d. ex: *Iónu, România, Argeșu*, etc.

b) La începutul frazei sau al unei propoziții singulare; prin urmare după punct se va începe tot-d'auna cu literă mare.

c) La începutul fie-cărui vers.

d) Câte odată se pune literă mare și după două puncte dar acesta numai când se face o citațiune sau o enumerare, care se pune la începutul rîndului.

e) Se mai încep cu literă mare *titurile și adresele*; d. ex: *Domnule Președinte*, etc.

Deprinderea 114. Să se scrie mai multe vorbe cari încep cu literă mare.

Deprindere ortografică. Să se dicteze mai multe propoziții sau chiar mici bucăți de citire; pe urmă să se cerceteze ortografia.

E R A T A

Pag.	Rând	In loc de :	citesce
29	4	mită pe M. ca	mită.
29	7	Eă ilă audă	Eă audă.

TABLA DE MATERII

INTRODUCERE

	Pag.
1. Proposițiunea în genere și felurile ei	1
2. Părțile principale ale propozițiunei	2
3. Felul propozițiunei după înțelesu	3
4. Felul propozițiunilor după părțile din cari sunt formate	4

PARTEA ÎNTĂIA

Sintaxa propozițiunei și a părților ei.

I Proposițiunea simplă	6
Concordanța predicatului cu subiectul	9
II Proposițiunea dezvoltată	12
1. Dezvoltarea sau determinarea substantivului	14
Atributul	14
1. Atributul adjectival	16
2. Atributul opozițional	18
3. Atributul genetival (genetiv subiectiv, obiectiv etc.)	20
4. Atributul propozițional	21
5. Atributul adverbial	23
6. Atributul infinitival	24
Complementele verbului	26
1. Complementul drept	28
2. Complementul nedrept	33
Transformarea unei propozițiuni active în propozițiune pasivă și vice-versa	38
Determinările verbului (sau determinările adverbiale)	40
1. Determinarea adverbială de loc	41
2. Determinarea adverbială de timp	42
3. Determinarea adverbială de mod	42
4. Determinarea adverbială de cauză	43
III Proposițiunea contrasă	48
1. Concordanța predicatului în propozițiunea contrasă	50
2. Concordanța atributului în propozițiunea contrasă	50
Gruparea vorbelor în propozițiune	53

Intrebuițarea vorbelor în propozițiune

I. Intrebuițarea substantivului și a articolului propriu	55
Intrebuițarea casurilor :	
Nominativul	57
Genetivul	58
Dativul	58
Acusativul	58
Vocativul	59
II. Intrebuițarea articolului impropriu	59
III. Intrebuițarea adjectivului	60
Comparațiunea adjectivelor	61

V. Intrebuintarea <i>numeralelor</i>	63
IV. Intrebuintarea <i>pronumelui</i>	64
VI. Intrebuintarea <i>verbului</i>	66
VII. Intrebuintarea <i>adverbului</i>	67
VIII. Intrebuintarea <i>propositiunilor</i>	68
IX. Intrebuintarea <i>conjunctiunilor și a interjecțiunilor</i>	69

Așezarea vorbelor în propoziție

1. Construcțiunea dreaptă a părților principale	71
2. Construcțiunea inversă a părților principale	72
3. Construcțiunea dreaptă a părților secundare	73
4. Construcțiunea inversă a părților secundare	74

PARTEA A DOUA

Frasa în genere	76
A) <i>Frasa</i> formată numai din propoziții principale sau propozițiunea compusă prin coordinare	81
1. Unirea <i>copulativă</i>	82
2. Unirea <i>adversativă</i>	84
3. Unirea <i>causală</i>	85
B) <i>Frasa</i> formată din propoziții principale și secundare sau propozițiunea compusă prin subordonare	89
<i>Subordinata atributivă</i>	89
Scurtarea subord. atributive	92
<i>Subordinata subiectivă</i>	96
Scurtarea subord. subiective	97
<i>Subordinata dreptă</i>	101
Scurtarea subord. drepte	103
<i>Subordinata nedreptă</i>	109
Scurtarea subord. nedrepte	105
Vorbirea directă și indirectă	108
Subordinatele adverbiale sau circumstanțiale	110
<i>Subordinata adverbială de loc</i>	111
<i>Subordinata adverbială de timp</i>	113
Scurtarea subordonatelor de timp	116
<i>Subordinata adverbială de mod</i>	119
<i>Subordinata adverbială de cauză</i>	125
Scurtarea subord. de cauză	127
<i>Tabloul general despre propozițiunile subordonate</i>	131
<i>Propozițiunea eliptică sau fragmentară</i>	132
Așezarea propozițiilor în frază	134
Tabloul unei fraze arătat prin litere	135
a) Exemple de fraze amplificate prin mai multe subordonate	136
b) Exemple de fraze amplificate prin mai multe principale și mai multe secundare	140
<i>Periodul</i>	143
Genurile, timpurile și modurile verbului	150
Punctuațiunea	157
Ortografia	162